

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES



ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

«Η Παγίδα του Θουκυδίδη και η Γεωπολιτική του 21^{ου} Αιώνα»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κωνσταντίνος Πλιάτσικας

Αθήνα, 2021

Τριμελής Επιτροπή

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου : Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επι-
βλέπων)

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος : Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Ανδρέας Λιαρόπουλος : Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου



Copyright © Κωνσταντίνος Πλιάτσικας, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.



ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

(άρθρο 8 Ν.1599/1986)

Η ακρίβεια των στοιχείων που υποβάλλονται με αυτή τη δήλωση μπορεί να ελεγχθεί με βάση το αρχείο άλλων υπηρεσιών (άρθρο 8 παρ. 4 Ν. 1599/1986)

ΠΡΟΣ ⁽¹⁾ :	ΤΜΗΜΑ ΔΕΠΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ		
Ο - Η Όνομα:	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	Επώνυμο:	ΠΛΙΑΤΣΙΚΑΣ
Όνομα και Επώνυμο Πατέρα:	ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΛΙΑΤΣΙΚΑΣ		
Όνομα και Επώνυμο Μητέρας:	ΕΛΕΝΗ ΠΛΙΑΤΣΙΚΑ		
Ημερομηνία γέννησης ⁽²⁾ :	ΔΕΚΑΟΚΤΩ ΜΑΡΤΙΟΥ ΧΙΛΙΑ ΕΝΝΙΑΚΟΣΙΑ ΕΒΔΟΜΗΝΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ		
Τόπος Γέννησης:	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ		
Αριθμός Διότιου Ταυτότητας:	1029004	Τηλ:	6941405406
Τόπος Κατοικίας:	ΧΟΡΤΙΑΤΗΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ	Οδός:	ΠΑΡ. ΑΓΙΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ
		Διαδ:	-
		ΤΚ:	57010
Αρ. Τηλεομιλιόφωνο (Fax):		Δ/νση Ηλεκτρ. Ταχυδρομείου (Email):	costaspliatzikas@yahoo.gr

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις⁽³⁾, που προβλέπονται από τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν. 1599/1986, δηλώνω ότι:

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές.

Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

(4)

Ημερομηνία: 15/12/2021

Ο Δηλών

(Υπογραφή)

(1) Αναγράφεται από τον ενδιαφερόμενο πολίτη ή Αρχή ή η Υπηρεσία του δημόσιου ταμεία, που απευθύνεται η αίτηση.

(2) Αναγράφεται ολογράφως.

(3) «Όποιος εν γνώσει του δηλώνει ψευδή γεγονότα ή αρνείται ή αποκρύπτει τα αληθινά με έγγραφη υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Εάν ο υπαίτιος αυτών των πράξεων σκόπευε να προσπαρίσει στον εαυτόν του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών.

(4) Σε περίπτωση ανεπάρκειας χώρου η δήλωση συνεχίζεται στην πίσω όψη της και υπογράφεται από τον δηλούντα ή την δηλούσα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Χαράλαμπο Παπασωτηρίου, για την καθοδήγησή του και τις πολύτιμες συμβουλές του.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω το σύνολο των καθηγητών – εισηγητών μου κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου στο ΠΜΣ ΣΕΘΑ 2020-2021, για την άκρως κατατοπιστική διδασκαλία τους σε όλους του τομείς εκπαίδευσης.

ABSTRACT OF DIPLOMA THESIS
"THE TRAP OF THUCYDIDES AND THE GEOPOLITICS OF THE
21ST CENTURY"

About 2,400 years ago the Athenian Historian Thucydides (460-395 or 398 BC) wrote the History of the Peloponnesian War. His work maintains its timeless power and is an aid to the study and understanding of world history and international relations in the modern political scene.

Thucydides is considered the founder of political realism. Chapter 1 analyzes the value of Thucydides's work, which is the "Bible" of the realists, highlighting all the principles of political realism.

Chapter 2 presents the security dilemma of Thucydides as analyzed in his work through the conflict between Athens and Sparta. The American professor Graham Allison used the term "Thucydides's Trap" to show his insight and to point out the danger that arises when emerging forces try to displace the hitherto undefeated forces.

From then until the 21st century, other cases of confrontation followed where an emerging force challenges the dominant force. Some of them led to war or the brink of war. Chapter 3 deals with two of them, the US conflict with Japan and the Cuban Missile Crisis.

Chapter 4 describes the changes observed during the 21st century in the various power factors of international actors, economic, demographic, technological and military.

Chapter 5 examines the way in which all these developments create new geopolitical data, new areas of action and areas of competition in the 21st century.

Chapter 6 first presents the assessment of the form of the international system of the 21st Century, according to which it will retain its characteristics. Anarchy will continue to exist. States will continue to be the main actors. Strong actors will maintain a positive attitude and ability. The difficulty of recognizing national intentions by other states will remain. Finally, survival will maintain a leading position in the targeting of the great powers. So realism will continue to be the most appropriate theory for the interpretation of international relations.

In conclusion, the world in the 21st century is facing a new era where new centers of power are emerging, new alliances and new rivalries are emerging in both world trade and security issues. Extending geopolitics to other areas such as economics, environment and technology is a prerequisite for understanding the global environment and identifying areas for confrontation.

Concluding and wanting to highlight the value of Thucydides, I would like to quote what US Admiral Stansfield Turner noted when, after the experiences of the impasse in Vietnam, he decided to include the teaching of the history of the Peloponnesian War in the Naval War. USA, 1972: "For many of the students it was an unknown book about a seemingly irrelevant war by an author whose name could not be pronounced. But for me it was the essence of his approach, the best example of how one could use the study of historical facts to teach contemporary strategic problems. "

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
Σκοπός	11
Προϋποθέσεις	11
Πρώτο κεφάλαιο «Θουκυδίδης και Διεθνείς Σχέσεις»	12
Εισαγωγή	12
Οι Αρχές του Πολιτικού Ρεαλισμού	12
Η Φύση του Διεθνούς Συστήματος	13
Απειλές και Αναζήτηση Ασφαλείας	14
Το Κρατικό Συμφέρον	15
Δίκαιο και Ηθική	16
Σκοπός η Αύξηση Ισχύος	16
Ισορροπία Δυνάμεων	19
Δεύτερο κεφάλαιο «Η Παγίδα του Θουκυδίδα»	19
Εισαγωγή	19
Αθήνα Εναντίον Σπάρτης	20
Η Παγίδα του Θουκυδίδα	22
Τρίτο Κεφάλαιο «Εφαρμογή της Παγίδας του Θουκυδίδα μέχρι τον 21ο Αιώνα»	24
Εισαγωγή	24
Ιαπωνία εναντίον ΗΠΑ	24
Ψυχρός Πόλεμος ΗΠΑ-ΕΣΣΔ - Κρίση της Κούβας	26
Τέταρτο κεφάλαιο «Συσχετισμός Δυνάμεων στο Διεθνές Σύστημα του 21 ^{ου} Αιώνα»	29
Εισαγωγή	29
Πολιτικός ρεαλισμός	30
Οικονομικές Αλλαγές	31
Δημογραφικές Αλλαγές	34
Επιστημονικές και Τεχνολογικές Εξελίξεις	36
Στρατιωτικές Εξελίξεις	38
Πέμπτο κεφάλαιο «Γεωπολιτική Αστάθεια κατά τον 21ο Αιώνα»	42
Εισαγωγή	42

Θεωρίες Halford Mackinder και Nickolas Spykman	42
Κέντρα Δράσης	43
Τομείς Ανταγωνισμού και Συνεργασίας	44
Έκτο κεφάλαιο «Η Παγίδα του Θουκυδίδη στον 21ο Αιώνα»	51
Εισαγωγή	51
Το Διεθνές Σύστημα κατά τον 21 ^ο Αιώνα	51
Το Δίλημμα Ασφαλείας του Θουκυδίδη στις Σινο-Αμερικανικές Σχέσεις	54
Συμπεράσματα	58
Προτάσεις	62
Πηγές - Βιβλιογραφία	65
Παραρτήματα	68
Παράρτημα «Α» Οικονομικές αλλαγές 21 ^{ου} αιώνα	68
Παράρτημα «Β» Δημογραφικές αλλαγές 21 ^{ου} αιώνα	73
Παράρτημα «Γ» Επιστημονικές και Τεχνολογικές Εξελίξεις 21ου Αιώνα	76
Παράρτημα «Δ» Στρατιωτικές Εξελίξεις 21ου Αιώνα	80

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η ΠΑΓΙΔΑ ΤΟΥ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ ΚΑΙ Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ»

«Αλλά θα είμαι ικανοποιημένος αν το έργο μου κριθεί ωφέλιμο από όσους θελήσουν να έχουν ακριβή γνώση των γεγονότων που συνέβησαν και εκείνων που θα συμβούν στο μέλλον τα οποία από την πλευρά της ανθρώπινης φύσης, θα είναι όμοια ή παραπλήσια... Έγραψα την Ιστορία μου για να μείνει αιώνιο κτήμα των ανθρώπων και όχι σαν έργο πρόσκαιρου ανταγωνισμού».¹

Θουκυδίδης, Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Εισαγωγή

Πριν από περίπου 2.400 χρόνια ο Έλληνας ιστορικός Θουκυδίδης συνέγραψε την Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου. Το έργο του παραμένει διαχρονικό μέχρι και σήμερα και αποτελεί ένα σημαντικό βοήθημα για την μελέτη και κατανόηση της παγκόσμιας ιστορίας αλλά και την πρόβλεψη των διεθνών σχέσεων στη σύγχρονη πολιτική σκηνή. Εξέφρασε μία άποψη, η οποία κυριαρχεί στη στρατηγική σκέψη μέχρι και σήμερα. Υποστήριξε ότι η πραγματική αιτία του Πελοποννησιακού πολέμου ήταν η ραγδαία αύξηση της δύναμης της Αθήνας και ο φόβος που προκάλεσε στη Σπάρτη η οποία κυριαρχούσε στην Ελλάδα. Αυτό αποτέλεσε τον πυρήνα του διλήμματος ασφαλείας.

Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη η συμπεριφορά της Αθήνας ήταν κατανοητή γιατί με την αύξηση της ισχύος της απέκτησε πλέον την αυτοπεποίθηση και την αποφασιστικότητα να διορθώσει λάθη τα οποία διαπράχθηκαν εναντίον της. Εξίσου φυσιολογική ήταν και η συμπεριφορά της Σπάρτης η οποία ερμήνευσε την συμπεριφορά της Αθήνας ως απειλή για το σύστημα το οποίο είχε δημιουργήσει. Ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία εντάσεων οι οποίες οδήγησαν σε έναν πόλεμο καταστροφικό για την Ελλάδα.²

Σήμερα τα δεδομένα έχουν αλλάξει από την εποχή του Αθηναίου ιστορικού. Το διεθνές σύστημα του 21^{ου} αιώνα είναι πολύ διαφορετικό από την εποχή του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου, όπου η επιδίωξη της περιφερειακής ηγεμονίας μεταξύ

¹ Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα, Θουκυδίδης Ιστορία 1.22.4., Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3cvtYXh>

² Bartosiak Jacek, “The Thucydides Trap and the Rise and Fall of Great Powers”, Geopolitical Futures GPF, 08 Ιουλίου 2020, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3qLgqwD>

Σπάρτης και Αθήνας αποτελούσε τη βάση για την κατανόηση των μεταξύ τους σχέσεων. Σήμερα αναδύονται απόψεις σύμφωνα με τις οποίες υπάρχουν αρκετές δράσεις ικανές να αποτρέψουν τον πόλεμο. Η κατοχή πυρηνικών όπλων, η εξάπλωση του δημοκρατικού πολιτεύματος και η οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ των δρώντων εξασθενούν την σύγκρουση ως επιλογή σε ενδεχόμενες διαμάχες κρατών.³

Δημιουργείται λοιπόν το ερώτημα σχετικά με την εφαρμογή του διλήμματος ασφαλείας του Θουκυδίδη στις σύγχρονες αντιπαραθέσεις και πως μπορούν οι δρώντες να το αποφύγουν. Η εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια.

Στο 1ο κεφάλαιο αναδεικνύεται η αξία του έργου του Θουκυδίδη ως βάση για την ανάπτυξη της κυρίαρχης σχολής των διεθνών σχέσεων, του ρεαλισμού.

Στο 2ο κεφάλαιο παρουσιάζεται το δίλημμα ασφαλείας του Θουκυδίδη όπως αυτό αναλύεται στο έργο του μέσα από την σύγκρουση της Αθήνας με τη Σπάρτη.

Στο 3ο κεφάλαιο γίνεται αναφορά σε έναν περιορισμένο αριθμό αντιπαραθέσεων που υπήρξαν μέχρι τον 21ο αιώνα όπου συναντάμε την "Παγίδα του Θουκυδίδη". Προτεραιότητα δίνεται στη σύγκρουση των ΗΠΑ με την Ιαπωνία και στην κρίση των πυραύλων της Κούβας.

Στο 4ο κεφάλαιο περιγράφονται οι αλλαγές που παρατηρούνται κατά τον 21ο αιώνα στους διάφορους τομείς ισχύος των διεθνών δρώντων (οικονομικό, τεχνολογικό, δημογραφικό, στρατιωτικό). Μέσα από τη μελέτη του διαφορετικού ρυθμού ανάπτυξης των κρατών στον κάθε τομέα διαμορφώνεται ο συσχετισμός δυνάμεων στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Το 5ο κεφάλαιο αναφέρεται στην γεωπολιτική αστάθεια του 21ου αιώνα. Μετά την ανάλυση των συντελεστών ισχύος των ισχυρών δυνάμεων, του προηγούμενου κεφαλαίου, επιδιώκεται στο παρόν κεφάλαιο ο εντοπισμός των κέντρων δράσεων στο γεωπολιτικό περιβάλλον του μέλλοντος και οι τομείς ανταγωνισμού και συνεργασίας των διεθνών δρώντων.

Στο 6ο κεφάλαιο αρχικά εξετάζεται εάν οι διαμορφούμενες συνθήκες στο γεωπολιτικό περιβάλλον του 21ου αιώνα ερμηνεύονται από την ρεαλιστική θεώρηση και εάν ευνοούν την εφαρμογή του διλήμματος ασφαλείας του Θουκυδίδη. Στην συνέχεια επιδιώκεται να δοθεί απάντηση στο ερώτημα εάν ο ανταγωνισμός στις σινο-

³ Hinton Spencer, "U.S., China, and Thucydidean Risk: Legitimate Warning Sign or False Alarm?", The Journal, 04 Ιαν 2019, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <https://bit.ly/38CII7x>

αμερικανικές σχέσεις, το σημαντικότερο κέντρο ανταγωνισμού του 21ου αιώνα, θα οδηγήσει ή όχι σε σύγκρουση τις δύο υπερδυνάμεις.

Σκοπός

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι:

- Η ανάδειξη της συνεισφοράς του Θουκυδίδη στις διεθνείς σχέσεις και τη διαμόρφωση του πολιτικού ρεαλισμού.
- Η ανάλυση και κατανόηση της «Παγίδας του Θουκυδίδη».
- Η παρουσίαση της εφαρμογής της «Παγίδας του Θουκυδίδη» μέχρι τον 21ο αιώνα.
- Η παρουσίαση και κατανόηση του Διεθνούς Συστήματος του 21ου Αιώνα.
- Η εξέταση εφαρμογής της «Παγίδας του Θουκυδίδη» στον 21ο αιώνα.
- Η παρουσίαση των τρόπων δράσης των κρατών για αποφυγή της «Παγίδας του Θουκυδίδη».

Προϋποθέσεις

Για την εκπόνηση της διατριβής τίθενται οι παρακάτω προϋποθέσεις:

- Ως χρονικό όριο λήψης στοιχείων καθορίζεται το έτος 2020.
- Η γεωπολιτική ανάλυση του 21^{ου} αιώνα δε θα περιοριστεί στην μελέτη μόνο των γεωγραφικών επιδράσεων στις σχέσεις ισχύος στις διεθνείς σχέσεις. Θα αναλυθεί και η επίδραση των οικονομικών δεδομένων (γεωοικονομία) και άλλων παραγόντων στη διεθνή ασφάλεια.
- Η μελέτη θα χρησιμοποιήσει τη θεωρία του ρεαλισμού ως βάση, καθόσον ο Θουκυδίδης αποτελεί τον κυριότερο εκπρόσωπο αυτής της σχολής σκέψης.
- Επειδή η πρόβλεψη των μελλοντικών εξελίξεων στην τεχνολογία αλλά και στις διεθνείς σχέσεις είναι δυσχερής, οι εκτιμήσεις, συμπεράσματα και προτάσεις έχουν χρονικό ορίζοντα μέχρι τα μέσα του 21^{ου} αιώνα.

Κεφάλαιο πρώτο

Εισαγωγή

Ο Αθηναίος Ιστορικός Θουκυδίδης (460-395 ή 398 π.Χ.) θεωρείται θεμελιωτής του πολιτικού ρεαλισμού. Στο έργο του «*Η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*», που αποτελεί την «Βίβλο» των ρεαλιστών, γίνεται αντιληπτή η σχέση πολιτικής και ισχύος, μέσα από την σύγκρουση Αθήνας και Σπάρτης⁴ καθώς η διεθνής πολιτική παρουσιάζεται ως μια «αδιάκοπη πάλη για επιβίωση και ισχύ».⁵ Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει τη σχέση του Θουκυδίδη με τον πολιτικό ρεαλισμό, αναδεικνύοντας τις αρχές του πολιτικού ρεαλισμού, όπως αυτές εντοπίζονται στην Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Αρχές του Πολιτικού Ρεαλισμού

Ο Αμερικανός (γερμανικής εβραϊκής καταγωγής) διεθνολόγος Hans Morgenthau (1904-1980) θεωρείται ο ιδρυτής του σύγχρονου μεταπολεμικού ρεαλισμού, με το βιβλίο του *Politics Among Nations* του 1948, βιβλίο-σταθμό στις διεθνείς σχέσεις. Κατά τον Morgenthau, ο πολιτικός ρεαλισμός διέπεται από έξι αρχές.⁶

- Η εσωτερική και εξωτερική πολιτική στηρίζεται στην ανθρώπινη φύση που είναι εγωιστική και ιδιοτελής.
- Η πολιτική αποτελεί μια αυτόνομη σφαίρα δραστηριότητας που λειτουργεί ανεξάρτητα οικονομικών ερμηνειών ή των αξιωμάτων της ηθικής.
- Η διεθνής πολιτική αποτελεί την αρένα των εθνικών συμφερόντων που οδηγούν συνήθως σε σύγκρουση.
- Ο ηγέτης στο διεθνές στερέωμα έχει λίγα περιθώρια να κινηθεί στη βάση κανόνων της προσωπικής ηθικής.
- Τα κράτη, ακόμη και τα μεγάλα δημοκρατικά κράτη, δεν πρέπει να προσπαθήσουν να επιβάλουν την ιδεολογία τους στα άλλα κράτη.
- Η πολιτική τέχνη, ως η τέχνη του εφικτού, στηρίζεται στη νηφαλιότητα και στην κατανόηση των ανθρώπινων ορίων και ατελειών και έχει ως γνώμονα μια απαισιόδοξη εκτίμηση για τη φύση του ανθρώπου.

⁴ Πλατιάς Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000), σελ.23

⁵ Γκόφας Ανδρέας-Ευαγγελόπουλος Γιώργος-Κοππά Μαριλένα (2020), *Ένας Αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019*, (Αθήνα: Πεδίο, 2020), σελ.69.

⁶ Ηρακλείδης Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική*, (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), σελ. 25.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι ο πολιτικός ρεαλισμός, στηριζόμενος στο έργο του Θουκυδίδη, αποτελεί μια σχολή σκέψης που δίδει απαντήσεις σε μια σειρά βασικών ερωτημάτων, όπως ποια είναι τα κύρια αίτια της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών, πως εξασφαλίζουν τα κράτη την επιβίωση τους στο έντονα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, ποιος είναι ο ρόλος του «δικαίου» και της «ηθικής» στις διεθνείς σχέσεις και πως εξασφαλίζεται η ειρήνη στο διεθνές σύστημα.⁷

Η Φύση του Διεθνούς Συστήματος

Σύμφωνα με τον Kenneth Waltz, εκπρόσωπο του νεορεαλισμού, η δομή ενός συστήματος ορίζεται από τη διάταξη του (ιεραρχικό ή άναρχο), τη λειτουργική διαφοροποίηση των μονάδων του (συσχετισμός δυνάμεων) και τον καταμερισμό των δυνατοτήτων τους⁸. Μελετώντας το έργο του Θουκυδίδη εντοπίζει κανείς όλα τα παραπάνω στοιχεία που χρησιμοποιούν οι ρεαλιστές για να ορίσουν ένα σύστημα.

Σημείο αναφοράς του πολιτικού ρεαλισμού αποτελεί η απουσία από το διεθνές σύστημα μιας οργανωμένης τάξης ανάλογη με την εσωτερική οργάνωση των κρατών. Δεν υπάρχει κεντρική εξουσία που να επιβάλλει την τάξη καθιστώντας το διεθνές σύστημα άναρχο. Ο Θουκυδίδης σε όλο του το έργο παρουσιάζει έναν έντονο διακρατικό ανταγωνισμό σε συνθήκες διαρκούς αναρχίας. Μετά την λήξη του πολέμου κατά των Περσών και μέχρι την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου παρουσιάζει ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον όπου όλοι πολεμούσαν (ή προετοιμαζόντουσαν να πολεμήσουν) εναντίον όλων. Σε αυτές τις συνθήκες αναρχίας επιτρέπονται τα πάντα καθώς κυριαρχεί ο νόμος της φύσης (ή της ισχύος)⁹: «ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύνατος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του».¹⁰

Όπως σε κάθε ρεαλιστική θεώρηση έτσι και στη *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου* ο Θουκυδίδης ξεκινάει, στην πρώτη κιάλας παράγραφο, με ανάλυση του συσχετισμού δυνάμεων στο διεθνές σύστημα της Αρχαίας Ελλάδας. «Όταν άρχισε ο πόλεμος, οι δύο αντίπαλοι ήσαν στην ακμή της δύναμης τους, ήσαν καλά προετοιμα-

⁷ Πλατιάς Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000), σελ.23

⁸ Γκόφας Ανδρέας-Τζιφάκης Νικόλαος, *Θεωρητικές Προβολές στη Διεθνή Πολιτική*, (Αθήνα:Πεδίο, 2017), σελ.39.

⁹ Πλατιάς Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000), σελ.26-27

¹⁰ Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα, Θουκυδίδης *Ιστορία*, 5.89.1., Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3kPaD7K>

σμένοι και όλοι οι Έλληνες έπαιρνα ή ήσαν έτοιμοι να πάρουν το μέρος του ενός ή του άλλου»¹¹. Περιγράφεται λοιπόν ένα διπολικό σύστημα εστιάζοντας στους δύο ισχυρούς πρωταγωνιστές και τις συμμαχίες τους. Ο Θουκυδίδης, όπως θα ενεργούσαν και οι σύγχρονοι ρεαλιστές, προσδιορίζει το διεθνές σύστημα με βάση τον αριθμό των μεγάλων δυνάμεων και τον μεταξύ τους συσχετισμό ισχύος.¹²

Προκειμένου να ολοκληρωθεί η ανάλυση του διεθνούς συστήματος απαιτείται ο προσδιορισμός των κύριων «δρώντων». Ο Θουκυδίδης στο έργο του εστιάζει, όπως θα έκαναν και οι σύγχρονοι ρεαλιστές, στην πόλη – κράτος για αυτό και το έργο του θεωρείται κλασικό παράδειγμα της κρατο-κεντρικής προσέγγισης των διεθνών σχέσεων. Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος διεξάγεται μεταξύ κρατών και συνασπισμών κρατών οπότε η έμφαση δίδεται στην ανάλυση αυτών των οντοτήτων (Κόρινθος, Σπάρτη, Αθήνα, Κέρκυρα, Μυτιλήνη, Θήβα κ.α.).¹³

Απειλές και Αναζήτηση Ασφαλείας

Η επικράτηση της διεθνούς αναρχίας δημιουργεί αίσθημα ανασφάλειας και φόβο στις μονάδες του συστήματος. Αυτός ο φόβος και η εξεύρεση τρόπου αντιμετώπισης των απειλών επηρεάζουν τη στρατηγική συμπεριφορά των κρατών τα οποία έχουν ως πρωταρχικό στόχο τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας τους. Η Αθήνα λόγω της περσικής απειλής δημιούργησε σταδιακά την αυτοκρατορία της προκειμένου να εξασφαλίσει την ασφάλειά της¹⁴. Όπως στην περίπτωση της Αθήνας, ο φόβος επηρέασε και τη στρατηγική συμπεριφορά της Σπάρτης. Η Σπάρτη ένιωσε να απειλείται από την αύξηση ισχύος της Αθήνας και για αυτό το λόγο κατέφυγε σύμφωνα με το Θουκυδίδη σε «παρεμποδιστικό πόλεμο».¹⁵

Όπως λοιπόν βλέπουμε η περσική απειλή οδήγησε τους Αθηναίους στην ενίσχυση της αυτοκρατορίας τους. Η αυτοκρατορία παρείχε ασφάλεια στην Αθήνα αλλά σύντομα αποτέλεσε απειλή για τη Σπάρτη και τους συμμάχους της. Η αμοιβαία ανασφάλεια είναι αυτή που οδήγησε και στον πόλεμο. Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα αυτού που σήμερα αποκαλούμε «δίλημμα ασφαλείας», δηλαδή της κατάστασης που προκύπτει όταν τα μέτρα που λαμβάνει ένα κρά-

¹¹ Ομοίως με 10, 1.1.1., Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/2Or9dEr>

¹² Ομοίως με 9, σελ.27-28

¹³ Ομοίως με 9, σελ.28

¹⁴ Ομοίως με 9, σελ.29-30

¹⁵ Κολιόπουλος Κων/νος, Η Στρατηγική Σκέψη Από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, (Αθήνα: Ποιότητα, 2008), σελ.42

τος ενισχύουν την ασφάλεια του αλλά ταυτόχρονα ενισχύουν την ανασφάλεια των άλλων.¹⁶

Το Κρατικό Συμφέρον

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή του Θουκυδίδη στην ανάδειξη μιας σημαντικής έννοιας του πολιτικού ρεαλισμού, αυτή του κρατικού συμφέροντος. Η αύξηση του κρατικού συμφέροντος επηρέαζε, επιπλέον του φόβου, τη στρατηγική συμπεριφορά των κρατών.

*«...Αναπτύξαμε, από την ανάγκη των πραγμάτων, την ηγεμονία μας στο σημείο που βρίσκεται σήμερα, στην αρχή από φόβο, έπειτα για την τιμή και αργότερα για το συμφέρον μας...».*¹⁷

Η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου περιλαμβάνει πολλές αναφορές στην προσπάθεια των δρώντων να μεγιστοποιήσουν το συμφέρον τους. Πρώτα επιδιώκεται η εξασφάλιση του συμφέροντος της επιβίωσης, διότι το άναρχο περιβάλλον «τιμωρεί» τα κράτη που δεν φροντίζουν για την αυτοπροστασία τους (όπως η τύχη των Μηλίων, των Πλαταιέων κ.α). Στη συνέχεια εκτός από την επιβίωσή τους οι πολιτείες για να κατοχυρώσουν την ασφάλειά τους έπρεπε να φροντίσουν για τη διατήρηση της εδαφικής τους ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας τους.¹⁸

Απαιτείται όμως προσοχή για κράτη τα οποία υπερεκτιμούν τις δυνατότητές τους και θέτουν υπέρμετρα φιλόδοξους στόχους «τιμωρούνται» από το άναρχο διεθνές σύστημα. Επιβάλλεται να εξετάζουν τη σχέση κόστους / οφέλους και να επιλέγουν την κατάλληλη στρατηγική για την μεγιστοποίηση του συμφέροντός τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ορθολογικής προσέγγισης με ανάλυση του κόστους και του οφέλους του πολέμου υπό το πρίσμα των κρατικών συμφερόντων, παρουσιάζεται από τον Ερμοκράτη, ηγέτη των Συρακούσιων:¹⁹

«...Κανείς δεν παρασύρεται σε πόλεμο επειδή δεν ξέρει τι συμφορές σημαίνει αυτό, και κανείς πάλι δεν αποφεύγει τον πόλεμο από φόβο, όταν νομίζει ότι το αποτέλεσμα του θα τον ωφελήσει. Ο πόλεμος ξεσπάει όταν άλλοι θεωρούν ότι το κέρδος είναι μεγαλύτερο από τις συμφορές και όταν άλλοι είναι έτοιμοι ν’

¹⁶ Πλατιάς Αθανάσιος, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000), σελ.29-30

¹⁷ Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα, Θουκυδίδης Ιστορία 1.75.3 Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3bozDQp>

¹⁸ Ομοίως με 16, σελ.32

¹⁹ Ομοίως με 16, σελ.34

αντιμετωπίσουν του κινδύνους του, παρά να υποστούν μιαν άμεση ζημία...».²⁰

Δίκαιο και Ηθική

Τι γίνεται όμως όταν το κρατικό συμφέρον έρχεται σε σύγκρουση με το «δίκαιο» και την «ηθική»; Ο Θουκυδίδης υποστηρίζει ότι στο άναρχο και ανταγωνιστικό περιβάλλον η ανάγκη για αυτοσυντήρηση των δρώντων δίδει προτεραιότητα στην εξασφάλιση του κρατικού συμφέροντος και την μεγιστοποίηση της ισχύος τους ενώ περιορίζεται η συμμόρφωσή τους με τους κανόνες δικαίου και ηθικής. Η παραπάνω αρχή της Realpolitik απεικονίζεται ιδιαίτερα από τους Αθηναίους πρέσβεις στην Σπάρτη:

*«...Εμείς δεν εκάναμε τίποτε το παράδοξο ή αντίθετο προς την φύση των ανθρώπινων πραγμάτων, όταν δεχτήκαμε την ηγεμονία που μας προσφέρονταν και όταν, τώρα, αρνιόμαστε να την εγκαταλείψουμε, κινούμενοι από ισχυρά ελατήρια, την δόξα, τον φόβο, και το όφελος. Δεν είμαστε, άλλωστε, οι πρώτοι που εφαρμόσαμε τέτοια πολιτική. Από πάντα υπάρχει η αρχή ότι ο αδύνατος υπακούει στην θέληση του δυνατού κι εμείς έχουμε την πεποίθηση πως το αξίζουμε. Και σεις, άλλωστε, δέχεστε την αρχή αυτή έως την στιγμή κατά την οποία, ενώ στην πραγματικότητα επιδιώκετε το συμφέρον σας, επικαλείστε αρχές δικαιοσύνης που δεν εμπόδισαν ποτέ κανέναν ν' αποκτήσει με την βία μεγαλύτερα πλεονεκτήματα...».*²¹

Σκοπός η Αύξηση Ισχύος

Ο Θουκυδίδης θεμελίωσε την ρεαλιστική παράδοση που θέτει την ισχύ σε κεντρικό ζήτημα στη διεθνή πολιτική. Στον πυρήνα της σκέψης του βρίσκεται η διαλεκτική σχέση μεταξύ στρατιωτικής (ναυτικό), διπλωματικής (αυτοκρατορία) και οικονομικής (πλούτος) ισχύος. Στην ανάλυση του για την ισχύ δεν ενδιαφέρεται για το τι «φαίνεται» αλλά για το τι «είναι»: «...πρέπει να έχουμε υπόψη περισσότερο την δύναμη παρά την όψη μιας πολιτείας...».²²

Αναφέρεται εκτενώς στην οικονομική διάσταση της ισχύος. Στο δεύτερο κεφάλαιο του έργου του παρουσιάζει τη σημασία της οικονομικής δύναμης (πλούτος).

²⁰ Ομοίως με 17, 4.59.1 Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3qw03nH>

²¹ Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα, Θουκυδίδης Ιστορία 1.76.2, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <https://bit.ly/3bozDQp>

²² Ομοίως με 21, 1.10.3, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/38hEC3b>

Το σημαντικότερο ίσως επιχείρημα του Σπαρτιάτη βασιλιά Αρχίδαμου ήταν ότι «ο πόλεμος γίνεται λιγότερο με όπλα και περισσότερο με χρήματα»²³ οπότε η Σπάρτη που δεν διαθέτει επαρκή πλούτο δε θα μπορέσει να ανταποκριθεί στις ανάγκες του πολέμου. Ανάλογη ανάλυση με αυτή του Αρχίδαμου έκανε και ο Περικλής²⁴ αλλά και ο Συρακούσιος Ερμοκράτης, που προτρέπει τους συμπολίτες του να προσπαθήσουν να εξασφαλίσουν τη συμμαχία των Καρχηδονίων «...γιατί έχουν πολύ χρυσάφι και ασήμι και τούτο, στον πόλεμο όπως και σε καθετί άλλο, εξασφαλίζει την επιτυχία...».²⁵

Η αναζήτηση συμμάχων συμβάλλει στην αύξηση της στρατιωτικής ισχύος αλλά και του πλούτου μιας πολιτείας. Ενώ για τους Αθηναίους οι συμμαχίες αποτελούσαν πηγή χρηματοδότησης για τους Σπαρτιάτες ήταν παράγοντας ισχύος. Όλη η συζήτηση μεταξύ του Κλέωντα και του Διοδότου επικεντρώθηκε στην εύρεση της κατάλληλης στρατηγικής απέναντι στους συμμάχους ώστε να μην περιοριστούν οι οικονομικές εισφορές προς την Αθήνα. Ο Περικλής χαρακτηριστικά είχε επισημάνει τη σημασία των συμμάχων συμβουλευοντας τους Αθηναίους «...να σφίξουν το χαλινάρι στους συμμάχους τους αφού η πολιτεία αντλούσε την κύρια δύναμη της από τις χρηματικές τους εισφορές...».²⁶

Ο Θουκυδίδης στο έργο του κάνει εκτενή αναφορά στις δύο μορφές στρατιωτικής ισχύος εκείνης της εποχής, την παραδοσιακή χερσαία δύναμη και την ναυτική δύναμη. Ο ίδιος καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ναυτική ισχύς είναι η σημαντικότερη μορφή. Η σημασία της ναυτικής ισχύος παρουσιάζεται μέσα από τις δημηγορίες του Περικλή, ο οποίος είπε στους συμπολίτες του και την περίφημη φράση «μέγα το της θαλάσσης κράτος».²⁷

Τέλος ο Θουκυδίδης παρουσιάζει στο έργο του εκτός από την υλική και την ψυχολογική διάσταση της ισχύος, αναφερόμενος στη «θέληση πίσω από την ισχύ» δηλαδή την αποφασιστικότητα. Ο Περικλής συμβούλευσε τους συμπολίτες του: «...Αν υποχωρήσετε θα προβάλουν, αμέσως, άλλη μεγαλύτερη απαίτηση, γιατί θα νομίζουν ότι

²³ Ομοίως με 21, 1.83.1, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/30iSQwn>

²⁴ Πλατιάς Αθανάσιος, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000), σελ.48-49

²⁵ Ομοίως με 21, 6.34.1, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3rmpZmz>

²⁶ Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα, Θουκυδίδης Ιστορία, 2.13.2, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3qoxEj2>

²⁷ Πλατιάς Αθανάσιος, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000), σελ.50

και τώρα ενδώσατε από φόβο. Αλλά αν δείξετε σταθερότητα, θα τους δώσετε να καταλάβουν ότι πρέπει να μας φέρονται σαν ίσοι προς ίσους...».²⁸

Ισορροπία Δυνάμεων

Στο άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, η προσπάθεια των κρατών να κατοχυρώσουν τα συμφέροντά τους καθιστά δύσκολη τη διατήρηση της ειρήνης. Σύμφωνα με τους πολιτικούς ρεαλιστές, ο πιο ασφαλής τρόπος για την κατοχύρωση της ειρήνης είναι η διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι τα κράτη πρέπει από μόνα τους να φροντίζουν για την ασφάλειά τους (αρχή της αυτοβοήθειας) και την εξισορρόπηση των αντιπάλων τους.

Το ζήτημα της εξισορρόπησης κατέχει κυρίαρχη θέση στην ανάλυση του Θουκυδίδη. Όταν η Κόρινθος άρχισε να ετοιμάζεται για πόλεμο εναντίον της Κέρκυρας, οι Κερκυραίοι αναζήτησαν αμέσως βοήθεια από τους Αθηναίους: «...*Άμα πληροφορήθηκαν τις προετοιμασίες αυτές οι Κερκυραίοι, που δεν είχαν συμμαχία με καμιά ελληνική πόλη, ούτε ήσαν μέλη της αθηναϊκής ή της σπαρτιατικής συμμαχίας, φοβήθηκαν και αποφάσισαν να έρθουν στην Αθήνα για να επιδιώξουν να γίνουν σύμμαχοι και να προσπαθήσουν να επιτύχουν κάποια βοήθεια...*»²⁹. Το επιχείρημα των Κερκυραίων ήταν ότι από μόνοι τους δεν μπορούσαν να εξισορροπήσουν τους Κορίνθιους και η αποτυχία να πετύχουν κάτι τέτοιο θα είχε καταστροφικές συνέπειες.

²⁸ Θουκυδίδης Ιστορίαι 1.140.5, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <https://bit.ly/3uXWPwp>

²⁹ Θουκυδίδης Ιστορίαι 1.31.2, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3kP82uN>

Κεφάλαιο δεύτερο

Εισαγωγή

Η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου του Θουκυδίδη αποτελεί και ένα μνημειώδες κείμενο που χρησιμοποιούν οι σύγχρονοι μελετητές των διεθνών σχέσεων. Στόχος του Θουκυδίδη είναι να βοηθήσει τους μελλοντικούς ηγέτες, στρατιωτικούς και πολίτες να κατανοήσουν τον πόλεμο αλλά και να εντοπίσουν τα λάθη και τις παραλείψεις του παρελθόντος προκειμένου να τα αποφύγουν στο παρόν και το μέλλον.³⁰ Επιχειρεί στο έργο του να παρουσιάσει τους λόγους, τα αίτια και τους παράγοντες που οδήγησαν δύο ισχυρές πόλεις – κράτη μετά από μια ευημερία και ειρηνική συμβίωση- να υποκύψουν και οδηγηθούν σε έναν τόσο σκληρό και μακροχρόνιο πόλεμο. Ο Θουκυδίδης υποστηρίζει ότι θεμελιώδης αιτία του πολέμου ήταν η μεγάλη ανάπτυξη της Αθήνας διότι προκάλεσε φόβο στην Σπάρτη³¹.

Ο Αμερικανός καθηγητής Graham Allison χρησιμοποίησε τον όρο «Η Παγίδα του Θουκυδίδη» για να μπορέσει να αναδείξει την διορατικότητα του Θουκυδίδη και να επισημάνει τον κίνδυνο που δημιουργείται όταν αναδυόμενες δυνάμεις προσπαθούν να εκτοπίσουν τις ηγεμονεύουσες μέχρι εκείνη τη στιγμή δυνάμεις. Η δυναμική που δημιουργείται είναι επικίνδυνη και πρέπει να σημαίνει συναγερμός γιατί η θουκυδίδεια αντιπαλότητα μπορεί να οδηγήσει στον πόλεμο.³²

Βέβαια ο Graham Allison εκτιμά αυτό που και ο Θουκυδίδης θα πίστευε ότι ο πόλεμος Αθήνας - Σπάρτης δεν ήταν αναπόφευκτος. Η ουσία της «Παγίδας του Θουκυδίδη» δεν είναι ούτε η μοιρολατρία ούτε ο πεσιμισμός. Αντίθετα προσπαθεί να βοηθήσει ώστε τα αντίπαλα κράτη να εντοπίσουν εκείνους τους τρόπους με τους οποίους θα ελέγξουν το καταστροφικό στρες και θα αποκαταστήσουν μια ειρηνική σχέση μεταξύ τους. Η αποδοχή της θεωρίας δε σημαίνει ότι τα κράτη αποδέχονται και οποιαδήποτε έκβαση. Οφείλουν να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις και να «νικούν» τις πιθανότητες³³.

³⁰ Allison Graham, Σε Τροχιά Πολέμου, Επιμέλεια Γκόφας Ανδρέας-Καιρίδης Δημήτριος, (Αθήνα: Πεδίο, 2020), σελ. 58

³¹ Ομοίως με 29, σελ. 60

³² Ομοίως με 29, σελ. 11

³³ Γκόφας Α.-Καιρίδης Δ., (2020), Σε Τροχιά Πολέμου, Εκδόσεις Πεδίο, σελ. 16

Αθήνα Εναντίον Σπάρτης

Η Σπάρτη μέχρι το 490 π.χ. αποτελούσε τη κυρίαρχη δύναμη αποτελώντας το κυρίαρχο σύμβολο της στρατιωτικής κουλτούρας. Από την οικογένεια μέχρι και την ηγεσία της Σπάρτης κυρίαρχη αρχή ήταν η διαρκής προσπάθεια για αύξηση του σφρίγγους και της πολεμικής ισχύος. Αντίθετα η Αθήνα μία πόλη με λιμάνι, περηφανεύονταν για τον πολιτισμό της. Απομονωμένη από την υπόλοιπη Ελλάδα λόγω της μορφολογίας του εδάφους ήταν μια εμπορική πόλη – κράτος. Η Αθήνα ήταν ένα ανοικτό κράτος, σε αντίθεση με τη Σπάρτη που ήταν μια κλειστή στρατιωτική κοινωνία, και οι ακαδημίες της ήταν προσβάσιμες για σπουδαστές από όλη την Ελλάδα.³⁴

Η περσική εισβολή το 490 π.Χ. οδήγησε του Έλληνες να ενωθούν για πρώτη φορά για να αντιμετωπίσουν την κοινή απειλή. Η Αθήνα εκμεταλλευόμενη το σημαντικό της ρόλο στις στρατιωτικές επιτυχίες προσπάθησε να αναλάβει το ρόλο της ηγέτιδας δυνάμεως. Η πόλη αναγεννήθηκε οικονομικά, στρατιωτικά και πολιτιστικά. Κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αιώνα π.Χ. η Αθήνα μετασχημάτισε την αμυντική συμμαχία με το οποία πολέμησε τους Πέρσες σε μία de facto ναυτική ηγεμονία. Η φιλοδοξία της δεν είχε όριο καθώς προσπαθούσε ακόμα και τα ουδέτερα κράτη να τα συμπεριλάβει στην συμμαχία εγκαθιδρύοντας τη δημοκρατία σε αυτά. Αυτή η στρατηγική προκαλούσε την απέχθεια άλλων πόλεων – κρατών. Η Αθήνα, όμως, εκτιμούσε ότι δεν βλάπτει κανέναν επιχειρηματολογώντας αργότερα στους Σπαρτιάτες ότι οι σύμμαχοι ζήτησαν από αυτήν να ηγηθεί.³⁵

Οι Σπαρτιάτες απέρριπταν αυτό το πρόσχημα των Αθηναίων γιατί γνώριζαν ότι ήταν αδίστακτοι και ιδιαίτερα αποφασιστικοί όσοι και αυτοί. Η Σπάρτη διέφερε σημαντικά σε θέματα κουλτούρας και πολιτικής. Η μοναρχία και η ολιγαρχία συνυπήρχαν στο πολιτικό σύστημα της Σπάρτης. Απέφευγε να επεμβαίνει στα εσωτερικά ζητήματα των κρατών που ήταν μακριά της. Ήταν μια συντηρητική δύναμη παρά τη στρατιωτική ισχύ που διέθετε με το πολυάριθμο πεζικό της.³⁶

Η αύξηση της στρατιωτικής ισχύος της Αθήνας δεν αποτελούσε ακόμα απειλή για την Σπάρτη. Ωστόσο κάποιοι στη Σπάρτη βλέποντας την αυξανόμενη δυναμική της Αθήνας υποστήριζαν ότι η ανεμπόδιστη άνοδος της απειλεί την πρωτοκαθεδρία της Σπάρτης. Κατά τα μέσα του 5^{ου} αιώνα Αθήνα και Σπάρτη έφθασαν πολύ κοντά σε

³⁴ Allison Graham, Σε Τροχιά Πολέμου, Επιμέλεια Γκόφας Ανδρέας-Καιρίδης Δημήτριος, (Αθήνα: Πεδίο, 2020), σελ. 61

³⁵ Ομοίως με 32, σελ. 61

³⁶ Ομοίως με 32, σελ. 62

ολική σύγκρουση (Πρώτος Πελοποννησιακός Πόλεμος) αλλά τελικά επέλυσαν τις διαφορές τους υπογράφοντας τη Συνθήκη του 446 π.Χ. Η Τριακονταετής Ειρήνη οδήγησε σε μια από κοινού προσπάθεια για την αναβάθμιση της περιφερειακής ασφάλειας.³⁷

Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη η Τριακονταετής Ειρήνη δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει πλήρως τα βαθύτερα αίτια της έντασης. Πράγματι το 435 π.Χ. η ουδέτερη Κέρκυρα αντιπαρατέθηκε με, την σύμμαχο της Σπάρτης, Κόρινθο για έναν απομονωμένο οικισμό την Επίδαμνο που βρίσκονταν στην σημερινή Αλβανία. Αν και αρχικά η Κέρκυρα λόγω της ναυτικής της υπεροχής άρχισε να επιβάλλεται, η Κόρινθος προχώρησε σε μια γρήγορη αναβάθμιση των ναυτικών της δυνατοτήτων της. Αυτή η εξέλιξη τρομοκράτησε την Κέρκυρα η οποία ζήτησε βοήθεια από την Αθήνα.³⁸

Οι Αθηναίοι βρέθηκαν μπροστά σε ένα δίλημμα. Εάν παρείχαν βοήθεια στην Κέρκυρα τότε ερχόντουσαν σε αντιπαράθεση με την Κόρινθο, παραβιάζοντας την Τριακονταετή Συνθήκη. Από την άλλη η επικράτηση της Κορίνθου εις βάρος της Κέρκυρας θα ανέτρεπε την ισχύουσα ναυτική ισορροπία. Η απόφαση του Περικλή ήταν να σταλεί στην Κέρκυρα μια μικρή ναυτική δύναμη η οποία θα λειτουργούσε αποτρεπτικά και θα αντιδρούσε μόνο εφόσον δέχονταν επίθεση. Παράλληλα ο Περικλής το 432 π.Χ. επέβαλε κυρώσεις στα Μέγαρα (σύμμαχος της Σπάρτης) με το Μεγαρικό Ψήφισμα, για να τα τιμωρήσει λόγω ατίμωσης των αθηναϊκών ναών. Αν και το ψήφισμα ήταν νόμιμο, η Σπάρτη το εξέλαβε ως ασέβεια απέναντί της από την Αθήνα και ζήτησε να αποσυρθεί. Η Αθήνα αρνήθηκε γιατί με αυτή την κίνηση θα αμφισβητούνταν η δική της αξιοπιστία.³⁹

Ο Σπαρτιάτης βασιλιάς Αρχίδαμος Β' στην σπαρτιατική συνέλευση υποστήριζε την πιο μετριοπαθή αντίδραση της Σπάρτης. Η πλειοψηφία διαφώνησε και υποστήριξε ότι η αλαζονική συμπεριφορά της Αθήνας μπορούσε να διαλύσει την πελοποννησιακή συμμαχία και αποτελούσε ύψιστη απειλή για την εθνική της ασφάλεια. Τελικά η συνέλευση μετά από πολλές διαφωνίες ψήφισε υπέρ της αυστηρής τιμωρίας των Αθηναίων μέσω του πολέμου⁴⁰. Όπως περιγράφει και ο Θουκυδίδης: «Οι Λακεδαιμόνιοι ψήφισαν έτσι...επειδή φοβόνταν ότι οι Αθηναίοι θα αυξήσουν ακόμα περισ-

³⁷ Ομοίως με 32, σελ. 64

³⁸ Allison Graham, Σε Τροχιά Πολέμου, Επιμέλεια Γκόφας Ανδρέας-Καιρίδης Δημήτριος, (Αθήνα: Πεδίο, 2020), σελ. 65

³⁹ Ομοίως με 36, σελ. 66

⁴⁰ Ομοίως με 36, σελ. 68

σότερο τη δύναμή τους, γιατί έβλεπαν ότι είχαν κιόλας υποτάξει το μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας». Ο πόλεμος που ακολούθησε διήρκησε είκοσι επτά έτη με ιδιαίτερα καταστροφικά αποτελέσματα θέτοντας τέλος στην χρυσή εποχή της Ελλάδας.⁴¹

Η Παγίδα του Θουκυδίδη

Η φράση του αρχαίου Έλληνα ιστορικού και φιλοσόφου Θουκυδίδη «*Η άνοδος της Αθήνας και ο φόβος που προξένησε στη Σπάρτη έκαναν τον πόλεμο, αναπόφευκτο*», αποτελεί την πλέον γνωστή φράση στη θεωρία των διεθνών σχέσεων. Στο έργο του για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο περιέγραψε την σύγκρουση που κατέστρεψε την πατρίδα του την Αθήνα και εξάντλησε σταδιακά την Αρχαία Ελλάδα. Στην περιγραφή του ο Θουκυδίδης ξεκινά με τον τρόπο που η Αθήνα προκαλούσε την κυρίαρχη ελληνική δύναμη της Σπάρτης. Αναφέρθηκε λεπτομερώς στις φρικτές μάχες μεταξύ των δύο δυνάμεων και τον οδυνηρό απολογισμό αυτών. Δυστυχώς δεν έζησε αρκετά για να περιγράψει το τέλος, όπου η αποδυναμωμένη Σπάρτη εξοντώνει την Αθήνα.

Ο Θουκυδίδης αναζητώντας τους παράγοντες που τροφοδοτούν τη δυναμική η οποία καταλήγει στον πόλεμο κατέληξε ότι αυτοί είναι τρεις, τα συμφέροντα, ο φόβος και η τιμή. Η προσπάθεια της Αθήνας να βλάψει τις συμμαχίες της Σπάρτης αποτέλεσε σημαντική απειλή για τα εθνικά συμφέροντα της δεύτερης. Ο φόβος από την άλλη δεν επέτρεψε την αντικειμενική αξιολόγηση και εκτίμηση των καταστάσεων είτε διογκώνοντας και παρερμηνεύοντας πολλές φορές τους κινδύνους είτε δημιουργώντας υπέρμετρες και αδύνατον να υλοποιηθούν φιλοδοξίες. Ο τρίτος παράγοντας της τιμής για τον Θουκυδίδη αφορούσε στον τρόπο με τον οποίο τα κράτη αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους, τις πεποιθήσεις τους για αναγνώριση του σεβασμού που αξίζουν και την υπερηφάνεια.⁴²

Ο Θουκυδίδης δεν αρκέστηκε να περιγράψει απλά τα αίτια του πολέμου αλλά εμβάθυνε στην ουσία του θέματος. Εντόπισε το βασικό παράγοντα που οδήγησε στον πιο καταστροφικό και αινιγματικό πόλεμο της Ιστορίας που ήταν ο φόβος που προκάλεσε η άνοδος της Αθήνας στην Σπάρτη. Ασχέτως των προθέσεων, όταν μια ανερχόμενη δύναμη απειλεί με εκτοπισμό την ήδη υπάρχουσα κυρίαρχη δύναμη το δομικό στρες που δημιουργείται μετατρέπει τη βίαιη σύγκρουση σε κανόνα και όχι σε εξαί-

⁴¹ Ομοίως με 36, σελ. 69

⁴² Allison Graham, Σε Τροχιά Πολέμου, Επιμέλεια Γκόφας Ανδρέας-Καιρίδης Δημήτριος, (Αθήνα: Πεδίο, 2020), σελ. 70

ρηση. Αυτό συνέβη μεταξύ Σπάρτης και Αθήνας τον πέμπτο αιώνα π.χ., μεταξύ Γερμανίας και Βρετανίας πριν από έναν αιώνα, και παραλίγο να οδηγήσει σε πόλεμο τη Σοβιετική Ένωση και τις ΗΠΑ κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960.

Μια εις βάθος ανάγνωση του έργου του Θουκυδίδη αποκαλύπτει και μια δεύτερη παγίδα, ακόμη πιο περίπλοκη και επικίνδυνη από την πρώτη. Ο Θουκυδίδης προειδοποίησε ξεκάθαρα ότι ούτε η Σπάρτη ούτε η Αθήνα ήθελαν πόλεμο. Αλλά οι σύμμαχοί τους και τα υποτελή κράτη τους κατάφεραν να τους πείσουν ότι ο πόλεμος ήταν ούτως ή άλλως αναπόφευκτος, πράγμα που σήμαινε ότι και οι δύο πόλεις-κράτη θα πρέπει να αποκτήσουν ένα αποφασιστικό πλεονέκτημα σε ένα πρώιμο στάδιο της κλιμακούμενης αντιπαράθεσης. Έτσι, αποφάσισαν να εισέλθουν στον πόλεμο αφού τους ώθησαν να το κάνουν από τις υποτελείς πολιτείες τους.⁴³

Ανακεφαλαιώνοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Παγίδα του Θουκυδίδη αφορά στην φυσική και αναπόφευκτη σύγκρουση που προκαλείται όταν μια αναδυόμενη δύναμη απειλεί να εκτοπίσει από την κορυφή την κυρίαρχη. Αυτή τη δυναμική μπορούμε να την συναντήσουμε και σε άλλους τομείς. Όταν όμως αναφερόμαστε στις δημόσιες σχέσεις η οι συνέπειες είναι επικίνδυνες. Η περίπτωση του Πελοποννησιακού Πολέμου, όπου η Παγίδα του Θουκυδίδη οδήγησε στην αποδυνάμωση της Αρχαίας Ελλάδας, αποτέλεσε παρακαταθήκη για τις διπλωματικές σχέσεις του μέλλοντος.

⁴³ Bartosiak Jacek, “The Thucydides Trap and the Rise and Fall of Great Powers”, Geopolitical Futures GPF, 08 Ιουλίου 2020, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3qLgqwD>

Κεφάλαιο τρίτο

Εισαγωγή

Η σύγκρουση Αθήνας και Σπάρτης αποτελεί το κλασικό παράδειγμα της Παγίδας του Θουκυδίδη. Από τότε ακολούθησαν και άλλες περιπτώσεις αντιπαράθεσης όπου μια αναδυόμενη δύναμη προκαλεί την κυρίαρχη δύναμη. Μέρος αυτών οδήγησε σε πόλεμο ή στα πρόθυρα πολέμου. Στο παρόν κεφάλαιο θα εξετάσουμε δύο περιπτώσεις. Αρχικά θα αναζητήσουμε τα αίτια της Ιαπωνικής επίθεσης στο Πέρλ Χάρμπορ το Δεκέμβριο του 1941. Στη συνέχεια θα διερευνήσουμε πως ΗΠΑ και ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και ειδικότερα το 1963 έφθασαν τόσο κοντά σε έναν πυρηνικό πόλεμο με την Κρίση της Κούβας.⁴⁴

Και στις δύο περιπτώσεις φαίνεται ξεκάθαρα η θεωρία του Θουκυδίδη. Συναντούμε την δύναμη που ανέρχεται στην προσπάθειά της να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά της, να εξασφαλίσει το σεβασμό και την αναγνώριση των υπολοίπων και να αποκτήσει την ικανότητα να επηρεάζει πλέον τα «πράγματα». Υπάρχει και η κυρίαρχη δύναμη η οποία κατακλύζεται από το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας στο ενδεχόμενο κατάρρευσής της και εκλαμβάνει τη συμπεριφορά της ανερχόμενης δύναμης ως πράξη ασέβειας και αχαριστίας.⁴⁵

Ιαπωνία εναντίον ΗΠΑ

Ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου συνέβη στις 07 Δεκεμβρίου 1941 όταν ιαπωνικά αεροσκάφη επιτέθηκαν και βομβάρδισαν την αμερικανική ναυτική βάση του Περλ Χάρμπορ στη Χαβάη καταστρέφοντας και βυθίζοντας το μεγαλύτερο μέρος του ελλιμενιζόμενου αμερικανικού στόλου. Αυτή η επίθεση ήταν η πρώτη εντός αμερικανικού εδάφους από το 1812 προκαλώντας την είσοδο των ΗΠΑ στον πόλεμο⁴⁶. Εκείνη την εποχή θεωρούνταν αδιανόητο μια μικρή χώρα σαν την Ιαπωνία αδύναμη οικονομικά και με πολύ λιγότερες στρατιωτικές δυνατότητες από τις ΗΠΑ να ενεργήσει επιθετικά προς την ισχυρότερη χώρα στον κόσμο.⁴⁷

⁴⁴ Allison Graham, Σε Τροχιά Πολέμου, Επιμέλεια Γκόφας Ανδρέας-Καιρίδης Δημήτριος, (Αθήνα: Πεδίο, 2020), σελ. 73

⁴⁵ Ομοίως με 42, σελ. 75

⁴⁶ «Η Ιαπωνική επίθεση στο Περλ Χάρμπορ», In.gr, 07 Δεκ 2019, Ανακτήθηκε την 05 Μαρ 2021 από <http://bit.ly/3kRZ3ZD>

⁴⁷ Ομοίως με 42, σελ. 76

Οι σχέσεις των ΗΠΑ με την Ιαπωνία ήταν ήδη τεταμένες. Η Ουάσιγκτον αντιδρούσε στην επεκτατική πολιτική της Ιαπωνίας και της επέβαλε οικονομικές και εμπορικές κυρώσεις προκειμένου να περιορίσει την περιφερειακή της επιθετικότητα και την επιθετικότητα εναντίον της Κίνας. Ειδικότερα το 1941 της επιβλήθηκε εμπάργκο στις εξαγωγές πετρελαίου. Η Ιαπωνία θεώρησε τα παραπάνω μέτρα ως εχθρική ενέργεια και απειλή για την ασφάλειά της. Οι ΗΠΑ παρά τις διαμαρτυρίες της Ιαπωνίας δεν είχαν εκτιμήσει ορθά τις αντιδράσεις της. Η Ουάσιγκτον αγνοώντας τις προειδοποιήσεις του Τόκυο για πόλεμο εκτιμούσε ότι δε θα τολμούσε η Ιαπωνία να ενεργήσει επιθετικά εναντίον μιας πολύ ισχυρότερης δύναμης.⁴⁸

Οι σχέσεις της Ιαπωνίας με τις ΗΠΑ άρχισαν να διαταράσσονται πενήντα χρόνια πριν, όταν η Αμερική στράφηκε προς την Ασία. Με την λήξη του του ισπανο-αμερικάνικου πολέμου του 1898 οι ΗΠΑ απέκτησαν την πρώτη τους αποικία, τις Φιλιππίνες και το Γκουάμ. Την επόμενη χρονιά οι ΗΠΑ με το διάταγμα της «Ανοικτής Πόρτας» καθιστούσαν σαφές ότι δε θα επέτρεπαν σε άλλη ξένη δύναμη να αποικήσει ή να μονοπωλήσει το εμπόριο με την Κίνα. Παράλληλα η Ιαπωνία θεωρούσε εξαιρετικά άδικο ξένες και απομακρυσμένες χώρες να διατηρούν τα κεκτημένα δικαιώματα των αποικιών τους ενώ παράλληλα της απαγόρευαν να αναπτυχθεί και να λειτουργήσει ελεύθερα. Ενώ η Ολλανδία κατέλαβε την Ινδονησία, η Βρετανία κατέλαβε την Ινδία, η Ρωσία είχε ενσωματώσει τη Σιβηρία οι ευρωπαϊκές δυνάμεις πίεζαν την Ιαπωνία να επιστρέψει τα εδάφη που είχε καταλάβει από την Κίνα το 1894-95.⁴⁹

Η Ιαπωνία το 1904 κήρυξε τον πόλεμο με την Ρωσία, από τον οποίο βγήκε νικήτρια αποκτώντας τον έλεγχο του Πορτ Άρθουρ, του σιδηροδρόμου της Νότιας Μαντζουρίας και της χερσονήσου Λιαντόνγκ. Παράλληλα κατέλαβε την Κορέα και εκδίωξε την Κορέα από την Ταιβάν. Το 1931 η Ιαπωνία ανέλαβε τον έλεγχο της μισής Κίνας μετά από εισβολή στην ηπειρωτική Κίνα και βίαιη προώθηση πεντακοσίων μιλίων στην ηπειρωτική χώρα. Η συγκεκριμένη επιχείρηση, γνωστή ως «Ο Βιασμός της Νατσίνγκ», διδάσκεται ακόμα και σήμερα στους μαθητές της Κίνας. Το 1933 η Ιαπωνία με το σύνθημα «Η Ασία για τους Ασιάτες» διακήρυξε ότι πλέον εκείνη είναι υπεύθυνη για τη διατήρηση της ειρήνης και της τάξης στην Άπω Ανατολή που απο-

⁴⁸ Ομοίως με 42, σελ. 77

⁴⁹ Allison Graham, Σε Τροχιά Πολέμου, Επιμέλεια Γκόφας Ανδρέας-Καιρίδης Δημήτριος, (Αθήνα: Πεδίο, 2020), σελ. 77

τελούσε για το Τόκιο τη Μεγαλύτερη Σφαίρα Συν-ευημερίας της Ανατολικής Ασίας.⁵⁰

Αυτή η φιλοδοξία, ανάπτυξη και εξάπλωση της Ιαπωνίας θεωρήθηκε από τις ΗΠΑ απειλή γιατί ο έλεγχος της Ανοιχτής Πόρτας από το Τόκιο θα απειλούσε τον αμερικάνικο τρόπο ζωής, όπως αναφέρει και ο Αμερικανός ιστορικός Paul Kennedy. Η αντίδραση της Ουάσιγκτον περιορίστηκε στην λήψη οικονομικών μέτρων και όχι στρατιωτικών. Στην αρχή επιβλήθηκε εμπάργκο στην εξαγωγή σιδηρομεταλλευμάτων καλής ποιότητας και αεροπορικών καυσίμων προς την Ιαπωνία. Ακολούθως στις κυρώσεις συμπεριλήφθηκαν και άλλα υλικά όπως χαλκός, σίδηρος, και πετρέλαιο.⁵¹

Τον Αύγουστο του 1941 η πολιτική επέκτασης των κυρώσεων από τον Ρούσβελτ οδήγησε σε πλήρες αδιέξοδο των σχέσεων ΗΠΑ και Ιαπωνίας. Η διακοπή εξαγωγής του πετρελαίου στην Ιαπωνία έκανε αναπόφευκτη την σύγκρουση. Οι Ιάπωνες αποφάσισαν να χτυπήσουν προειδοποιητικά το Πέρλ Χάρμπορ παρά το γεγονός ότι οι σχεδιαστές της επίθεσης είχαν προειδοποιήσει σε ενδεχόμενη παράταση του πολέμου για δύο ή τρία χρόνια δεν ήταν βέβαιη η επικράτηση της Ιαπωνίας.⁵²

Από τη συγκεκριμένη περίπτωση συμπεραίνουμε ότι η αντιπαλότητα μεταξύ κυρίαρχης και αναδυόμενης δύναμης εντείνεται όταν υφίσταται περιορισμός στους πόρους. Όταν η κυρίαρχη δύναμη ωθεί την αναδυόμενη να προσπαθήσει να εξασφαλίσει τα βασικά αγαθά, μέρος των οποίων ενδεχομένως ελέγχει η κυρίαρχη δύναμη, τότε η αντιπαλότητα θα μετατραπεί σε σύγκρουση για την εξασφάλιση των πόρων. Επομένως μία προσπάθεια παρεμπόδισης πρόσβασης σε βασικά αγαθά που αναγκάζουν για να επιβιώσει μια χώρα μπορεί να οδηγήσει στον πόλεμο.⁵³

Ψυχρός Πόλεμος ΗΠΑ-ΕΣΣΔ - Κρίση της Κούβας

Καθόλη τη διάρκεια της ψυχροπολεμικής περιόδου, από την δεκαετία του 1940 και έπειτα, η πυρηνική ισχύς αποτελούσε κεντρική πτυχή στις σχέσεις Ανατολής – Δύσης. Κατά την περίοδο από το 1945 έως το 1957 οι ΗΠΑ κατείχαν το πυρηνικό μονοπώλιο, όποτε η επιλογή ήπιων μέτρων σύγκρουσης ήταν δυνατή και προτιμητέα. Η Σοβιετική Ένωση στην προσπάθεια εξισορρόπησης ισχύος απέκτησε ατομικά όπλα το 1949 και θερμοπυρηνικά το 1953 χωρίς όμως να έχει αποκτήσει ακόμα τη

⁵⁰ Ομοίως με 47, σελ. 78

⁵¹ Ομοίως με 47, σελ. 78

⁵² Ομοίως με 47, σελ. 78

⁵³ Allison Graham, Σε Τροχιά Πολέμου, Επιμέλεια Γκόφας Ανδρέας-Καιρίδης Δημήτριος, (Αθήνα: Πεδίο, 2020), σελ. 79

δυνατότητα προσβολής εντός αμερικανικού εδάφους. Σταδιακά η έμφαση άρχισε να μεταφέρεται από τα διπλωματικά και οικονομικά μέσα στα στρατιωτικά και οι σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων άρχισε να κινείται σε ένα συγκρουσιακό πλαίσιο.⁵⁴

Η Σοβιετική Ένωση το Σεπτέμβριο του 1962, με μία μεγάλη θαλάσσια και μυστική επιχείρηση με την κωδική ονομασία “ANADYR” προχώρησε στην μεταφορά και σταδιακή ανάπτυξη επιθετικών πυρηνικών όπλων στην Κούβα.⁵⁵ Από την 8 Οκτωβρίου άρχισαν να πληθαίνουν στις ΗΠΑ οι πληροφορίες – ενδείξεις σχετικά με την ανάπτυξη των πυραύλων. Την 14 Οκτωβρίου φωτογραφίες κατασκοπευτικού αεροσκάφους επιβεβαίωναν την μεταφορά τους στην Κούβα⁵⁶.

Ο Αμερικανός Πρόεδρος Κέννεντι την 22 Οκτωβρίου διέταξε την απομόνωση της Κούβας από επιθετικά οπλικά συστήματα και απαίτησε την απομάκρυνση των πυραύλων που βρίσκονταν ήδη στο νησί. Ο Ρώσος ηγέτης Χρουστόφ, ενώ την 23 Οκτωβρίου έθεσε σε συναγερμό τις σοβιετικές στρατιωτικές δυνάμεις και απείλησε να βυθίσει τα αμερικανικά πλοία αν επέμβουν σε σοβιετικό εν πλω προς Κούβα. Ο Κέννεντι στη συνεδρίαση του Σ.Α. της 26ης Οκτωβρίου δήλωσε ότι πλέον μοναδική λύση είναι η εισβολή στην Κούβα. Οι αμερικάνικες δυνάμεις τέθηκαν σε ετοιμότητα εισβολής από την 29 Οκτωβρίου.⁵⁷

Το πρωί της 27^{ης} Οκτωβρίου οι Ρώσοι κατέρριψαν ένα U-2 και το απόγευμα της ίδιας ημέρας με δημόσια επιστολή ζήτησαν την απομάκρυνση των πυρηνικών όπλων στην Τουρκία ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αποκλιμάκωση της κρίσης. Ο Ρόμπερντ Κέννεντι παρείχε στους Ρώσους μυστικές εγγυήσεις ότι οι πύραυλοι στην Τουρκία θα αποσυρθούν εν καιρώ αλλά στην Κούβα πρέπει να φύγουν αμέσως και αυτό να δηλωθεί μέχρι την επόμενη ημέρα, διαφορετικά θα ακολουθούσε στρατιωτική ενέργεια. Η κρίση λύθηκε ξαφνικά όταν ο Χρουστόφ αναπάντεχα την 28 Οκτωβρίου ανακοίνωσε δημόσια ότι η ΕΣΣΔ θα αποσύρει τους πυραύλους από την Κούβα.⁵⁸

⁵⁴ Βαληνάκης Γ. Γιάννης-Μπότσιου Ε. Κωνσταντίνου, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στην Πυρηνική Εποχή, (Αθήνα: Παρατηρητής, 2000), σελ. 93-94

⁵⁵ Muntton Don - Welch David, The Cuban Missile Crisis, (New York: Oxford University Press, 2007), σελ. 21-32

⁵⁶ Graham Allison-Philip Zelikow, Η Κρίση της Κούβας. Η Ουσία της Απόφασης, (Αθήνα: Παπαζήση, 2006), σελ. 80-84.

⁵⁷ Ομοίως με 54, σελ. 85-87

⁵⁸ Βαληνάκης Γ. Γιάννης-Μπότσιου Ε. Κωνσταντίνου, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στην Πυρηνική Εποχή, (Αθήνα: Παρατηρητής, 2000), σελ. 155-156

Αναζητώντας τα αίτια για την κλιμάκωση της κρίσης από την ΕΣΣΔ θα μπορούσαμε να πούμε ότι το κυριότερο σχετίζεται με την πυραυλική ισχύ των δύο υπερδυνάμεων. Λαμβάνοντας υπόψη ότι και οι δύο χώρες επιδίωκαν την επιβίωσή τους, οι ΕΣΣΔ αντιμετώπιζαν μία ιδιαίτερη τρωτότητα. Το 1962 οι ΗΠΑ είχαν την ικανότητα να επιφέρουν ένα «πρώτο αποφασιστικό πλήγμα» σε βάρος της ΕΣΣΔ εντός του εδάφους της. Αντίθετα οι Ρώσοι αδυνατούσαν να προσβάλουν το αμερικανικό έδαφος. Η στρατηγική υπεροχή των ΗΠΑ έναντι των ΕΣΣΔ ήταν εμφανής. Η Σοβιετική Ένωση θα μπορούσε να εξισορροπήσει τη διαφορά με περισσότερους διηπειρωτικούς βαλλιστικούς πυραύλους (ICBM) στο έδαφος της. Επειδή όμως αυτό δεν ήταν άμεσα εφικτό ο σοβιετικός ηγέτης αποφάσισε να ισορροπήσει την σχετική μαχητική ισχύ, τοποθετώντας πυρηνικά όπλα σε απόσταση αναπνοής από τις ΗΠΑ.⁵⁹

Η κρίση στην Κούβα ήταν αποτέλεσμα της σύγκρουσης των πολιτικών συμφερόντων των δύο υπερδυνάμεων ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Οι ΗΠΑ με επιθετικές ενέργειες προσπάθησαν να ανατρέψουν το καθεστώς του Κάστρο χωρίς αποτέλεσμα. Η Κούβα αισθάνθηκε την απειλή των συμφερόντων της και αναζητούσε τρόπο προάσπισής τους. Μεταξύ τους αναπτύχθηκε ένα δίλλημα ασφαλείας, δηλαδή μία κατάσταση κατά την οποία οι ενέργειες του ενός κράτους για αύξηση της ασφάλειάς του, περιορίζουν την ασφάλεια του άλλου κράτους.⁶⁰ Αυτή ήταν και η αφορμή ανάληψης δράσης από την ΕΣΣΔ στην Καραϊβική με την μεταφορά στρατευμάτων και επιθετικών όπλων, με σκοπό την ενίσχυση της ασφάλειας της Κούβας.

Η πολιτική συμπεριφορά των δύο υπερδυνάμεων επιβεβαιώνει τη κλασσική ρεαλιστική θεωρία των διεθνών σχέσεων σύμφωνα με την οποία τα κράτη, δρουν ορθολογικά και έχουν ως βασικό χαρακτηριστικό τους γνώρισμα την κυριαρχία τους μέσα στο άναρχο διεθνές περιβάλλον μέσω της αύξησης της ισχύος για την εξασφάλιση της επιβίωσής τους.⁶¹ Οι ΗΠΑ για την αντιμετώπιση της διαμορφούμενης απειλής δεν εμπιστευτήκαν την ασφάλεια τους σε άλλους παράγοντες ή διεθνείς θεσμούς όπως τον ΟΗΕ. Γνωρίζοντας τις δυνατότητες τους αποφάσισαν να προχωρήσουν με την απειλή ή τη χρήση βίας να αποτρέψουν την εγκατάσταση των πυραύλων στην Κούβα.

⁵⁹ Graham Allison-Philip Zelikow, Η Κρίση της Κούβας. Η Ουσία της Απόφασης, (Αθήνα: Παπαζήση, 2006), σελ.175-190.

⁶⁰ Κολιόπουλος Κων/νος, Η Στρατηγική Σκέψη Από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, (Αθήνα: Ποιότητα, 2008), σελ.30

⁶¹ Γκόφας Ανδρέας-Τζιφάκης Νικόλαος, Θεωρητικές Προβολές στη Διεθνή Πολιτική, (Αθήνα:Πεδίο, 2017), σελ.34

Κεφάλαιο τέταρτο

Εισαγωγή

Στον 21^ο αιώνα το διεθνές σύστημα παύει να είναι διπολικό όπως ήταν στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και μετασχηματίζεται σε πολυπολικό με κυρίαρχες δυνάμεις τις ΗΠΑ, την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Κίνα την Ρωσία, την Ιαπωνία και την Ινδία. Ο συσχετισμός των δυνάμεων καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τον ρυθμό ανάπτυξής τους.⁶² Βέβαια είναι δύσκολο να γίνουν ακριβείς προβλέψεις για το μέλλον διότι οι αλλαγές εξαρτώνται από διάφορους παράγοντες, οικονομικούς, δημογραφικούς, τεχνολογικούς και στρατιωτικούς. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να αναλύσει αυτούς τους παράγοντες.

Για την ερμηνεία των διεθνών σχέσεων οι σύγχρονοι μελετητές χρησιμοποιούν τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις, τον ρεαλισμό, τον φιλελευθερισμό και τον κονστρουκτιβισμό. Η προσέγγιση που θα χρησιμοποιηθεί στην παρούσα εργασία είναι ο πολιτικός ρεαλισμός⁶³. Αρχικά θα γίνει η παρουσίαση των βασικών σημείων του πολιτικού ρεαλισμού και εκείνων των εργαλείων που είναι αναγκαία για την κατανόηση των διεθνών ανακατατάξεων. Η ρεαλιστική προσέγγιση εκτιμάται ότι είναι η καταλληλότερη για την ερμηνεία των διεθνών σχέσεων γιατί όπως απέδειξε και ο Θουκυδίδης στο έργο του με την ερμηνεία του Πελοποννησιακού Πολέμου είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την κατανόηση του παρελθόντος μέχρι και σήμερα⁶⁴.

Τα σημεία διαφοροποίησης των θεωριών διεθνών σχέσεων εστιάζονται στα παρακάτω⁶⁵:

- Δομή του διεθνούς συστήματος, είναι άναρχο ή όχι;
- Ποιος είναι ο κύριος ρυθμιστής των διεθνών σχέσεων, το κράτος ή άλλοι διεθνείς παράγοντες;
- Σε τι στοχεύουν τα σύγχρονα κράτη, στην μεγιστοποίηση της ασφάλειάς τους ή της οικονομικής τους ανάπτυξης;

⁶² Πλατιάς Αθανάσιος, *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), σελ.20

⁶³ Γκόφας Α.-Τζιφάκης Ν., (2017), *Θεωρητικές Προβολές στη Διεθνή Πολιτική*, Εκδόσεις Πεδίο, σελ. 25-27.

⁶⁴ Πλατιάς Α., (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.21

⁶⁵ Πλατιάς Α., (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.27-28

- Με ποιον τρόπο εξασφαλίζεται η ειρήνη, με την εξισορρόπηση ισχύος ή με τη διάδοση της δημοκρατίας και του οικονομικού φιλελευθερισμού;
- Οι διεθνείς θεσμοί αυξάνουν ή όχι την ασφάλεια των κρατών εντός του διεθνούς συστήματος;
- Ποια δύναμη διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στη διεθνή πολιτική, η στρατιωτική ή η οικονομική δύναμη;
- Ποιο ανταγωνισμοί κυριαρχούν στο διεθνές περιβάλλον οι γεωπολιτικοί ή οι γεωοικονομικοί παράγοντες;
- Ποια λογική κυριαρχεί στο διεθνές περιβάλλον, η λογική του Θουκυδίδη που εστιάζει στον ανταγωνισμό και στην αναζήτηση ασφαλείας ή η λογική του Adam Smith που δίδει βαρύτητα στην οικονομική συνεργασία;

Στη συνέχεια του κεφαλαίου θα αναφερθούν οι αλλαγές που παρουσιάζονται στο διεθνές σύστημα σε διάφορα επίπεδα (οικονομικό, δημογραφικό, στρατιωτικό και τεχνολογικό) προκειμένου στη συνέχεια να καθορίσουμε τον τρόπο με τον οποίο αλλάζει ο διεθνής συσχετισμός δυνάμεων στον 21^ο αιώνα και πως διαμορφώνεται η γεωπολιτική κατάσταση.

Πολιτικός Ρεαλισμός

Ο πολιτικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι απουσιάζει από το διεθνές περιβάλλον η τάξη καθώς δεν υφίσταται μια κεντρική εξουσία για την επιβολή της, οπότε χαρακτηρίζεται ως άναρχο περιβάλλον. Με αυτές τις συνθήκες ενισχύεται ο ανταγωνισμός των κρατών σε όλα τα επίπεδα, οικονομικό, κοινωνικό, στρατιωτικό κ.α. Κάθε κράτος στοχεύει στην ενίσχυση της ασφάλειάς επιδιώκοντας την αύξηση της στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος του. Θεωρώντας ότι για την εξασφάλιση ισχύος απαιτείται και η εξασφάλιση των αναγκαίων οικονομικών πόρων συμπεραίνουμε ότι ο γεωοικονομικός ανταγωνισμός συνδέεται άμεσα και συνυπάρχει με το με τον γεωπολιτικό ανταγωνισμό⁶⁶.

Για τους πολιτικούς ρεαλιστές το κράτος παραμένει κυρίαρχος δρών στο διεθνές σύστημα, χωρίς βέβαια να αρνούνται ότι υπάρχουν και άλλοι δρώντες με έναν σχετικό ρόλο στο διεθνές περιβάλλον, όπως διεθνείς οργανισμοί – μη κυβερνητικοί οργανισμοί – πολυεθνικές εταιρείες. Βέβαια αυτοί οι δρώντες συνήθως σχετίζονται

⁶⁶ Πλατιάς Α., (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.28

με τα «ισχυρά» κράτη της διεθνούς σκηνης και η συμπεριφορά τους επηρεάζεται από τη συμπεριφορά αυτών των κρατών⁶⁷.

Το άναρχο διεθνές περιβάλλον, σύμφωνα με τον πολιτικό ρεαλισμό, τιμωρεί τα κράτη που δεν εκτιμούν ορθά τη σχέση κόστους – οφέλους και υπερβαίνουν τις δυνατότητες τους. Άρα τα κράτη για αποφυγή του κόστους αναγκάζονται να σκέφτονται ορθολογικά, αυτόνομα, στοχεύοντας στην ικανοποίηση των εθνικών συμφερόντων και όχι των επιμέρους συμφερόντων της κάθε τάξης. Αυτή η προσπάθεια εξασφάλισης των συμφερόντων με παράλληλη διατήρηση της ειρήνης δεν είναι εύκολη. Η ειρήνη δεν εξασφαλίζεται από διεθνείς οργανισμούς αλλά από την εξισορρόπηση ισχύος. Για αυτό τα κράτη φροντίζουν να εξισορροπούνται με τα αντίπαλα κράτη για να εξασφαλίζουν την ασφάλεια τους. Η εξισορρόπηση επιτυγχάνεται είτε με την ενίσχυση της αμυντικής ισχύος (εσωτερική εξισορρόπηση), είτε με την ενίσχυση των συμμαχιών (εξωτερική εξισορρόπηση)⁶⁸.

Συνοψίζοντας οι πολιτικοί ρεαλιστές είναι απαισιόδοξοι σχετικά με το μέλλον. Η αναρχία του διεθνούς περιβάλλοντος προκαλεί αρχικά τον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών, στη συνέχεια την σύγκρουση και καταλήγει στον πόλεμο. Για αυτό μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου όταν ανατράπηκε η στρατιωτική ισορροπία δυνάμεων επήλθε στο διεθνές περιβάλλον η αστάθεια και ο εθνικιστικός παροξυσμός. Πράγματι μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ ακολούθησαν συγκρούσεις, οι οποίες θα ήταν απίθανο να συμβούν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όπως ο Πόλεμος του Κόλπου, η σύγκρουση στην πρώην Γιουγκοσλαβία και οι συγκρούσεις στον Καύκασο και στην κεντρική Ασία⁶⁹.

Οικονομικές Αλλαγές

Το έτος 2020 χαρακτηρίστηκε από το World Economic Forum ως η χρονιά ορόσημο για την οικονομία της Ασίας διότι το ΑΕΠ των χωρών της Ανατολικής Ασίας θα υπερβεί του ΑΕΠ του υπόλοιπου κόσμου. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της ανάπτυξης θα προέλθει από τις αναπτυσσόμενες αγορές της Κίνας, της Ινδίας και ολό-

⁶⁷ Πλατιάς Α., (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.30

⁶⁸ Πλατιάς Α., (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.30-31

⁶⁹ Πλατιάς Α., (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.32

κληρης της Νοτιοανατολικής Ασίας.⁷⁰ Σύμφωνα με τον Μαρκ Τσάντλερ, επικεφαλής στρατηγικής στη Bannockburn Global Forex, εκτιμάται ότι το οικονομικό κέντρο βάρους του πλανήτη μετατοπίζεται σταδιακά από τον Ατλαντικό στον Ειρηνικό Ωκεανό.⁷¹

Η Κίνα παρουσιάζει σταθερά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης τα τελευταία χρόνια. Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα πολλοί μελετητές υποστήριζαν ότι η αναπτυξιακή δυναμική της Κίνας θα την οδηγήσει στην κορυφή της παγκόσμιας οικονομίας. Το 2020 η Κίνα σε συνεργασία με 14 χώρες της Ασίας την Αυστραλία και την Νέα Ζηλανδία, που αποτελούν στο σύνολό τους το 1/3 του παγκόσμιου ΑΕΠ, υλοποίησε την μεγαλύτερη στον κόσμο ζώνη ελεύθερου εμπορίου, την «Περιφερειακή Ολοκληρωμένη Οικονομική Εταιρική Συνεργασία». Από αυτήν εξαιρούνται οι ΗΠΑ και η ΕΕ. Έτσι εκτιμάται από αναλυτές ότι η Κίνα μελλοντικά δε θα εξαρτάται από τις μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές της Γαλλίας και της Γερμανίας αλλά και οι ευρωπαϊκές εταιρείες θα αντιμετωπίσουν προβλήματα κατά την προώθηση των προϊόντων τους στην Ασία.⁷²

Η ευρωπαϊκή ενοποίηση οδήγησε στην γέννηση ενός οικονομικού γίγαντα. Στη δεκαετία του 1990 η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν η μεγαλύτερη οικονομική δύναμη στον κόσμο ελέγχοντας το 20-24% του παγκόσμιου ΑΕΠ⁷³. Με την ολοκλήρωση εξόδου της Βρετανίας από την ΕΕ το 2020 έκλεισε ένα δύσκολο κεφάλαιο τεσσάρων περίπου ετών, όπου ένα κράτος επέλεξε την μοναχική πορεία από την πορεία του ως κράτος μέλος της ΕΕ⁷⁴. Το μέλλον φαίνεται δυσοίωνο για την Ευρώπη⁷⁵. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις διεθνών αναλυτών η ΕΕ αναμένεται να χάσει την ισχυρή οικονομική της θέση στην παγκόσμια οικονομία. Μέχρι το 2100 το ΑΕΠ της θα αντιστοιχεί

⁷⁰ «Παγκόσμια οικονομία: Χρονιά της Ασίας το 2020», Nafteboriki.gr, 22 Δεκ. 2019, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/2MRNftQ>

⁷¹ «Αλλάζει το Κέντρο Βάρους της Παγκόσμιας Οικονομίας», Money Review, 09 Ιαν.2021, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3c28Ic8>

⁷² «Έπεσαν οι υπογραφές για τη μεγαλύτερη ζώνη ελεύθερου εμπορίου», Καθημερινή, 17 Νοε.2020, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3sWjBTD>

⁷³ Ομοίως με 60, σελ.60

⁷⁴ Αναστασάκης Όθων, «Διδάγματα από το Brexit», Η Καθημερινή, 14 Ιαν. 2021, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3bnI6mY>

⁷⁵ Νικολάου Κλειώ, «Ποια είναι η αλήθεια για την παγκόσμια οικονομία»,Economistas, 22 Οκτ. 2019, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/30mRvo8>

στο 1/10 του παγκόσμιου ΑΕΠ διότι αναπτυσσόμενα κράτη της Ασίας θα πάρουν μεγαλύτερο κομμάτι από την παγκόσμια οικονομική πίτα.⁷⁶

Οι ΗΠΑ μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου κατά τη δεκαετία του 1990 αποτελούσαν την κυρίαρχη παγκόσμια οικονομική δύναμη. Όμως η οικονομία της παρουσιάζει διαρκώς σημεία ύφεσης παρά την στρατηγική της ισχύ. Αυτό οφείλεται γιατί οι οικονομικοί της ανταγωνιστές, ΕΕ – Κίνα – Ιαπωνία – Ινδία, αναπτύσσονται με μεγαλύτερο ρυθμό ανάπτυξης. Η άνιση ανάπτυξη οδήγησε τις ΗΠΑ να κατέχουν σήμερα το 22% του παγκόσμιου ΑΕΠ, ενώ το 1945 κατείχε το 50%, με τις εκτιμήσεις να προβλέπουν μείωση εντός του 21^{ου} αιώνα σε 18%.⁷⁷ Παράλληλα μειώνεται σταδιακά ο έλεγχος των ΗΠΑ στο παγκόσμιο εμπόριο από 20% το 1960 σε 10% το 1990.⁷⁸ Επειδή το 90% του παγκόσμιου εμπορίου γίνεται δια θαλάσσης, εκτιμάται ότι η άνοδος της Κίνας που διεξάγει τον μεγαλύτερο όγκο των εξαγωγών της δια θαλάσσης θα επιτρέψει τη συνέχιση της μείωσης στον 21^ο αιώνα, εφόσον οι ΗΠΑ δεν βρουν τρόπο να ελέγξουν την Νότια Σινική Θάλασσα.⁷⁹

Η σοβιετική οικονομία μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου παρουσίαζε για 20 χρόνια περίπου μια ανάπτυξη με ρυθμό 5-6%. Από το 1980 και έπειτα, ιδίως μετά το 1988, παρουσίαζε ραγδαία πτώση και οδηγήθηκε σε κατάρρευση. Το ΑΕΠ της Ρωσίας μειώθηκε κατά 50% και η οικονομία κινήθηκε σε αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης φθάνοντας και στο -17% το 1991⁸⁰. Από το 2000 και έπειτα η Ρωσία προσπαθεί να ενταχθεί στην παγκόσμια οικονομία, στηρίζοντας την ιδιωτική πρωτοβουλία, το άνοιγμα της επιχειρηματικότητας και σε ξένες επενδύσεις⁸¹. Εκτιμάται όμως ότι η Ρωσία δε θα μπορέσει να αναλάβει σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια οικο-

⁷⁶ «Η Ευρωπαϊκή Ένωση χάνει την ισχυρή θέση της στην παγκόσμια οικονομία – Ποιες χώρες “κερδίζουν” έδαφος, σύμφωνα με το Politico», *Economico.gr*, 28 Δεκ. 2019, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3v93PqD>

⁷⁷ Πλατιάς Αθανάσιος, *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), σελ.61.

⁷⁸ Ομοίως με 68, σελ.62.

⁷⁹ Δρίβας Αλέξανδρος, «Η Αμερικανική προσέγγιση για τον σινοαμερικανικό ανταγωνισμό στον 21ο αιώνα», *Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων*, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://www.idis.gr/?p=6126>

⁸⁰ Πλατιάς Α., (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.65

⁸¹ Πούτιν: «Η Ρωσία επιθυμεί να ενταχθεί στην παγκόσμια οικονομία», (*naftemporiki.gr*, 19/9/2008), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3kUC7ZY>

νομία. Η οικονομία θα παραμείνει στάσιμη αναζητώντας συμμαχίες για την επιβίωσή της⁸².

Συνοψίζοντας τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι στο 21^ο αιώνα θα έχουμε ένα πολυπολικό οικονομικό σύστημα καθόσον στην παγκόσμια σκακιέρα θα κυριαρχήσουν πέντε οικονομίες (ΗΠΑ, Κίνα, Ιαπωνία, ΕΕ και ενδεχομένως η Ινδία). Θα κατέχουν περίπου το 20-25% του παγκόσμιου ΑΕΠ η κάθε μία και θα υπάρξει έντονος γεωοικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ τους όχι μόνο για την επιβίωση τους αλλά και για την κυριαρχία στην παγκόσμια οικονομική σκηνή⁸³.

Δημογραφικές Αλλαγές

Ο πληθυσμός μεταβάλλεται στα κράτη με διαφορετικούς ρυθμούς από κράτος σε κράτος. Ακόμα και ο Θουκυδίδης είχε αναφερθεί σε αυτή την άνιση πληθυσμιακή ανάπτυξη. Δεν περιορίστηκε μόνο σε απλές περιγραφές των πόλεων – κρατών αλλά ανέλυσε τον τρόπο με τον οποίο συσσωρεύονταν ο πλούτος και συγκεντρώνονταν ο πληθυσμός σε αυτές, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην Αθήνα⁸⁴. Κατά τον 20^ο αιώνα οι δημογραφικές εξελίξεις ήταν καθολικές και επηρέαζαν, σε διαφορετικό βαθμό, όλες τις χώρες του πλανήτη. Με την έναρξη του 21^{ου} αιώνα παρατηρείται μια ανατροπή στον καθολικό χαρακτήρα κάποιων τάσεων. Τα δημογραφικά ζητήματα του 21^{ου} αιώνα εκτιμάται ότι θα είναι διαφορετικά από αυτά του προηγούμενου αιώνα.⁸⁵

Μείωση Γονιμότητας. Κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια του 20^{ου} αιώνα παρατηρήθηκε μια γενική μείωση του δείκτη γονιμότητας σε όλο τον κόσμο με τον μέσο όρο γεννήσεων ανά γυναίκα να είναι 2,7%. Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα φαίνεται ότι η πτωτική πορεία δεν αφορά το σύνολο των χωρών του κόσμου. Η αύξηση του δείκτη σε χώρες όπως της Βορείου Αφρικής (Αλγερία, Αίγυπτο, Τυνησία και Μαρόκο) δεν αποτελεί αισιόδοξο μήνυμα. Αυτή η εξέλιξη αποτελεί ενδεχομένως ένδειξη επιστροφής σε παραδοσιακές αξίες, σύμφωνα με τις οποίες οι γυναίκες δεν εργάζο-

⁸² Πλατιάς Α., (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.66

⁸³ Πλατιάς Α., (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.67

⁸⁴ Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα, Θουκυδίδης Ιστορία, 1.1.1 έως 1.2.5, <http://bit.ly/2OxwZ1q>

⁸⁵ Τραγάκη Αλεξάνδρα. Μπάγκαβος Χρήστος. Ντούνας Δημήτριος, *Περί Δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων*, (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), σελ.132, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3sPfqsg>

νται αλλά παντρεύονται για να κάνουν παιδιά. Θα μπορούσαμε λοιπόν να προβλέψουμε μια επιστροφή στο Ισλάμ για αυτές τις χώρες.⁸⁶

Μείωση Θνησιμότητας. Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα παρατηρήθηκε περιορισμός της θνησιμότητας σε όλες τις ηλικίες. Στις αναπτυσσόμενες χώρες η αύξηση του προσδόκιμου ζωής οφείλεται στην μείωση της παιδικής θνησιμότητας ενώ στις ανεπτυγμένες χώρες στην μείωση της θνησιμότητας στις μεγάλες ηλικιακές ομάδες. Το πλεονέκτημα των γυναικών έναντι των ανδρών στην μακροζωία διατηρείται σε 5 χρόνια κατά μέσο όρο και είναι μειούμενο στις ανεπτυγμένες χώρες εκτιμώντας ότι στην δεκαετία του 2030 θα εξισωθούν πλήρως.⁸⁷

Πληθυσμιακή Γήρανση. Το μεγαλύτερο δημογραφικό πρόβλημα του 21^{ου} αιώνα θα είναι η γήρανση του πληθυσμού. Η μείωση της θνησιμότητας στις μεγάλες ηλικίες, σε συνδυασμό με την μείωση του βαθμού γονιμότητας αποτελεί έναν σημαντικό λόγο για την παρουσίαση του φαινομένου. Έτσι ενώ το 1950 το ήμισυ του πληθυσμού ήταν μέσης ηλικίας 24 ετών, το 2015 ήταν πάνω από 29,5 ετών. Αυτή η άνοδος παρουσιάστηκε κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες και ιδιαίτερα στην Ευρώπη.⁸⁸ Σύμφωνα με εκτιμήσεις αναμένεται σημαντική μεταβολή στην σχέση των ηλικιακών ομάδων. Ένας γερασμένος πληθυσμός είναι πιο συντηρητικός, δυσπροσάρμοστος και όχι αρκετά τολμηρός για να διαχειριστεί τις μελλοντικές προκλήσεις. Είναι δεδομένο ότι θα επηρεαστεί κάθε πτυχή της ανθρώπινης δραστηριότητας (πολιτική, οικονομική, κ.α.).⁸⁹

Μετανάστευση – Κλινική Μετανάστευση. Η δημογραφική έκρηξη σε περιοχές του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου έχει πολιτικές και στρατιωτικές συνέπειες. Η απουσία πολιτικής σταθερότητας, η αυτοματοποίηση της παραγωγής και η αύξηση της ανεργίας σε αυτές τις περιοχές οδηγεί σε εμφύλιες αλλά και διακρατικές συγκρούσεις και διεύρυνση του χάσματος τους με τις ανεπτυγμένες χώρες του Βορρά. Επειδή η διεύρυνση του χάσματος Βορρά - Νότου συνδυάστηκε και με τη δυσκολία εξασφάλισης των αναγκαίων αγαθών για την επιβίωση παρατηρήθηκαν μετακινήσεις πληθυσμών από τον Νότο προς το Βορρά. Η ενίσχυση των μεταναστευτικών ρευμάτων εκτιμάται ότι θα ενισχύσει και την τριβή με τις χώρες υποδοχής. Θα αυξηθούν τα προ-

⁸⁶ Τραγάκη Αλεξάνδρα. Μπάγκαβος Χρήστος. Ντούνας Δημήτριος, Περί Δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων, (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), σελ.132, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3sPfqSG>.

⁸⁷ Ομοίως με 73, σελ.141.

⁸⁸ Ομοίως με 73, σελ.135.

⁸⁹ Ομοίως με 73, σελ.143.

βλήματα μεταξύ ΗΠΑ και Μεξικό, Γαλλίας και χωρών Β. Αφρικής, Βρετανίας και χωρών Ν. Ασίας, Γερμανίας και Τουρκίας.⁹⁰

Σύμφωνα με μελέτες επιστημόνων εκτιμάται ότι κατά τον 21^ο αιώνα θα υπάρξει ένας νέος παράγοντας που θα προκαλέσει επιπλέον μετακινήσεις πληθυσμών που είναι το περιβάλλον. Τα τελευταία είκοσι χρόνια η κλιματική αλλαγή αποτελεί κορυφαίο θέμα σε παγκόσμια διάταξη. Η αύξηση της θερμοκρασίας η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, ο περιορισμός των υδάτινων πόρων και ιδίως του πόσιμου ύδατος η ξηρασία και ο περιορισμός των καλλιεργήσιμων εκτάσεων είναι εξελίξεις της κλιματικής αλλαγής που θα επηρεάσουν ραγδαία την ανθρώπινη γεωγραφία. Οι χώρες που θα αντιμετωπίσουν πρώτες αυτές τις συνέπειες είναι οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Ανατολικής Μεσογείου, όπου έχει ήδη ξεκινήσει η ερημοποίηση. Παράλληλα η φτώχεια και η πληθυσμιακή αύξηση δυσκολεύουν την λήψη προστατευτικών μέτρων⁹¹.

Επιστημονικές και Τεχνολογικές Εξελίξεις

Η αύξηση της οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος ενός κράτους σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με τις τεχνολογικές εξελίξεις. Η εμφάνιση νέων τεχνολογιών ενισχύει τον ανταγωνισμό για την κυριαρχία στο διεθνές σύστημα ο οποίος κατά τον 21^ο αιώνα θα επικεντρωθεί στη γνώση και τις καινοτόμες ιδέες. Σταδιακά παρατηρούμε ότι η πρωτοκαθεδρία της γνώσης δεν περιορίζεται στις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης (ΗΠΑ, Ευρώπη κ.α.) αλλά μετατοπίζεται από τον Ατλαντικό στον Ειρηνικό ωκεανό και διαχέεται και στις αναπτυσσόμενες χώρες⁹². Κατά τον 21^ο αιώνα αναμένονται ραγδαίες εξελίξεις σε έξι τεχνολογικούς-επιστημονικούς τομείς.⁹³

Ο πρώτος τομέας είναι τα Μεγάλα Δεδομένα ή Big Data (BD) και οι μέθοδοι ανάλυσής τους. Με τον όρο BD περιγράφουμε εκείνα τα δεδομένα που έχουν ως κύρια χαρακτηριστικά τον όγκο, την ταχύτητα και την ποικιλομορφία. Το Advanced data Analytics (AA) περιγράφει τις προηγμένες αναλυτικές μεθόδους που χρησιμο-

⁹⁰ Πλατιάς Αθανάσιος, Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων, (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), σελ.81-83.

⁹¹ Τραγάκη Α. Μπάγκαβος Χ. Ντούνας Δ.,(2015), *Περί Δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, σελ.147-149, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3sPfqsG>

⁹² Spanish Ministry of Defense, The Defence of the Future: Innovation, Technology and Industry, (Spanish Institute for Strategic Studies, 2011), σελ.30, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3bmWNGP>

⁹³ NATO, Science & Technology Trends 2020-2040, (NATO Science & Technology Organization, 2020) σελ. vi, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

ποιούνται για την κατανόηση και την οπτικοποίηση του μεγάλου όγκου πληροφοριών. Τα BD και AA θα προσφέρουν αυξημένη λειτουργική αποδοτικότητα, μειωμένο κόστος και παρακολούθηση σε πραγματικό χρόνο όλων των πληροφοριακών δεδομένων οδηγώντας σε πιο ακριβείς προβλέψεις και εκτιμήσεις για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Δεύτερος τομέας είναι η τεχνητή νοημοσύνη. Η τεχνητή νοημοσύνη αναφέρεται στην ικανότητα των μηχανών να εκτελούν εργασίες που συνήθως απαιτούν ανθρώπινη νοημοσύνη, όπως για παράδειγμα μάθηση από εμπειρία, εξαγωγή συμπερασμάτων, αναγνώριση καταστάσεων κ.α. Κατά τον 21^ο αιώνα αναμένεται να ενσωματωθεί στα μοντέλα μάχης, στην προσομοίωση επιχειρησιακών συστημάτων, στα συστήματα διαδικασίας λήψεως απόφασης και στα συστήματα Άμυνας και επίθεσης στον κυβερνοχώρο.

Τρίτος τομέας είναι η αυτονομία. Η αυτονομία είναι η ικανότητα ενός συστήματος να ανταποκρίνεται σε αβέβαιες και μεταβαλλόμενες καταστάσεις ενεργώντας ανεξάρτητα και επιλέγοντας μεταξύ διαφορετικών επιλογών δράσεως για την επίτευξη του στόχου με βάση την γνώση και την κατανόηση της κατάστασης από τον ίδιο. Εκτιμάται ότι μέχρι το 2040 η αυτονομία θα συμβάλει στην κατακόρυφη αύξηση των στρατιωτικών δυνατοτήτων.

Τέταρτος τομέας είναι η διαστημική τεχνολογία. Η ανθρωπότητα χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τον χώρο του διαστήματος για πάνω από 60 χρόνια. Οι σύγχρονες τεχνολογίες εκμεταλλεύονται την ελευθερία δράσης που παρέχει ο χώρος του διαστήματος και εκτιμάται ότι τα επόμενα 30 χρόνια η χρήση αυτού του χώρου θα οδηγήσει σε ραγδαίες εξελίξεις τόσο στο C4ISR όσο, στην πλοήγηση και στην άμυνα των Δυνάμεων. Πολλοί από τους διεθνείς δρώντες έχουν αυξήσει σημαντικά την πρόσβαση και την παρουσία τους στο διάστημα. Οι προκλήσεις του μέλλοντος εκτιμάται ότι θα εστιαστούν στην πρωτοκαθεδρία στην εμπορική και στη στρατιωτική χρήση του διαστήματος.

Πέμπτος τομέας είναι τα υπερηχητικά συστήματα όπλων. Υπερηχητικά συστήματα όπλων ονομάζονται αυτά που λειτουργούν σε ταχύτητες μεγαλύτερες από 1 mach. Μέχρι σήμερα έχουν αναπτυχθεί υπερηχητικά αεροσκάφη, υπερηχητικοί πυραυλοι και υπερηχητικά οχήματα κινούμενα σε τροχιές. Νέα υλικά και μέθοδοι προώθησης έχουν επιτρέψει σημαντική εξέλιξη στον υπερηχητικό τομέα. Οι ΗΠΑ, η

Κίνα και η Ρωσία έχουν σε εξέλιξη προηγμένα υπερηχητικά προγράμματα για κατασκευή υπερηχητικών ‘drone’ και όπλων μέχρι το 2040.

Έκτος τομέας είναι η βιοτεχνολογία. Η βιοτεχνολογία είναι η επιστήμη η οποία χρησιμοποιεί τους οργανισμούς, τους ιστούς, τα κύτταρα και τα συστατικά των έμβιων όντων, παρεμβαίνοντας στη λειτουργία των κυττάρων αλλά και στο γενετικό υλικό. Τα επόμενα 20 χρόνια εκτιμάται ότι οι σύγχρονες βιοτεχνολογίες θα αλλάξουν την έννοια του στρατιώτη. Η χρήση γενετικών τροποποιήσεων, νέων φαρμακευτικών προϊόντων και ηλεκτρομαγνητικών συσκευών θα συμβάλλουν στην αύξηση της νευρολογικής απόδοσης του ανθρώπου, πέρα από τα φυσιολογικά όρια, δημιουργώντας τον νέο μαχητή του 21ου αιώνα.

Έβδομος τομέας είναι η κβαντομηχανική. Η κβαντική τεχνολογία του εικοστού πρώτου αιώνα θα εκμεταλλεύεται την κβαντική φυσική υποστηρίζοντας τεχνολογικά την κρυπτογραφία, την πλοήγηση ακριβείας, την ανίχνευση - απεικόνιση παραστάσεων και τις επικοινωνίες. Εκτιμάται ότι θα επιτευχθεί η απαραβίαστη κρυπτογράφηση επηρεάζοντας σημαντικά της στρατιωτικές επιχειρήσεις. Η χρήση ευαίσθητων μαγνητικών ή ακουστικών αισθητήρων θα αυξήσει σημαντικά την αποτελεσματικότητα των δυνατοτήτων υποβρυχίου πολέμου καθόσον πλέον το θαλάσσιο περιβάλλον θα είναι διαφανές. Τα κβαντικά ραντάρ θα έχουν την δυνατότητα να αναγνωρίζουν την stealth τεχνολογία παρέχοντας ακριβέστερη αναγνώριση στόχου. Επίσης η κβαντική τεχνολογία θα συνεισφέρει στην τελειοποίηση των συστημάτων πλοήγησης, καθόσον θα είναι δυνατή η χρήση τους ακόμα και σε περιοχές όπου σήμερα αυτό δεν είναι εφικτό όπως για παράδειγμα κάτω από τον πάγο.

Στρατιωτικές Εξελίξεις

Αξιολόγηση Συμβατικής Στρατιωτικής Ισχύος Χωρών⁹⁴.

Για την αξιολόγηση της συμβατικής στρατιωτικής ισχύος των κρατών θα αναφερθώ στην μελέτη του Global Firepower το οποίο κάθε χρόνο αξιολογεί και κατατάσσει τις ένοπλες δυνάμεις 135 κρατών, λαμβάνοντας υπόψη 55 διαφορετικούς παράγοντες. Αναφέρεται στις συμβατικές στρατιωτικές δυνατότητες και όχι στον πυρηνικό εξοπλισμό που διαθέτουν κάποιες χώρες. Στη συνέχεια παρουσιάζονται ιεραρχικά οι 3 ισχυρότερες δυνάμεις του πλανήτη, σύμφωνα με τις μετρήσεις του 2019.

⁹⁴ 2020 Military Strength Ranking, Global Firepower, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <https://www.globalfirepower.com/>

Οι ΗΠΑ κατατάσσονται στην πρώτη θέση στις περισσότερες από τις άμεσα συγκρίσιμες μετρήσεις, όπως η συνολική ισχύς των αεροσκαφών με 13.398 αεροσκάφη, συμπεριλαμβανομένων 5.760 ελικοπτέρων σε λειτουργία, ποσοστό που είναι το μεγαλύτερο από οποιοδήποτε άλλο έθνος στον κόσμο. Με 716 δισεκατομμύρια δολάρια, οι ΗΠΑ έχουν επίσης τον μεγαλύτερο αμυντικό προϋπολογισμό στον κόσμο, 492 δισεκατομμύρια δολάρια περισσότερο από την Κίνα - τη δεύτερη μεγαλύτερη αμυντική δαπάνη στον κόσμο.

Η Ρωσία κατέχει την πρώτη θέση σε ορισμένες μετρήσεις. Είναι το κορυφαίο έθνος όσον αφορά τον αριθμό των αρμάτων μάχης με 21.932 - τρεις φορές πάνω από το σύνολο των ΗΠΑ - και επίσης θωρακισμένα οχήματα μάχης (έχει περισσότερα από 50.000) και αυτοκινούμενο πυροβολικό. Σε κάθε άλλη συγκριτική μέτρηση, η Ρωσία κατέχει 2η ή 3η θέση. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι όλα αυτά καθίστανται εφικτά με έναν σχετικά μικρό αμυντικό προϋπολογισμό 44 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Η Κίνα έχει υψηλή επίδοση σε κάποιους παράγοντες από ότι σε κάποιους άλλους. Όσον αφορά το σύνολο των ναυτικών δυνάμεων, είναι το κορυφαίο έθνος με 714 πλοία, συμπεριλαμβανομένων 119 περιπολικών σκαφών, 76 υποβρυχίων και 52 φρεγατών. Είναι επίσης στην κορυφή της κατάταξης στον αριθμό ρυμουλκούμενων πυροβόλων με 6.246. Κατατάσσεται 2η για τον αριθμό των αρμάτων μάχης, τεθωρακισμένων οχημάτων μάχης, μαχητικών αεροσκαφών και αεροσκαφών επίθεσης. Με 224 δισ. δολάρια, έχει τον δεύτερο μεγαλύτερο αμυντικό προϋπολογισμό στον κόσμο το 2019.

Η Ινδία διατηρεί μια ισχυρή πολεμική αεροπορία και ναυτικό. Κατέχει την 3η θέση στον αριθμό των μεταγωγικών αεροσκαφών (248), την 4η θέση στη συνολική δύναμη των αεροσκαφών, συμπεριλαμβανομένων των μαχητικών και επιθετικών αεροσκαφών, και την 5η θέση στον αριθμό των ελικοπτέρων. Το Ινδικό Ναυτικό διατηρεί έναν καλό αριθμό ναυτικών μονάδων (295), καταλαμβάνοντας την τέταρτη θέση. Η Ινδία είναι επίσης στην κορυφή της λίστας όσον αφορά τον αριθμό των σκαφών περιπολίας με 139, 20 περισσότερα από την Κίνα. Στα θωρακισμένα οχήματα μάχης και το αυτοκινούμενο πυροβολικό, ο Ινδικός Στρατός κατατάσσεται 25ος και 26ος αντίστοιχα, πολύ χαμηλότερος από τη συνολική κατάταξή του. Η Ινδία έχει προϋπολογισμό άμυνας 55,2 δισ. Δολαρίων για το 2019, μικρότερο από τις ΗΠΑ και την Κίνα, αλλά ελαφρώς μεγαλύτερο από τις δαπάνες της Ρωσίας.

Ο στρατιωτικός προϋπολογισμός της Γαλλίας για το 2019 ανήλθει συνολικά σε 40,5 δισ. Δολάρια. Τα πλεονεκτήματα του έθνους βρίσκονται στις δυνατότητες του αέρα. Για παράδειγμα, η Γαλλία κατατάσσεται στην 8η θέση για την συνολική δύναμη αεροσκαφών (1.248) και στην 7η θέση για την συνολική δύναμη ελικοπτέρων (566). Έχει σχετικά μεσαίου μεγέθους ναυτικό με 118 ναυτικές μονάδες συνολικά, συμπεριλαμβανομένων τεσσάρων αεροπλανοφόρων - περισσότερα από τη Ρωσία, την Κίνα και την Ινδία. Ο γαλλικός στρατός είναι σχετικά αδύναμος σχετικά με τον συνολικό τους εξοπλισμό, διότι κατέχει την 44^η θέση στα άρματα μάχης με μόλις 406 άρματα, την 55^η θέση στα ρυμουλκούμενα πυροβόλα και την 61^η θέση στους κατευθυνόμενους πυραύλους.

Ενώ οι στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ, της Κίνας και της Ρωσίας προσπαθούν να αναβαθμίσουν τις συμβατικές στρατιωτικές δυνατότητες τους υπάρχουν και άλλοι δρώντες στο διεθνές περιβάλλον όπως το Ιράν και η Βόρεια Κορέα που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να ανταγωνιστούν σε συμβατικό επίπεδο τις τρεις υπερδυνάμεις και έχουν αναπτύξει ασύμμετρες στρατηγικές και εξειδικευμένες δυνατότητες οι οποίες αναμένεται τα επόμενα 20 χρόνια να εξελιχθούν. Για να αντισταθμίσουν τις συμβατικές τους ευπάθειες και οι δύο δυνάμεις ανέπτυξαν ασύμμετρες στρατηγικές και εξειδικευμένες δυνατότητες τις οποίες πιθανότατα θα εξελίσσουν κατά τον 21ο αιώνα.⁹⁵

Αξιολόγηση Πυρηνικής Ισχύος Χωρών⁹⁶.

Η εξέλιξη της πυρηνικής τεχνολογίας αλλά κυρίως η διασπορά της στον 21^ο αιώνα προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και άλλες χώρες που κατείχαν πυρηνικά όπλα για να αποτρέψουν την επέκτασή τους υπέγραψαν τη Συνθήκη για τη Μη διάδοση των πυρηνικών όπλων (NPT) το 1968 και τη Συνολική Συνθήκη Απαγόρευσης Πυρηνικών Δοκιμών (CTBT) το 1996.

Τα κράτη που σύμφωνα με τη NPT αναγνωρίζονται επίσημα ότι διαθέτουν πυρηνικά όπλα είναι πέντε, η Κίνα, η Γαλλία, η Ρωσία, το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Η Κίνα διαθέτει περίπου 320 πυρηνικές κεφαλές, η Γαλλία 290 κεφαλές και το Ηνωμένο Βασίλειο 215 κεφαλές.

⁹⁵ Morgan E. Forrest. - Cohen S. Raphael, "Military Trends and the Future of Warfare", (California: Rand, 2020) σελ.51 Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3mEozh>

⁹⁶ Davenport Kesley - Reif Kingston, "Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance", (Arms Control Association, 10 Αυγ. 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3uZTc9b>

Η Ινδία, το Ισραήλ και το Πακιστάν δεν προσχώρησαν ποτέ στο NPT αλλά είναι γνωστό ότι διαθέτουν πυρηνικά όπλα. Η Ινδία δοκίμασε για πρώτη φορά μια πυρηνική εκρηκτική συσκευή το 1974. Αυτή η δοκιμή ώθησε το Πακιστάν να επιταχύνει τις εργασίες για το μυστικό πρόγραμμα πυρηνικών όπλων. Η Ινδία και το Πακιστάν και οι δύο απέδειξαν δημόσια τις ικανότητές τους για πυρηνικά όπλα με έναν γύρο πυρηνικών δοκιμών για τον Μάιο 1998. Το Ισραήλ δεν έχει πραγματοποιήσει δημόσια πυρηνική δοκιμή. Δεν παραδέχεται ή αρνείται την ύπαρξη πυρηνικών όπλων και δηλώνει ότι δεν θα είναι ο πρώτος που θα εισάγει πυρηνικά όπλα στη Μέση Ανατολή. Παρ'όλα αυτά, το Ισραήλ πιστεύεται παγκοσμίως ότι διαθέτει πυρηνικά όπλα, αν και δεν είναι σαφές ακριβώς πόσα.

Η Βόρεια Κορέα προσχώρησε στο NPT ως μη πυρηνικό κράτος, αλλά ανακοίνωσε την απόσυρσή του από τη NPT το 2003 - μια κίνηση που δεν έχει αναγνωριστεί νομικά από τα άλλα κράτη μέλη της NPT. Η Βόρεια Κορέα έχει δοκιμάσει πυρηνικές συσκευές και πυρηνικούς βαλλιστικούς πυραύλους. Η αβεβαιότητα παραμένει για το πόσες πυρηνικές συσκευές έχει συγκεντρώσει η Βόρεια Κορέα.

Υπάρχει μία ομάδα χωρών που έχουν οργανώσει το πυρηνικό τους πρόγραμμα με τέτοιο τρόπο ώστε να μειώσουν τον χρόνο κατασκευής πυρηνικών όπλων από τη στιγμή που θα ληφθεί η απόφαση για αυτό. Ανεπτυγμένες χώρες όπως η Σουηδία, η Γερμανία, η Ιαπωνία, ο Καναδάς, η Ελβετία, η Ιταλία, η Ισπανία κ.α. αλλά και χώρες του Τρίτου κόσμου όπως η Αργεντινή, η Ταιβάν και η Βραζιλία διαθέτουν πλέον την πυρηνική επιλογή, δηλαδή έχουν τη δυνατότητα να κατασκευάσουν πυρηνικά όπλα σε χρονικό διάστημα λιγότερο του έτους από τη στιγμή που θα λάβουν την απόφαση. Τέλος υπάρχουν και χώρες που έχουν δρομολογήσει τα πυρηνικά τους προγράμματα ώστε κατά τον 21^ο αιώνα να αποκτήσουν πυρηνική επιλογή. Αυτές είναι η Τουρκία, το Ιράν και η Αλγερία.⁹⁷

⁹⁷ Πλατιάς Αθανάσιος, Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων, (Αθήνα: Παπαζήση, 1995), σελ.102

Κεφάλαιο πέμπτο

Εισαγωγή

Μετά την λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου κυριάρχησε στο διεθνές περιβάλλον το διπολικό σύστημα μέχρι και στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης οι ΗΠΑ κυριάρχησαν στο διεθνές σύστημα ως η μόνη υπερδύναμη⁹⁸. Από τις αρχές του 21ου αιώνα αρχίζουν να εμφανίζονται στο προσκήνιο νέοι διεθνείς δρώντες όπως η Κίνα η Ευρωπαϊκή Ένωση η Ινδία και Ιαπωνία. Όπως προκύπτει από την μελέτη των οικονομικών, στρατιωτικών, τεχνολογικών και δημογραφικών τάσεων το διεθνές σύστημα μετασχηματίζεται σε πολυπολικό.⁹⁹

Δημιουργείται λοιπόν το ερώτημα εάν ο 21ος αιώνας θα αποτελέσει μία χρονική περίοδος συνεργασίας ή ανταγωνισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Θα επαληθευτούν άραγε οι εκτιμήσεις των φιλελεύθερων ιδεαλιστών σύμφωνα με τις οποίες η οικονομική αλληλεξάρτηση, η διάδοση της δημοκρατίας και η ενίσχυση των διεθνών Θεσμών θα οδηγήσουν στην συνεργασία των δρώντων και τη στρατηγική σταθερότητα;¹⁰⁰ Στο παρόν κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις πηγές που αναμένεται να προκαλέσουν γεωπολιτική αστάθεια στο νέο διεθνές περιβάλλον του 21ου αιώνα δημιουργώντας ενδεχομένως τις κατάλληλες συνθήκες για επανεμφάνιση της παγίδας του Θουκυδίδη.

Θεωρίες Halford Mackinder και Nickolas Spykman

Ο Βρετανός καθηγητής Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης Halford Mackinder (1861-1947) αποτελεί ίσως τον σημαντικότερο γεωπολιτικό αναλυτή. Ήταν ένας υποστηρικτής της ιμπεριαλιστικής πολιτικής αναγνωρίζοντας ότι τα γεωγραφικά σύνορα είναι για να αλλάζουν αναδιαμορφώνοντας διαρκώς τον χάρτη του κόσμου ως αποτέλεσμα του ιμπεριαλισμού.¹⁰¹ Τόνισε την δυναμική που έχει η ασιατική περιοχή της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, λόγω της δυσκολίας προσέγγισης σε αυτή τόσο από τον Βορρά όσο και από το Νότο. Αυτή την περιοχή την ονόμασε "Α-

⁹⁸ Ομοίως με 83, σελ.167

⁹⁹ Ομοίως με 83, σελ.168

¹⁰⁰ Ομοίως με 83, σελ.169

¹⁰¹ Fettweis J. Christopher, (2003), "*Revisiting MacKinder and Angell: The obsolescence of great power geopolitics*", (Comparative Strategy, τ. 22), σελ. 109-129 Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3bk8azd>

ξονα" (Pivot Area). Στη συνέχεια περιέλαβε και το μεγαλύτερο τμήμα της ανατολικής Ευρώπης ονομάζοντας την "Καρδιά" (Heartland).¹⁰²

Η "Καρδιά" περιβάλλεται από δύο δακτύλιους τον εσωτερικό και τον εξωτερικό. Ο εσωτερικός δακτύλιος περιλαμβάνει την Γερμανία, την Τουρκία, το Ιράν, την Ινδία και την Κίνα, δηλαδή τη Δυτική Ευρώπη, την Μέση Ανατολή και την Νοτιά και Ανατολική Ασία. Ο εξωτερικός δακτύλιος περιλαμβάνει την Αμερική την Αφρική και την Ωκεανία.¹⁰³ Η προσπάθεια των κατοίκων της καρδιάς να εξέλθουν σε θερμά ύδατα δηλαδή σε θάλασσα χωρίς παγετώνες ήταν διαρκής. Ο Mackinder υποστήριζε ότι αν αυτό επιτυγχάνονταν, τότε η Καρδιά θα κυριαρχούσε στο "Παγκόσμιο Νησί" δηλαδή στην ηπειρωτική μάζα Ευρώπης - Ασίας - Αφρικής.¹⁰⁴ Επομένως σύμφωνα με τη θεωρία του Mackinder επιβάλλεται η παρεμπόδιση της Καρδιάς να αποκτήσει ελεύθερη πρόσβαση στη θάλασσα. Αυτή η θεωρία βρήκε εφαρμογή μέχρι και την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.¹⁰⁵

Η θεωρία του Mackinder ενέπνευσε αρκετά τους επόμενους γεωπολιτικούς μελετητές. Ένας από αυτούς ήταν ο Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας Nickolas Spykman. Ο Spykman αν και εμπνεύστηκε από την θεωρία του Mackinder διαφωνούσε μαζί του τονίζοντας ότι οι περιοχές που ανήκουν στο εσωτερικό ημικύκλιο τις οποίες ονόμασε Στεφάνη (Rimland) έχουν μεγαλύτερη σημασία από ότι η Καρδιά. Παραφράζοντας λοιπόν την θεωρία του Mackinder δήλωσε ότι όποιος ελέγχει τη Στεφάνη εξουσιάζει την Ευρασία και όποιος εξουσιάζει την Ευρασία ελέγχει την τύχη του κόσμου.¹⁰⁶

Η Σοβιετική κατάρρευση και η άνοδος της Κίνας και της Ινδίας επιβεβαιώνουν περισσότερο το όραμα του Spykman. Η Heartland είναι σίγουρα ακόμα γεωπολιτικά σημαντική περιοχή αλλά είναι περισσότερο απίθανο ο έλεγχος της να μπορεί να αξιοποιηθεί για την ανάκτηση του ελέγχου σε όλο τον κόσμο. Παράλληλα δεν α-

¹⁰² Κολιόπουλος Κων/νος, Η Στρατηγική Σκέψη Από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, (Αθήνα: Ποιότητα, 2008), σελ.204.

¹⁰³ Mackinder H. J., The Geographical Pivot of History, Geographical Journal, τόμος 23, (The Royal Geographical Society with the Institute of British Geographers, 1904), σελ. 421-444, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3bkmI1Q>

¹⁰⁴ Ομοίως με 88, σελ.204.

¹⁰⁵ Ομοίως με 88, σελ.206.

¹⁰⁶ Ομοίως με 88, σελ.207

ναμένεται σε αυτή τη ρευστή διεθνή αρένα του εικοστού πρώτου αιώνα να αναπτυχθούν σκληρές συμμαχίες σαν αυτές που σηματοδότησαν τον Ψυχρό Πόλεμο.¹⁰⁷

Κέντρα Δράσης

Η Ανατολική Ευρασία θα αποτελέσει το κέντρο της κυρίας γεωπολιτικής δραστηριότητας κατά τον 21ο αιώνα. Τα κράτη σε αυτή την περιοχή θα αγωνιστούν για την εξασφάλιση της περιφερειακής κυριαρχίας και της παγκόσμιας δύναμης. Αποτελεί την πιο σημαντική οικονομικά γεωγραφικά και στρατηγικά περιοχή του κόσμου. Η Ανατολική Ευρασία περιλαμβάνει σήμερα τέσσερις χώρες που χαρακτηρίζονται ως μεγάλες δυνάμεις, την Ινδία, την Ιαπωνία, την Κίνα και τη Ρωσία. Στην ίδια περιοχή ανήκουν χώρες χαρακτηριζόμενες ως μεσαίες δυνάμεις, η Νότιος Κορέα, η Αυστραλία και η Ταϊβάν. Οι αναδυόμενες οικονομικές δυνάμεις όπως η Κίνα, η Ινδία, η Ιαπωνία κ.α. θα μπορούν να επηρεάσουν κατά τον 21ο αιώνα την δυναμική του πολυμερούς διεθνούς συστήματος. Ο ενισχυμένος οικονομικός τους ρόλος ενισχύει την αποφασιστικότητα τους και ενδεχόμενη συνεργασία μεταξύ τους θα επηρεάσει τους κανόνες της παγκόσμιας τάξης.¹⁰⁸

Παράλληλα οι εδαφικές διαφορές μεταξύ των δρώντων είναι πολύ πιθανό να επιδεινώσει τις μεταξύ τους σχέσεις και να οδηγήσει σε εντάσεις. Ορισμένες χώρες τείνουν να υιοθετούν στρατηγικές σύμφωνα με την αποκλειστική ικανοποίηση των εθνικών τους συμφερόντων. Αυτό μπορεί να έχει αντίκτυπο στις διμερείς και περιφερειακές σχέσεις π.χ. Ρωσία-Ουκρανία, Κίνα - Θιβέτ ή στην θάλασσα της Κίνας. Σε αυτό το πλαίσιο υπάρχουν κράτη που εμποδίζουν την λήψη συλλογικών αποφάσεων στα διεθνή όργανα προκειμένου να αυξήσουν την επιρροή τους και να ικανοποιήσουν τα συμφέροντά τους όπως συνέβη για παράδειγμα με την απόφαση για επέμβαση των Ηνωμένων Εθνών στη Συρία.¹⁰⁹

Σε αυτό το κλίμα αβεβαιότητας, συστημικού κινδύνου και πολυμορφικών κρίσεων είναι πολύ πιθανό να προκληθούν συγκρούσεις όπως μία μεγάλης κλίμακας επίθεση στον κυβερνοχώρο, διακρατικές συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή ή την Ασία, συγκρούσεις προερχόμενες από την κλιματική κρίση ή από μία οικονομική κρίση

¹⁰⁷ Walton Dale C., *Geopolitics and the Great Powers in the Twenty-first Century*, (New York: Routledge, 2007), σελ. 14, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3qrTzWx>

¹⁰⁸ Walton Dale C., *Geopolitics and the Great Powers in the Twenty-first Century*, (New York: Routledge, 2007), σελ. 25, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3qrTzWx>

¹⁰⁹ European Strategy and Policy Analysis System, *Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead?*, (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015), σελ. 45, Ανακτήθηκε την 05/03/2021 από <https://bit.ly/3bmS3Rv>

στις νότιες χώρες. Απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή για μερικές από αυτές τις πιθανές συγκρούσεις είτε οι συνέπειες τους είναι θετικές είτε αρνητικές για τα εθνικά συμφέροντα¹¹⁰.

Τομείς Ανταγωνισμού ή Συνεργασίας

Η μετατόπιση της παγκόσμιας ισχύος και η απουσία της σταθερότητας που υπήρχε κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου στο παγκόσμιο περιβάλλον οδηγούν πιθανόν στη δημιουργία ad hoc συνασπισμών κρατών μειώνοντας την αποτελεσματικότητα των παγκόσμιων θεσμών. Η ταυτότητα της παγκόσμιας κοινότητας αρχίζει να αμφισβητείται, ο εθνικισμός αναδύεται σε πολλές περιοχές του κόσμου υποστηρίζοντας την διατήρηση της εθνικής ταυτότητας των κρατών. Σύμφωνα με το Observer Research Foundation η ψηφιακή τεχνολογία θα αποτελέσει την πρώτη γραμμή αντιπαράθεσης στον σύγχρονο γεωπολιτικό ανταγωνισμό. Άλλος τομέας ενδιαφέροντος είναι οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Τα έντονα αποτελέσματα της υπερθέρμανσης του πλανήτη ή του λιωσίματος των πάγων στην Αρκτική για παράδειγμα επιβάλλουν την ανάγκη για πολυμερείς δράσεις και ευκαιρία εκμετάλλευσης νέων πόρων. Το κλίμα λοιπόν θα προσφέρει το κατάλληλο έδαφος είτε για γεωπολιτική συνεργασία είτε για έντονο ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών. Σημαντικός καταλύτης στην εξέλιξη των διακρατικών σχέσεων στο συγκεκριμένο τομέα αποτελεί η ικανοποίηση των εθνικών συμφερόντων των κρατών.¹¹¹

Τεχνολογικές Εξελίξεις Εξισορρόπηση Ισχύος.

Οι τεχνολογικές εξελίξεις οδηγούν τον κόσμο σε μία νέα φάση. Στον χώρο των υπερδυνάμεων η Κίνα έχοντας εισέλθει στην κορυφή των παγκόσμιων οικονομικών δυνάμεων σταδιακά αρχίζει να εισέρχεται και στον χώρο των στρατιωτικά ισχυρών δυνάμεων, επιδιώκοντας αρχικά την άσκηση επιρροής στην περιφέρεια της. Αμφισβητώντας την κυριαρχία της Δύσης στις διεθνείς υποθέσεις ενίσχυσε σημαντικά την οικονομική και εξαγωγική της ικανότητα. Από τη δεκαετία 1990 και μετά κατάφερε να ασκήσει επιρροή σε 12 αφρικανικά έθνη, και προχώρησε στη δημιουργία ενός παγκόσμιου δικτύου λιμένων τεχνολογικών και περιουσιακών στοιχείων υποδομής προκαλώντας τη Δύση. Επιπλέον η Κίνα προχώρησε σε σημαντική τεχνολογική διείσδυση στον κυβερνοχώρο και στην στρατιωτική τεχνολογία κάνοντας άλματα

¹¹⁰ Ομοίως με 95 σελ. 43,

¹¹¹ World Economic Forum (WEF), Shaping a Multiconceptual World 2020, (Geneva: WEF, 2020), σελ. 7, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3qpAYdT>

στον τομέα της τεχνητής νοημοσύνης και της βιοτεχνολογίας. Όλες οι παραπάνω τεχνολογικές εξελίξεις θα μπορούσαν να μεταβάλουν την ισορροπία γεωπολιτικής ισχύος.¹¹²

Οι κίνδυνοι που προέρχονται από τις τεχνολογικές και οικονομικές ανακατατάξεις ισχύος δεν περιορίζονται μόνο στις σχέσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Σε περιφερειακές συγκρούσεις η σύγχρονη τεχνολογία, η τεχνητή νοημοσύνη, η χρήση σύγχρονων πυραυλικών συστημάτων και μη επανδρωμένων οχημάτων ενισχύει την δύναμη των ασθενέστερων αντιπάλων αλλά και μη κρατικών φορέων όπως είναι το ισλαμικό κράτος. Η χρήση του διαδικτύου τόσο στον τομέα των πληροφοριακών επιχειρήσεων όσο και στον τομέα των ψυχολογικών επιχειρήσεων ήταν εμφανής κατά τους εμφύλιους πολέμους στη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική και τη Νοτιοανατολική Ασία. Ο κίνδυνος αυτών των συγκρούσεων γίνεται πιο σοβαρός εάν συνυπολογίσουμε ότι αυτοί οι εμφύλιοι και περιφερειακοί πόλεμοι αποτέλεσαν αντικείμενο αξιοποίησης τους για επίτευξη εθνικών συμφερόντων από τις μεγάλες δυνάμεις φέρνοντας τες σε σύγκρουση μεταξύ τους όπως έχει συμβεί στη Βενεζουέλα την Συρία και την Υεμένη.¹¹³

Κρίση Διεθνών Θεσμών.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του 20ου αιώνα είναι η η απόκλιση των διεθνών δρώντων από τους κανόνες των διεθνών Θεσμών. Εκτιμάται ότι κατά τον 21ο αιώνα θα συνεχιστεί και θα επιδεινωθεί το συγκεκριμένο φαινόμενο. Είναι απίθανο η κρίση των διεθνών θεσμών να οδηγήσει σε κατάρρευση ή κατάργησή τους. Σίγουρα όμως θα μειωθεί η αποτελεσματικότητά τους. Η κρίση πολυμερών Θεσμών θα οδηγήσει στην ενίσχυση της διπλωματίας σε διμερές επίπεδο και η πολυμέρεια πλέον θα αναφέρεται πλέον σε προσωρινούς ad hoc συνασπισμούς χωρών που ενδιαφέρονται για την επίλυση ενός συγκεκριμένου προβλήματος. Αυτή η μορφή πολυμέρειας θα οδηγήσει κατά τον 21ο αιώνα σε ανταγωνιστικές σχέσεις και συγκρούσεις μεταξύ των κρατών. Ενδεχομένως αυτές οι σχέσεις να μην οδηγήσουν σε πολεμικές συγκρούσεις λόγω της αποτρεπτικής ικανότητας που παρέχει η διασπορά πυρηνικών όπλων στην υφήλιο. Θα επιδιωχθεί λοιπόν η άσκηση επιρροής στον αντίπαλο, αποδυ-

¹¹² Ομοίως με 97, σελ. 15.

¹¹³ Ομοίως με 97, σελ. 16

ναμώνοντας την εσωτερική του σταθερότητα και λαμβάνοντας προστατευτικά μέτρα για την απομόνωση του.¹¹⁴

Εθνικισμός¹¹⁵.

Από τις αρχές του 21ου αιώνα παρατηρείται μία τάση των κρατών να ενισχύσουν την εθνική τους ταυτότητα και να κινητοποιήσουν τους πληθυσμούς τους προς κοινούς εθνικούς στόχους. Τα τελευταία τριάντα χρόνια η αποτυχία της παγκοσμιοποίησης να αποφέρει τα αναμενόμενα οφέλη στις δυτικές κοινωνίες δημιούργησε μία έξαρση δυσaréσκειας εναντίον αυτών των πολιτικών και των πολιτικών κομμάτων που την υπερασπίστηκαν.

Στις ΗΠΑ η εκλογή του Donald Trump συνοδεύτηκε από την υποστήριξη του συνθήματος "Η Αμερική πρώτα". Η Βρετανία με το Brexit απελευθερώθηκε από τις δεσμεύσεις και περιορισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εξασφαλίζοντας την ανεξαρτησία της να αναπτυχθεί ίσως σε μία μελλοντική Βρετανική αυτοκρατορία. Στη Ρωσία και την Ουγγαρία υπό την απειλή της παγκόσμιας ολοκλήρωσης ενισχύθηκε το εθνικό αίσθημα και οι ηγέτες τους στράφηκαν στην εθνική κουλτούρα και ταυτότητα ως βάση αντίστασης. Η Κίνα ικανοποιώντας το λαϊκό αίσθημα και τον εθνικισμό παρουσιάζει την επιστροφή της ως μεγάλη δύναμη σαν μια αντίδραση στην προσπάθεια εκμετάλλευσης της από τις δυτικές δυνάμεις.

Η άνοδος του εθνικισμού σε ένα κράτος προκαλεί ανασφάλεια και φόβο στους αντιπάλους τους, οδηγώντας τους σε παρόμοιες εθνικιστικές τάσεις. Νότια Κορέα και Ιαπωνία υπό τον φόβο της ανάπτυξης της Κίνας επαναφέρουν στο προσκήνιο τις ιστορικές τους διαφορές με την Κίνα για την ενίσχυση του εθνικού συναισθήματος στη χώρα.

Σύγκρουση Πολιτισμών¹¹⁶.

Ο πολιτισμός όπως και η εθνική ταυτότητα αποτελεί παράγοντα που διαμορφώνει το μοτίβο της γεωπολιτικής. Επηρεάζει στη διαμόρφωση αξιών, τρόπων σκέψης αλλά και την επιλογή των μέσων των διαφόρων για τη διαμόρφωση της διεθνούς γεωπολιτικής. Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης δημιουργούνται εγχώριες και διεθνείς προκλήσεις κάνοντας τους διεθνείς δρώντες να είναι περισσότερο ευαίσθητοι

¹¹⁴ World Economic Forum (WEF), Shaping a Multiconceptual World 2020, (Geneva: WEF, 2020), σελ. 4, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3qpAYdT>

¹¹⁵ Ομοίως με 100, σελ. 24-25.

¹¹⁶ Ομοίως με 100, σελ. 34-36.

και ανήσυχοι σχετικά με την ανεξαρτησία τους, την ακεραιότητα τους, και την καθαρότητα του δικού τους πολιτισμού και ταυτότητας. Κράτη τα οποία είναι διαιρεμένα λόγω πολέμου ή άλλων ιστορικών λόγων ενδέχεται να επιδιώξουν την επανένωση τους στο πλαίσιο του κοινού πολιτισμού και ταυτότητας τους. Υπάρχουν βέβαια και άλλα κράτη τα οποία θα επεδίωκαν την ανακατασκευή της ταυτότητας τους με σκοπό την αλλαγή της περιφερειακής και γεωπολιτικής τους θέσης.

Ένα άλλο στοιχείο που καταδεικνύει την επίδραση του πολιτισμού και της ταυτότητας στη σύγχρονη πολιτική είναι η επανεμφάνιση της ανησυχητικής ξеноφοβίας ως ιδεολογία και κοινωνικό κίνημα. Η μεγάλη εισροή μεταναστών και προσφύγων πιέζοντας τις πληθυσμιακές δομές, το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας και τη δημόσια τάξη, προκάλεσε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες έντονο φόβο και αποστροφή προς τους μετανάστες. Η ξеноφοβία παρέχει το γόνιμο έδαφος για να αναπτυχθεί ο λαϊκισμός και ο εθνικισμός. Ακροδεξιές δυνάμεις κάνουν την εμφάνισή τους και με την είσοδο τους στην πολιτική ζωή των χωρών αποκτούν την δυνατότητα να επηρεάσουν την εσωτερική και εξωτερική πολιτική αυτών με καταστροφικό τρόπο.

Υπάρχουν επιπλέον και μη κρατικοί φορείς οι οποίοι στηριζόμενοι στον πολιτισμό και την ταυτότητά τους επιδιώκουν ριζοσπαστικούς ακραίους πολιτικούς στόχους. Η εκτίμηση είναι ότι και στον 21ο αιώνα θα συνεχίσουν ακραίοι εθνικιστικοί αυτονομιστές να υποκινούν την ένοπλη βία και τη συμμετοχή σε τρομοκρατικές δραστηριότητες κάτω από την κάλυψη της προσπάθειας για εθνική αυτοδιάθεση και εθνική ανεξαρτησία. Επιπλέον θρησκευτικοί εξτρεμιστές υποστηρίζοντας τον φονταμενταλισμό θα ξεκινήσουν ιερούς πολέμους εναντίον των "απίστων" πάτα Χ στο όνομα της "θρησκευτικής ελευθερίας" και της "αγνότητας του θρησκευτικού πολιτισμού".

Κλιματική Αλλαγή¹¹⁷.

Η περιοχή Σαχέλ της Αφρικής αποτελεί έναν μικρόκοσμο της κλιματικής αλλαγής διότι οι θερμοκρασίες σε αυτό το μέρος αυξάνονται σχεδόν δύο φορές πιο γρήγορα από τον υπόλοιπο πλανήτη. Οι ξηρασίες και οι πλημμύρες είχαν σαν συνέπεια τον περιορισμό των καλλιεργήσιμων εκτάσεων. Η ανικανότητα της κυβέρνησης να διαχειριστεί την κατάσταση οδήγησε στην ανάπτυξη τρομοκρατικών δράσεων. Οι τρομακτικές συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στην Εθνική ασφάλεια οδήγησαν τα

¹¹⁷ World Economic Forum (WEF), Shaping a Multiconceptual World 2020, (Geneva: WEF, 2020), σελ. 53-64, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3qpAYdT>

κράτη να συνεργαστούν για να εκτιμήσουν την έκταση αυτού των επιπτώσεων. Σύμφωνα με την παγκόσμια έκθεση για την εσωτερική μετανάστευση έτους 2019 οι φυσικές καταστροφές εκτόπισαν από τα σπίτια τους, κατά το τρέχον έτος, διπλάσιο σχεδόν αριθμό ατόμων (7 εκατομμύρια) σε σχέση με αυτούς που αναγκάστηκαν να οδηγηθούν στη μετανάστευση λόγω συγκρούσεων και βίας.

Η τήξη των πάγων, τα έντονα καιρικά φαινόμενα όπως τυφώνες και πλημμύρες, αλλά και η ξηρασία έχουν δημιουργήσει σοβαρό πρόβλημα στην διαθεσιμότητα πόσιμου νερού. Όσο περνάει ο καιρός η πρόβλεψη ότι τα κράτη θα οδηγούνται σε πολεμικές συγκρούσεις για το νερό αρχίζει να ευσταθεί περισσότερο. Η Ασία θα αποτελέσει το κύριο πεδίο ανταγωνισμού για το νερό. Ο έλεγχος του νερού που προέρχεται από την οροσειρά των Ιμαλαίων με την κατασκευή φραγμάτων θα μπορούσε να οδηγήσει σε σύγκρουση τις χώρες όπως η Κίνα, η Ινδία, το Μιανμάρ και το Βιετνάμ που βρίσκονται μακριά από την οροσειρά των Ιμαλαίων. Ήδη η Ινδία κατηγορήθηκε γιατί το 2019 προχώρησε στον περιορισμό παροχής πόσιμου νερού στο Πακιστάν έπειτα από μία βομβιστική επίθεση που εκδηλώθηκε στην περιοχή του Κασμίρ.

Μία ακόμα συνέπεια της κλιματικής αλλαγής σχετίζεται με την επίδοση των Ενόπλων Δυνάμεων. Το 2018 τυφώνας προκάλεσε ζημιά σχεδόν 5 δισεκατομμυρίων δολαρίων στην αεροπορική βάση Tyndall της Φλόριντα όπου φιλοξενούνται δύο Μοίρες αεροσκαφών F-22. Η αυξανόμενη περιβαλλοντική θερμοκρασία επηρεάζει τη λειτουργία των οπλικών Συστημάτων αλλά και την αντοχή του έμψυχου προσωπικού. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι κατά την τελευταία δεκαετία η συχνότητα εμφάνισης θερμοπληξίας στα αμερικανικά στρατεύματα αυξήθηκε κατά 60%. Όλα αυτά λοιπόν επηρεάζουν την ικανότητα της εθνικής ασφάλειας όχι μόνο των ΗΠΑ αλλά και των λοιπών δρώντων στον πλανήτη¹¹⁸.

Μία περιοχή στην οποία η κλιματική αλλαγή θα έχει σημαντικότερες γεωπολιτικές συνέπειες στο εγγύς μέλλον είναι η Αρκτική. Η μείωση του θαλάσσιου πάγου έχει ευνοήσει την αύξηση των εμπορικών οδών. Η Κίνα και η Ρωσία εξέφρασαν ενδιαφέρον για την εκμετάλλευση ορυκτών καυσίμων και μετάλλων στην περιοχή της Αρκτικής δημιουργώντας σταδιακά έναν αυξανόμενο ανταγωνισμό μεταξύ τους στην περιοχή. Ενώ το εμπόριο σίγουρα αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα πρέπει να αξιολογήσουμε και τα ζητήματα ασφαλείας τα οποία δημιουργούνται. Οι ΗΠΑ έχουν

¹¹⁸ Word Economic Forum, (2020), *Shaping a Multiconceptual World 2020*, σελ. 54, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3qpAYdT>

ενισχύσει την παρουσία τους στην περιοχή της Αρκτικής λόγω της δυναμικής συμπεριφοράς της Κίνας και της Ρωσίας. Η Ουάσιγκτον αύξησε τον αριθμό των μαχητικών αεροσκαφών στην περιοχή της Αλάσκα και ενίσχυσε τη συνεργασία της με τις ένοπλες δυνάμεις των σκανδιναβικών χωρών. Η βόρεια λοιπόν περιοχή του πλανήτη μας θα μπορούσε να εξελιχθεί ως ένα πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ των ισχυρών κρατών του κόσμου¹¹⁹.

¹¹⁹ World Economic Forum, (2020), *Shaping a Multiconceptual World 2020*, σελ. 63-64, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3qpAYdT>

Κεφάλαιο έκτο

Εισαγωγή

Στις χώρες του δυτικού κόσμου επικρατεί κυρίως η άποψη ότι μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου οι Διεθνείς Σχέσεις ιδίως των μεγάλων δυνάμεων θα πρέπει να στηρίζονται στη συνεργασία και όχι στον ανταγωνισμό. Αυτός ο ισχυρισμός είναι λανθασμένος. Ο ρεαλισμός παραμένει ως την καταλληλότερη θεωρία για να ερμηνεύσει τις Διεθνείς Σχέσεις.¹²⁰

Η Διεθνής αναρχία δεν έπαψε να υπάρχει για αυτό και οι δρώντες επιδιώκουν την απόκτηση ισχύος σε βάρος των άλλων κρατών. Παρά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης στο παγκόσμιο διεθνές περιβάλλον υπάρχουν ακόμα περιφέρειες όπως η Ευρώπη η βορειοανατολική Ασία, η Ιαπωνία οι οποίες με την πολιτική τους δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες για να διατηρήσει ο ανταγωνισμός ασφαλείας μία σταθερή δυναμική.¹²¹

Στον παρόν κεφάλαιο αρχικά θα αναλυθούν τα στοιχεία που δικαιολογούν την άποψη ότι και στον 21^ο αιώνα η πολιτική των μεγάλων δυνάμεων θα ερμηνεύεται από τις αρχές το ρεαλισμού. Στη συνέχεια θα εξετασθεί κατά πόσο το Δίλημμα Ασφαλείας του Θουκυδίδη βρίσκει εφαρμογή στην περίπτωση των Σινο-αμερικανικών σχέσεων καθώς και η αναδυόμενη Κίνα αποτελεί την πλέον επικίνδυνη απειλή για τις ΗΠΑ στο 21^ο αιώνα.

Το Διεθνές Σύστημα κατά τον 21^ο Αιώνα

Όπως στον 20ο αιώνα έτσι και στις αρχές του 21ου παρατηρούμε ότι το διεθνές σύστημα διατηρεί αναλλοίωτα τα χαρακτηριστικά του. Τα κράτη συνεχίζουν να αποτελούν τους κυρίους δρώντες λειτουργώντας σε συνθήκες αναρχίας. Οι ισχυροί δρώντες διατηρούν επιθετικό προσανατολισμό και ικανότητα. Αυτό επιβεβαιώνει η διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής σε διάφορες περιοχές του πλανήτη και η ανάγκη υπογραφής συνθηκών παγκόσμιου αφοπλισμού. Παραμένει η δυσκολία αναγνώρισης των εθνικών προθέσεων από άλλα κράτη. Για παράδειγμα είναι δύσκολο να προβλέψουμε ποια θα είναι η ακριβής στρατηγική διαφόρων δρώντων όπως για παράδειγμα της Κίνας και της Γερμανίας. Τέλος η επιβίωση διατηρεί πρωταρχική θέση

¹²⁰ Mearsheimer J John. Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, [μτφ. Κ. Κολιόπουλος], (Αθήνα: Ποιότητα 2006), σελ.693.

¹²¹ Ομοίως με 104, σελ.694.

στη στοχοθεσία των μεγάλων δυνάμεων και τα κράτη ως ορθολογικοί δρώντες αναπτύσσουν την κατάλληλη στρατηγική για την διατήρηση της επιβιώσής τους¹²².

Κράτη: Οι Κύριοι Δρώντες.

Υπάρχει η άποψη ότι οι διεθνείς θεσμοί μπορούν να συμβάλλουν στην μείωση του ανταγωνισμού ασφαλείας προωθώντας την παγκόσμια ειρήνη και οδηγώντας τα κράτη να συνεργάζονται μεταξύ τους. Μέχρι και σήμερα δεν υπάρχει η παραμικρή ένδειξη ότι οι διεθνείς θεσμοί είχαν την ικανότητα να επηρεάσουν και να αποπροσανατολίσουν τις μεγάλες δυνάμεις από τις αρχές του ρεαλισμού. Τα μικρά κράτη αξιοποιούν και ενεργούν μέσω των οργανισμών για το όφελός τους. Από την άλλη οι ισχυροί δρώντες εκμεταλλεύονται τους θεσμούς και επηρεάζουν τη διαμόρφωση της δράσης τους προς το εθνικό τους συμφέρον και την αύξηση της στρατηγικής ισχύος τους. Οι ΗΠΑ που αποτελούν το ισχυρότερο κράτος του κόσμου έχουν αγνοήσει χαρακτηριστικά θεσμούς όταν αυτοί δεν ικανοποιούσαν τα αιτήματά τους.¹²³

Η έννοια του Κράτους θα συνεχίσει να έχει πρωταρχική ισχύς τον 21ο αιώνα. Ο αναδυόμενος εθνικισμός αποτελεί την ισχυρότερη ιδεολογία που εξυμνεί το κράτος. Βλέπουμε τον αγώνα των Παλαιστινίων που αναζητούν την ίδρυση του δικού τους κράτους αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε και τον αγώνα των Εβραίων πριν το 1948 που είχαν τον ίδιο στόχο. Από την άλλη πλευρά βέβαια η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μία σύνθεση Δυτικών χωρών που έχουν αποχωριστεί τον εθνικισμό και επιδιώκουν μία πολιτική ενοποίηση. Αν και η Ευρωπαϊκή Ένωση πέτυχε μία σημαντική οικονομική ενοποίηση, παρατηρούμε την αδυναμία της σχεδίασης μιας ενιαίας ευρωπαϊκής στρατηγικής και τη διατήρηση μιας κοινής γραμμής σε σοβαρά πολιτικά θέματα και θέματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας. Όπως είχε πει και ο πρώην Γάλλος πρόεδρος Ζακ Σιράκ τον Ιούνιο του 2000 η Ευρώπη ποτέ δεν θα λειτουργήσει ως ένα Υπερκράτος αλλά ως ένα σύστημα κρατών. Η εποχή του κυρίαρχου Κράτους ακόμα δεν έχει τελειώσει.¹²⁴

¹²² Mearsheimer J.,(2011),*Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, σελ.697

¹²³ Mearsheimer J John. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, [μτφ. Κ. Κολιόπουλος], (Αθήνα: Ποιότητα 2006), σελ.699-701.

¹²⁴ Ομοίως με 107, σελ.702-705.

Διατήρηση Επιθετικής Ικανότητας.

Υπάρχουν αναλυτές που υποστηρίζουν ότι οι μεγάλες δυνάμεις δεν θα χρησιμοποιήσουν τον πόλεμο ως πολιτικό εργαλείο για την επίλυση των διαφορών μεταξύ τους. Εκτός από το ότι δεν διαθέτουν πλέον αξιόλογη στρατιωτική ικανότητα το κόστος μίας εμπόλεμης συρράξεως είναι ιδιαίτερα υψηλό. Αυτό δεν ισχύει απόλυτα καθόσον η ιστορία μας δίδει παραδείγματα σύντομων αποφασιστικών και ιδιαίτερα αποτελεσματικών συμβατικών πολέμων από τα οποία συμπεραίνουμε ότι ισχυρές δυνάμεις συνεχίζουν να διαθέτουν αποτελεσματική επιθετική δυνατότητα εναντίον των άλλων. Υπάρχει βέβαια και το επιχείρημα ότι η σύγχρονη διασπορά πυρηνικών όπλων σε διάφορα σημεία του πλανήτη λειτουργεί αποτρεπτικά. Πράγματι τα πυρηνικά όπλα περιορίζουν σημαντικά την πιθανότητα πολέμου μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων αλλά δεν την εξαλείφουν πλήρως όπως φάνηκε κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου από την ανησυχία των ευρωπαϊκών χωρών για πιθανή Σοβιετική επίθεση εναντίον τους¹²⁵.

Η Δημοκρατία δεν Οδηγεί Πάντα στην Ειρήνη.

Το ισχυρότερο ίσως επιχείρημα το οποίο καλείται να αντιμετωπίσει ο ρεαλισμός είναι ότι μεταξύ δημοκρατικών αντιπάλων δύσκολα οι διαφωνίες θα οδηγήσουν σε σύγκρουση. Ο Αμερικανός ακαδημαϊκός και συγγραφέας Christopher Layne ανέλυσε τέσσερις κρίσεις μεταξύ δημοκρατικών χωρών οι οποίες οδήγησαν σχεδόν στην πολεμική σύγκρουση. Η απόφαση να μην οδηγηθούν σε πόλεμο οι συγκεκριμένες καταστάσεις δεν επηρεάστηκε από το πολίτευμα των αντιπάλων αλλά από την ανάγκη εξισορρόπησης ισχύος. Επιπλέον κανένας δεν μπορεί να αποκλείσει το γεγονός ότι μία Δημοκρατία δεν θα αλλάξει σε ένα πιο αυταρχικό καθεστώς στο μέλλον. Επιπλέον για τον 21ο αιώνα εκτιμάται ότι τουλάχιστον δύο από τις υπερδυνάμεις του πλανήτη μας, η Κίνα και η Ρωσία, πολύ δύσκολα θα ασπαστούν τις δημοκρατικές αξίες.¹²⁶

Η Οικονομική Ευημερία δεν Υπερισχύει της Επιβίωσης.

Οι υποστηρικτές της παγκοσμιοποίησης αμφισβητώντας την ρεαλιστική άποψη περί επιβίωσης των κρατών υποστηρίζουν ότι οι διεθνείς δρώντες ενδιαφέρονται

¹²⁵ Mearsheimer J.,(2011),*Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, σελ.705-706

¹²⁶ Mearsheimer J John. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, [μτφ. Κ. Κολιόπουλος], (Αθήνα: Ποιότητα 2006), σελ.707-710

περισσότερο για την εξασφάλιση της ευημερίας των πολιτών τους και ανησυχούν λιγότερο για την επιβίωσή τους. Όταν τα κράτη έχουν εξασφαλίσει την ευημερία τους μέσω της παγκόσμιας οικονομικής αλληλεξάρτησης, δύσκολα θα επιλέξουν τον πόλεμο ως μέσο επίλυσης των διαφορών τους. Τι θα συνέβαινε όμως σε περίπτωση εμφάνισης μιας οικονομικής κρίσης σε μία περιφέρεια του πλανήτη μας η οποία θα πλήγωνε την ευημερία που αποτελεί τον πυρήνα του παραπάνω επιχειρήματος; Για παράδειγμα στην Ασία το οικονομικό θαύμα μέχρι το 1997 πράγματι οδήγησε σε περιορισμό του ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών. Η χρηματοοικονομική όμως κρίση του 1998 δημιούργησε νέα γεωπολιτικά δεδομένα ενώ παράλληλα ο κίνδυνος διάδοσης της σε όλο τον κόσμο αναστάτωσε όλους τους διεθνείς δρώντες.¹²⁷

Κάτι ακόμα που αξίζει να επισημάνουμε είναι το γεγονός ότι ένα οικονομικά αδύναμο κράτος μέσω μιας πολεμικής σύγκρουσης ελάχιστα θα χάσει ενώ τα οφέλη του μπορεί να είναι περισσότερα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εισβολή του Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν στο Κουβέιτ τον Αύγουστο του 1990 όταν το Κουβέιτ κυριαρχούσε στην παραγωγή πετρελαίου μειώνοντας τα κέρδη του Ιράκ. Ίσως το πιο χαρακτηριστικό ιστορικό παράδειγμα που επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση δεν αποκλείει την ύπαρξη πολέμου μεταξύ των κρατών είναι η περίπτωση της Ευρώπης η οποία μεταξύ του 1900 και του 1914 παρά την επικρατούσα ευημερία οδηγήθηκε στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο¹²⁸.

Το Δίλημμα Ασφαλείας του Θουκυδίδη στις Σινοαμερικανικές Σχέσεις

Ο Ναπολέων Βοναπάρτης είπε κάποτε "Αφήστε την Κίνα να κοιμηθεί γιατί όταν ξυπνήσει θα ταρακουνήσει τον κόσμο". Αυτή η προφητεία είναι ικανή να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τις μεταβολές της παγκόσμιας δυναμικής ισχύος που προκαλούνται από την άνοδο της Κίνας. Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα από το 1978 και έπειτα η Κίνα παρουσίασε σημαντική αύξηση του ΑΕΠ, η στρατιωτική της ισχύς τόσο στην ξηρά, στη θάλασσα και στον αέρα αυξάνεται διαρκώς με ποσοστό 12% ετησίως και οι μη χρηματοοικονομικές επενδύσεις στο εξωτερικό υπερβαίνουν τα 330 δισεκατομμύρια δολάρια. Αυτά τα στοιχεία είναι ικανά για να δικαιολογήσουν την άποψη ότι η άνοδος της Κίνας μετατόπισε το κέντρο βάρους της παγκόσμιας ι-

¹²⁷ Ομοίως με 110, σελ.712-714

¹²⁸ Mearsheimer J.,(2011),*Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, σελ.715

σορροπίας δυνάμεων του 21ου αιώνα από τον Ευρωατλαντικό χώρο στον χώρο της Ασίας και του Ειρηνικού.¹²⁹

Η σταθερή οικονομική ανάπτυξη οδήγησε την Κίνα, το 2010 στην δεύτερη θέση των οικονομιών του κόσμου και στην επένδυση μεγαλύτερων αμυντικών δαπανών για τον εκσυγχρονισμό των στρατιωτικών της δυνατοτήτων. Ανησυχία προκαλεί και η αναπτυσσόμενη οικονομική επιρροή της Κίνας. Το Πεκίνο με την Ασιατική Τράπεζα Επενδύσεων και Υποδομών Υποδομών AIIB (Asian Investment and Infrastructure Bank), την παγκόσμια στρατηγική ανάπτυξης υποδομών που υιοθέτησε το 2013 "one belt one road" και την Περιφερειακή Ολοκληρωμένη Οικονομική Εταιρική Σχέση (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP), την μεγαλύτερη συμφωνία ελεύθερου εμπορίου στον κόσμο, αντικατοπτρίζουν σαφώς τις ρεβιζιονιστικές τάσεις της, καθώς απαιτούν την αλλαγή των υφιστάμενων κανόνων της διεθνούς τάξης.¹³⁰

Η απόφαση του διεθνούς δικαστηρίου του Ιουλίου 2016 εναντίον των θαλάσσιων αξιώσεων της Κίνας στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας δημιούργησαν νέες αβεβαιότητες. Το γεγονός ότι δύο αμφισβητούμενα εδάφη, τα νησιά Senkaku / Diaoyu (Ιαπωνία) και το Scarborough Shoal (Φιλιππίνες), καλύπτονται από τις διμερείς αμυντικές συνθήκες των ΗΠΑ προσθέτει ευαίσθητες κόκκινες γραμμές στον περιφερειακό χάρτη. Παρά τον τεράστιο όγκο του διμερούς εμπορίου και επενδύσεων ΗΠΑ-Κίνας, η απτή επέκταση της κινεζικής οικονομικής και στρατιωτικής δύναμης στη θάλασσα της Νότιας Κίνας και της Ανατολικής Κίνας δημιουργεί έτσι αναπόφευκτες ανησυχίες σχετικά με τις πιθανότητες κλιμάκωσης και συγκρούσεων.¹³¹

Η σύγχρονη συζήτηση λοιπόν επικεντρώνεται γύρω από το ερώτημα σχετικά με το εάν μπορεί η άνοδος της Κίνας να είναι ειρηνική ή όχι. Ο επιθετικός ρεαλιστής John Mearsheimer προβλέπει ότι η ανερχόμενη Κίνα θα επιδιώξει την κυριαρχία της στην Ασία με τον ίδιο τρόπο που κυριάρχησαν και οι ΗΠΑ στο Δυτικό Ημισφαίριο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες ανησυχούν για την αυξανόμενη οικονομική δύναμη και τις στρατιωτικές δυνατότητες της Κίνας, πιστεύοντας ότι θα μπορούσε να αμφισβητήσει

¹²⁹ Jash Amrita, "China and the 'Thucydides Trap'", (E-International Relations, 16 Οκτ. 2015), Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3lgLB1D>

¹³⁰ Jash Amrita, "China and the 'Thucydides Trap'", (E-International Relations, 16 Οκτ. 2015), Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3lgLB1D>

¹³¹ Misenheimer Greeley Alan, Thucydides' Other "Traps": The United States, China, and the Prospect of "Inevitable" War, (National Defense University - Institute for National Strategic Studies, 4 Ιουνίου 2019), Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3cu5vCv>

την υπεροχή των ΗΠΑ και την υπάρχουσα αρχιτεκτονική ασφάλειας στον Δυτικό Ειρηνικό και την Ανατολική Ασία. Ως εκ τούτου θα καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να αποτρέψουν την Κίνα από την επίτευξη περιφερειακής ηγεμονίας με αποτέλεσμα να υπάρξει ένας έντονος ανταγωνισμός ασφαλείας μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων ο οποίος θα μπορούσε να οδηγήσει και σε πολεμική σύγκρουση.¹³² Από την άλλη πλευρά η Κίνα ανησυχεί ότι, όσο οι Αμερικανοί είναι παρόντες σε αυτό το μέρος του κόσμου, θα περιορίσουν τη νόμιμη ανάπτυξη της κινεζικής δύναμης και επιρροής.¹³³

Σε απάντηση στην αυξανόμενη ένταση της δυναμικής ισχύος, ο Graham Allison έθεσε ένα κρίσιμο ερώτημα «εάν η Κίνα και οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούν να ξεφύγουν από την παγίδα του Θουκυδίδη». Κατανοώντας την προκλητική στάση της Αθήνας στη Σπάρτη στην αρχαία Ελλάδα, ο Θουκυδίδης το εξήγησε: «Ήταν η άνοδος της Αθήνας και ο φόβος που αυτό ενέπνευσε στη Σπάρτη, που έκανε τον πόλεμο αναπόφευκτο». Σε αυτή την κατεύθυνση, ο Allison δηλώνει ότι: «η κυρίαρχη γεωστρατηγική πρόκληση αυτής της εποχής δεν είναι οι βίαιοι ισλαμιστές εξτρεμιστές ή μια αναζωογονημένη Ρωσία» αλλά ο αντίκτυπος που θα έχει η ανάληψη της Κίνας στη διεθνή τάξη υπό την ηγεσία των ΗΠΑ».¹³⁴

Εδώ, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι τα πυρηνικά οπλοστάσια των δύο υπερδυνάμεων παρέχουν ισχυρή αποτροπή σε κάθε είδους στρατιωτική σύγκρουση μεταξύ των δύο δυνάμεων. Επομένως, είναι προς το συμφέρον και των δύο μερών να επιτύχουν μια συμφωνία win-win, γιατί η χρήση βίας δεν εγγυάται μεγαλύτερη νίκη σε κανέναν. Ο ορθολογισμός έγκειται στην προσέγγιση κοινών συμφερόντων, όπως ο έλεγχος των πυρηνικών όπλων, τα ενεργειακά ζητήματα, η κλιματική αλλαγή, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας κ.ο.κ.¹³⁵

Ως εκ τούτου, αξιολογώντας τη δυναμική των ενεργειών της Κίνας στη διεθνή σκηνή και την αντίδραση των ΗΠΑ σε αυτήν, μπορεί να ειπωθεί ότι από τη μία πλευρά, οι σπειροειδείς εντάσεις δημιουργούν μια ατμόσφαιρα όπου ο πόλεμος μεταξύ Κίνας και ΗΠΑ φαίνεται ως αναπόφευκτος, αλλά από την άλλη πλευρά, η αυξανόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση και οι πολυμερείς δεσμεύσεις μεταξύ των δύο δυνά-

¹³² Ομοίως με 114.

¹³³ Bartosiak Jacek, “The Thucydides Trap and the Rise and Fall of Great Powers”, (Geopolitical Futures GPF, 08 Ιουλ. 2020), Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3qLGqWd>

¹³⁴ Jash Amrita, “China and the ‘Thucydides Trap’”, (E-International Relations, 16 Οκτ. 2015), Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3lgLB1D>

¹³⁵ Ομοίως με 118.

μεων συμβάλλουν στην αποδυνάμωση αυτής της περίπτωσης. Συμπερασματικά η άνοδος της Κίνας δεν εγγυάται την πτώση των ΗΠΑ και της Κίνας στην παγίδα του Θουκυδίδη διότι σημαντικό ρόλο θα παίζει η συνέχιση ή όχι των επιθετικών αξιώσεων της Κίνας στην περιοχή της Ασίας.¹³⁶

¹³⁶ Ομοίως με 118.

Συμπεράσματα

Η γεωπολιτική μας προσφέρει τη δυνατότητα κατανόησης των διεθνών σχέσεων και της σχέσης τους με την γεωγραφία. Παρά την αμφισβήτηση της η σημασία της φυσικής και πολιτικής γεωγραφίας για τη διεθνή πολιτική είναι αυτονόητη. Η επίδραση του κλίματος, η πρόσβαση (ή η έλλειψη πρόσβασης) στους φυσικούς πόρους και παρόμοιοι παράγοντες επηρεάζουν προφανώς την σχεδίαση και ανάπτυξη της πολιτικής στρατηγικής.

Οι τεχνολογικές, οικονομικές, στρατιωτικές εξελίξεις αλλά και οι δημογραφικές αλλαγές αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την γεωπολιτική κατάσταση του 21^{ου} αιώνα και σχετίζονται άμεσα με την εθνική πολιτική των κρατών. Άρα η γεωπολιτική είναι κάτι παραπάνω από γεωγραφία.

Ο κόσμος κατά τον 21ο αιώνα βρίσκεται μπροστά σε μία νέα εποχή όπου νέα κέντρα εξουσίας εμφανίζονται στο προσκήνιο, νέες συμμαχίες και νέες αντιπαλότητες αναδύονται τόσο στο παγκόσμιο εμπόριο όσο και στα θέματα ασφάλειας. Η επέκταση της γεωπολιτικής σε άλλους τομείς όπως οικονομικούς, περιβαλλοντικούς και τεχνολογικούς αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση του παγκόσμιου περιβάλλοντος και τον εντοπισμό των πεδίων αντιπαράθεσης.

Το περιβάλλον ασφάλειας του 21ου αιώνα δεν είναι εύκολο να γίνει κατανοητό εξετάζοντας το υπό του πρίσματος του 20ου αιώνα. Πέρα από την μετατροπή του διεθνούς συστήματος από μονοπολικό σε πολυπολικό παρατηρείται μια ραγδαία αλλαγή στην φύση της αστάθειας και των συγκρούσεων. Η αποτυχία - αδυναμία ορισμένων κρατών να ελέγξουν την επικράτειά τους, οδηγεί στην εμφάνιση και δραστηριοποίηση μη κρατικών δρώντων, οι οποίοι μέσα από δράσεις και εγκληματικές πράξεις επιδιώκουν οφέλη όχι μόνο σε εθνικό- τοπικό επίπεδο αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο. Αυτό καθιστά το διεθνές σύστημα πιο περίπλοκο στην αξιολόγηση του.

Οι πολιτισμικές και οι εθνικές ταυτότητες των κρατών μπορούν να προκαλέσουν αντιπαραθέσεις μεταξύ χωρών της Δύσης και χωρών εκτός Δύσης. Η σημαντική διαφορά τόσο στις αξίες όσο και στο μοντέλο ανάπτυξης που εφαρμόζει το κάθε κράτος μπορεί να οδηγήσει σε περιφερειακές συγκρούσεις αλλά και συγκρούσεις μεταξύ παγκόσμιων δυνάμεων. Αυτό το είδος της γεωπολιτικής αντιπαράθεσης είναι ιδιαίτε-

ρα επικίνδυνο γιατί μπορεί να οδηγήσει τις μεγάλες δυνάμεις σε βίαιες συγκρούσεις μεταξύ τους ενδεχομένως και σε μία πολεμική σύγκρουση.

Η κλιματική αλλαγή αποτελεί μία σημαντική απειλή Εθνικής ασφάλειας. Τα αποτελέσματα της ενισχύουν την πολυπλοκότητα στην πρόβλεψη μιας μελλοντικής γεωπολιτικής ισορροπίας. Ο περιορισμός των αποθεμάτων των ορυκτών καυσίμων θα ενισχύσει τον ανταγωνισμό μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων στον 21ο αιώνα. Ακόμα και το πόσιμο νερό θα αποτελέσει σημαντικό πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των χωρών αναδεικνύοντας ως το ίδιο σημαντικό με τα ορυκτά καύσιμα.

Έντονος θα είναι και ο ανταγωνισμός μεταξύ των βόρειων περιοχών του πλανήτη για το θέμα της Αρκτικής. Αυτός ο ανταγωνισμός θα μπορούσε να εξελιχθεί σε ανταγωνισμό μεταξύ των ισχυρών δρώντων του πλανήτη μας. Όποιος λοιπόν καταφέρει να αναδειχθεί νικητής στον αγώνα της πράσινης τεχνολογίας και ανάπτυξης θα αποκτήσει τεράστια οικονομικά και γεωπολιτικά οφέλη.

Η κλιματική αλλαγή από μόνη της δεν θα λειτουργήσει ως ο μόνος καθοριστικός παράγοντας των μελλοντικών γεωπολιτικών συνθηκών. Υπάρχει μία ποικιλία παραγόντων και προκλήσεων όπως η εγχώρια κοινωνική συνοχή, η πολιτική σταθερότητα κ.α. που θα επηρεάσουν σε συνδυασμό με τις επιδράσεις της κλιματικής αλλαγής την θέση και την αντίδραση των κυβερνήσεων.

Οι μεγάλες δυνάμεις θα συνεχίσουν να ενεργούν επιθετικά όχι λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους αλλά λόγω της δομής του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Η αναρχία που επικρατεί οδηγεί τα κράτη στην επιθετική συμπεριφορά προκειμένου να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους και να ενισχύσουν την ασφάλειά τους. Στόχος των διεθνών δρώντων είναι η εξασφάλιση περισσότερης ισχύος σε σχέση με τα αντίπαλα κράτη.

Τα κράτη για την εξασφάλιση της ισχύος και την απόκτηση πλεονεκτήματος έναντι των αντιπάλων τους αξιοποιούν την σύγχρονη τεχνολογία του 21ου αιώνα και τα λοιπά δεδομένα και αναζητούν πρωτότυπες και έξυπνες στρατηγικές. Άλλωστε είναι γνωστό ότι σε όλα τα επίπεδα πολέμου, η δράση με τρόπο μη αναμενόμενο μπορεί να επιφέρει τον αιφνιδιασμό στον αντίπαλο. Ο ανταγωνισμός ασφαλείας οδηγεί λοιπόν τα κράτη αλλά και μη κρατικούς δρώντες να μην ακολουθούν πάντα τις καθιερωμένες πρακτικές αλλά να αποκλίνουν από αυτές.

Η διασπορά των πυρηνικών εξοπλισμών σε μεγάλο αριθμό κρατών του πλανήτη μας αποδεικνύει ότι οι διεθνείς δρώντες όσο ισχυροί και αν είναι θα επιδιώκουν διαρκώς την ανατροπή της ισορροπίας ισχύος προς όφελός τους και την κυριαρχία τους σε περιφερειακές ηγεμονίες όπου ανήκει γεωγραφικά. Η βελτίωση της γεωπολιτικής θέσης των μεγάλων δυνάμεων επιτυγχάνεται μόνο μέσα από συγκρούσεις όχι πάντα στρατιωτικής αλλά και άλλης φύσεως (οικονομικής, διπλωματικής κ.α.).

Η «Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου» παραμένει πάντα ένα επίκαιρο κείμενο, διότι παρέχει πληροφορίες για τη φύση και τον χαρακτήρα του ανταγωνισμού μεταξύ δύο μεγάλων δυνάμεων. Όπως καταδεικνύει ο Θουκυδίδης, σε ένα περιβάλλον που είναι ανταγωνιστικό, ο κίνδυνος ένοπλων συγκρούσεων απαιτεί την υψηλότερη δέσμευση για συνεργασία, ενότητα δράσης και πειθαρχημένη πνευματική αντοχή από τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής κατά την ανάπτυξη των στρατηγικών επιλογών αποφεύγοντας την σύγκρουση.

Η «Παγίδα Θουκυδίδη» δεν αφορά απλώς μια κυρίαρχη δύναμη που αντιμετωπίζει την αυξανόμενη οικονομική και στρατιωτική δύναμη μιας ανερχόμενης δύναμης. Η σύγκρουση προκαλείται από την πραγματική συμπεριφορά των εν λόγω μερών, και εάν ένα ή περισσότερα από αυτά διεκδικεί επιθετικά αξιώσεις. Κάτι τέτοιο απειλεί άμεσα τα συμφέροντα και ίσως την ακεραιότητα της κυρίαρχης δύναμης, είτε στο άμεσο είτε στο προβλέψιμο μέλλον, και έτσι προκαλεί σύγκρουση. Η εδαφική επέκταση αποτελεί σημαντικότερο λόγο από τη γενική οικονομική, τεχνολογική ή στρατιωτική ανάπτυξη για την κορύφωση μιας σύγκρουσης.

Οι ηγέτες των κρατών δεν έχουν μεγάλα περιθώρια ελιγμών στο πλαίσιο της εξισορρόπησης ισχύος, μπορούν τουλάχιστον να εξασφαλίσουν μια ορθολογική διαδικασία λήψης απόφασης. Επομένως, εάν υπάρχει πιθανότητα να ξεφύγουν από τον πόλεμο, αυτό σημαίνει ότι οι ηγέτες αποφεύγουν στην απόφασή τους να κάνουν εκείνες τις κινήσεις που αποτελούν την πραγματική παγίδα.

Κατά την κρίση της Κούβας ο Κέννεντι κατάφερε να πετύχει τα επιθυμητά αποτελέσματα με την απειλή και όχι τη χρήση βίας. Διατήρησε τον απόλυτο έλεγχο των ενεργειών και είχε αντισταθεί σθεναρά στις προτάσεις στρατιωτικών και λοιπών σκληροπυρηνικών για επέμβαση και κατάληψη της Κούβας επιθυμώντας να εξαντλήσει όλα τα περιθώρια ειρηνικής επίλυσης. Η διαπραγματευτική του τακτική συν-

δύασε αρχικά την πειθώ και τον εξαναγκασμό μέσω του αποκλεισμού και του τελεσίγραφου για στρατιωτική ενέργεια.

Όσο για το μέλλον των σινο-αμερικανικών σχέσεων, κανείς δεν ξέρει. Αυτό που γνωρίζουμε, ωστόσο είναι ότι ο Πελοποννησιακός Πόλεμος προκλήθηκε από άνδρες που πήραν κακές αποφάσεις σε δύσκολες συνθήκες.

Προτάσεις

Η προσαρμογή στο νέο πλαίσιο ασφάλειας του 21ου αιώνα αποτελεί σημαντική πρόκληση για τους διεθνείς δρώντες. Πρέπει να αλλάξει ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η μελέτη ανάλυση και κατανόηση των απειλών ασφαλείας. Για αυτό απαιτείται εκπαίδευση του κατάλληλου προσωπικού για την ανάπτυξη των κατάλληλων ικανοτήτων και δεξιοτήτων σε αυτή τη διαδικασία. Όπως το 1914 τα άλογα αντικαταστάθηκαν από τα άρματα μάχης ιδρύοντας το νέο ιππικό, έτσι θα πρέπει και σήμερα στις αρχές του 21ου αιώνα να αναπτυχθεί ένα νέο σύνολο εργαλείων και τακτικών για την γεωπολιτική μελέτη.

Η Διεθνής κοινότητα πρέπει να διαφυλάξει την πολυμέρεια, τον πολυμέρη διάλογο και να σεβαστεί τη διεθνή τάξη με βάση το διεθνές δίκαιο. Οι διεθνείς θεσμοί επιβάλλεται να ανακτήσουν την αξιοπιστία τους και εφόσον απαιτείται να ανανεωθούν με διατύπωση νέων κανόνων λειτουργίας που θα εξυπηρετούν τις απόψεις όλων των μελών τους ώστε να είναι πραγματικά αντιπροσωπευτική και νόμιμη στη λειτουργία τους.

Οι μεγάλες δυνάμεις θα πρέπει να εγκαταλείψουν την μονομερή προσέγγιση και να διαδραματίσουν έναν υπεύθυνο ρόλο ως πρότυπο προώθησης του Διεθνούς δικαίου και τάξης διασφαλίζοντας την δίκαιη, ορθολογική και αποτελεσματική λειτουργία των Θεσμών. Μόνο τότε θα πειστούν και τα πιο αδύναμα κράτη για υποταγή στα προστάγματα και τους διεθνείς νόμους των υπερεθνικών αρχών.

Οι εθνικές ταυτότητες δεν είναι δυνατόν και δεν πρέπει να καταργηθούν. Απαιτείται λοιπόν να εγκαταλείψουμε την προσπάθεια για δημιουργία μιας παγκόσμιας υπερεθνικής ταυτότητας και να υπάρξει καινούργιος προσανατολισμός ο οποίος θα αναγνωρίζει και θα σέβεται τα κράτη και τις κυβερνήσεις τους. Η διεθνής αλληλεξάρτηση πρέπει να σέβεται την θεμελιώδη κυριαρχική εξουσία του κράτους-μέλους το οποίο είναι υπεύθυνο για την προστασία των πολιτών του από τις εξωτερικές απειλές. Αυτή η εμπιστοσύνη προς τις κυβερνήσεις θα πρέπει να ενισχυθεί για να αποφευχθεί ο η ενίσχυση του επικίνδυνου εθνικισμού.

Για να μπορέσει να αποφευχθεί μία γεωπολιτική αναταραχή θα πρέπει η Διεθνής κοινότητα να αποφεύγει να χρησιμοποιεί ως εργαλείο αντιπαράθεσης τον πολιτισμό και την ταυτότητα των κρατών. Απαιτείται σεβασμός από την διεθνή κοινότητα στην πολιτιστική πολυμορφία και στις διαφορετικές κουλτούρες. Τόσο τα άτομα όσο

και τα κράτη πρέπει να σέβονται το δικαίωμα της ισότητας να εγκαταλείψουν την αλαζονεία και την προκατάληψη και να προχωρήσουν σε διαπολιτισμικές δράσεις με σκοπό την προώθηση της κοινής προόδου της ανθρωπότητας.

Οι ένοπλες δυνάμεις των χωρών επιβάλλεται να προσαρμοστούν και να εκπαιδευτούν στις σύγχρονες μορφές συγκρούσεων. Δεν απαιτείται υποχρεωτικά η αύξηση του ανθρώπινου δυναμικού αλλά η καλύτερη αξιοποίηση των υπαρχουσών δυνάμεων και η ανάπτυξη νέων στρατιωτικών δεξιοτήτων

Απαιτείται η οικοδόμηση σταθερότητας, νομιμότητας και ασφάλειας στο κράτος. Η ενίσχυση των αδύναμων κυβερνήσεων είναι επιβεβλημένη προκειμένου να αναγνωρίζονται από τους πολίτες τους καλλιεργώντας το κράτος δικαίου.

Η αξιολόγηση των επιπτώσεων της αλλαγής του κλίματος και της επιβάρυνσης του περιβάλλοντος θα πρέπει να είναι διαρκής για όλες τις επενδύσεις τεχνολογικές αλλαγές και παραγωγικές διαδικασίες και εμπόριο. Η προστασία του περιβάλλοντος θα πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο της στρατηγικής και του σχεδιασμού της πολιτικής κάθε κράτους.

Η ενίσχυση της οικονομικής αλληλεξάρτησης μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων μπορεί να περιορίσει τις πιθανότητες σύγκρουσής τους γιατί εφόσον η μία δύναμη προσπαθήσει να προκαλέσει φθορά στην άλλη τότε θα επηρεαστεί και η ίδια αρνητικά. Οι ΗΠΑ και η Κίνα για παράδειγμα έχουν ιδιαίτερα αλληλεξαρτηθεί οικονομικά μεταξύ τους αφού οι ΗΠΑ αποτελούν την κύρια αγορά κινέζικων προϊόντων ενώ η Κίνα είναι ο κυριότερος πιστωτής των ΗΠΑ. Αυτός ο οικονομικός εναγκαλισμός δημιουργεί στο εσωτερικό των δύο κοινωνιών κλίμα υποστήριξης της ειρήνης.

Το έργο του Θουκυδίδη εκτός από την περιγραφή του ανταγωνισμού ισχύος σε συστημικό επίπεδο και την ηγεμονική επέκταση των ισχυρών Δυνάμεων γίνεται ιδιαίτερη αναφορά με την ορθή διαδικασία λήψεως απόφασης. Για τον Θουκυδίδη εκτός από την ισχύ τον φόβο και την τιμή υπάρχει ακόμα μία μεταβλητή που είναι ο ανθρώπινος παράγοντας. Οι ηγεσίες των κρατών είναι δυνατόν να εκτιμήσουν εσφαλμένα και να οδηγηθούν σε αποφάσεις καταστροφικές για το διεθνές σύστημα.

Οι υπεύθυνοι λήψης απόφασης θα πρέπει να είναι καλά προετοιμασμένοι για να διαχειριστούν τις τεχνικές εξελίξεις του 21ου αιώνα λαμβάνοντας υπόψη τις επιδράσεις τους στην εθνική ασφάλεια. Είναι ζωτικής σημασίας να διατηρούν το τεχνολογικό πλεονέκτημα μελετώντας διαρκώς την αντίστοιχη τεχνολογική ανάπτυξη των

αντιπάλων τους. Οι σύγχρονες τεχνολογικές καινοτομίες μπορούν να αξιοποιηθούν για την κατανόηση των αναδυόμενων απειλών και την ανάπτυξη κατάλληλων αντιμέτρων.

Ολοκληρώνοντας και θέλοντας να αναδείξω την αξία του Θουκυδίδη θα ήθελα να παραθέσω αυτό που σημείωσε ο ναύαρχος των ΗΠΑ Stanfield Turner, όταν μετά τις εμπειρίες του αδιεξόδου στο Βιετνάμ, αποφάσισε να συμπεριληφθεί η διδασκαλία της ιστορίας του Πελοποννησιακού Πολέμου (ΠΠ) στην Ναυτική Σχολή Πολέμου των ΗΠΑ, το 1972: *«για πολλούς από τους σπουδαστές ήταν ένα άγνωστο βιβλίο για έναν φαινομενικά άσχετο πόλεμο από συγγραφέα, του οποίου το όνομα ήταν αδύνατο να το προφέρει κανείς. Όμως για μένα ήταν η ουσία της προσέγγισής του, το καλύτερο παράδειγμα για το πώς θα μπορούσε κανείς να χρησιμοποιήσει τη μελέτη ιστορικών περιστατικών για να διδάξει σύγχρονα στρατηγικά προβλήματα»*.¹³⁷

¹³⁷ Πλατιάς Αθανάσιος., Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000), σελ.23

Πηγές - Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Βαληνάκης Γ. Γιάννης - Μπότσιου Ε. Κωνσταντίνα, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στην Πυρηνική Εποχή, (Αθήνα: Παρατηρητής, 2000).

Γκόφας Α.- Ευαγγελόπουλος Γ. - Κοππά Μ., Ένας Αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019, (Αθήνα: Πεδίο, 2020).

Γκόφας Α.-Τζιφάκης Ν., Θεωρητικές Προβολές στη Διεθνή Πολιτική, (Αθήνα: Πεδίο, 2017).

Ηρακλείδης Α., Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική, (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015).

Κολιόπουλος Κ., Η Στρατηγική Σκέψη Από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, (Αθήνα: Ποιότητα, 2008).

Πλατιάς Α., Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων, (Αθήνα: Παπαζήση, 1995).

Πλατιάς Α., Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2000).

Τραγάκη Α. - Μπάγκαβος Χ. - Ντούνας Δ, Περί Δημογραφίας και Πληθυσμικών Εξελίξεων, (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3sPfqSG>

Ξενόγλωσση

European Strategy and Policy Analysis System, Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead;, (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015), Ανακτήθηκε την 05/03/2021 από <https://bit.ly/3bmS3Rv>

Fettweis J. C., (2003), “Revisiting MacKinder and Angell: The obsolescence of great power geopolitics”, (Comparative Strategy, τ. 22), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3bk8azd>

Graham A., Σε Τροχιά Πολέμου, Επιμέλεια Γκόφας Α. - Καιρίδης Δ., (Αθήνα: Πεδίο, 2020).

Graham A. - Philip Z., Η Κρίση της Κούβας. Η Ουσία της Απόφασης, (Αθήνα: Παπαζήση, 2006).

Mackinder H. J., The Geographical Pivot of History, Geographical Journal, τόμος 23, (The Royal Geographical Society with the Institute of British Geographers, 1904), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3bkmI1Q>

Mearsheimer J. J., Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, [μτφ. Κ. Κολιόπουλος], (Αθήνα: Ποιότητα 2006).

Morgan E. F. - Cohen S. R., “Military Trends and the Future of Warfare”, (California: Rand, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3rnEozh>

Munton D. - Welch D., The Cuban Missile Crisis, (New York: Oxford University Press, 2007).

NATO, Science & Technology Trends 2020-2040, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>.

Rudolf P., The Sino-American World Conflict, (Berlin: German Institute for International and Security Affairs, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3tjIF8r>.

Spanish Ministry of Defense, The Defence of the Future: Innovation, Technology and Industry, (Spanish Institute for Strategic Studies, 2011), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3bmWNGP>.

Walton Dale C., Geopolitics and the Great Powers in the Twenty-first Century, (New York: Routledge, 2007), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3qrTzWx>.

World Economic Forum (WEF), Shaping a Multiconceptual World 2020, (Geneva: WEF, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3qpAYdT>

Διαδίκτυο

Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα, Θουκυδίδης Ιστορία 1.22.4., Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3cvtYXh>.

Bartosiak Jacek, “The Thucydides Trap and the Rise and Fall of Great Powers”, Geopolitical Futures GPF, 08 Ιουλίου 2020, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3qLgqwD>.

Hinton Spencer, “U.S., China, and Thucydidean Risk: Legitimate Warning Sign or False Alarm?”, The Journal, 04 Ιαν 2019, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <https://bit.ly/38CI7x>.

«Η Ιαπωνική επίθεση στο Περλ Χάρμπορ», In.gr, 07 Δεκ 2019, Ανακτήθηκε την 05 Μαρ 2021 από <http://bit.ly/3kRZ3ZD>.

«Παγκόσμια οικονομία: Χρονιά της Ασίας το 2020», Nafteboriki.gr, 22 Δεκ. 2019, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/2MRNftQ>.

«Αλλάζει το Κέντρο Βάρους της Παγκόσμιας Οικονομίας», Money Review, 09 Ιαν.2021, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3c28Ic8>.

«Έπεσαν οι υπογραφές για τη μεγαλύτερη ζώνη ελεύθερου εμπορίου», Καθημερινή, 17 Νοε.2020, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3sWjBTD>.

Αναστασάκης Ό., «Διδάγματα από το Brexit», Η Καθημερινή, 14 Ιαν. 2021, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3bnI6mY>.

Νικολάου Κ., «Ποια είναι η αλήθεια για την παγκόσμια οικονομία», Economistas, 22 Οκτ. 2019, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/30mRvo8>.

«Η Ευρωπαϊκή Ένωση χάνει την ισχυρή θέση της στην παγκόσμια οικονομία – Ποιες χώρες “κερδίζουν” έδαφος, σύμφωνα με το Politico», *Economico.gr*, 28 Δεκ. 2019, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3v93PqD> .

Δρίβας Α., «Η Αμερικανική προσέγγιση για τον σινο-αμερικανικό ανταγωνισμό στον 21ο αιώνα», *Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων*, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://www.idis.gr/?p=6126> .

Davenport Kesley - Reif Kingston, “Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance”, (*Arms Control Association*, 10 Αυγ. 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3uZTc9b> .

Huseini Talal, “Strongest militaries in 2019: comparing global armed forces”, (*Army-Technology.com*, 15 Μαΐ 2019), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/3boaq8y> .

Jash A., “China and the ‘Thucydides Trap’”, (*E-International Relations*, 16 Οκτ. 2015), Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3lgLB1D> .

Misenheimer Greeley A., Thucydides’ Other “Traps”: The United States, China, and the Prospect of “In-avoidable” War, (*National Defense University - Institute for National Strategic Studies*, 4 Ιουνίου 2019), Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3cu5vCv> .

Κουσκουβέλης Η., “The Thucydides Trap: A Distorted Compass”, *E-International Relations*, 5 Νοε. 2017, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3vrsEOA>.

Hinton A. Spencer, “U.S., China, and Thucydidean Risk: Legitimate Warning Sign or False Alarm?”, *The Journal*, 4 Ιαν. 2019, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <https://bit.ly/38CI7x> .

Malley R., “10 Conflicts to Watch in 2021”, *International Crisis Group*, 30 Δεκ 2020, Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/38FMH25>

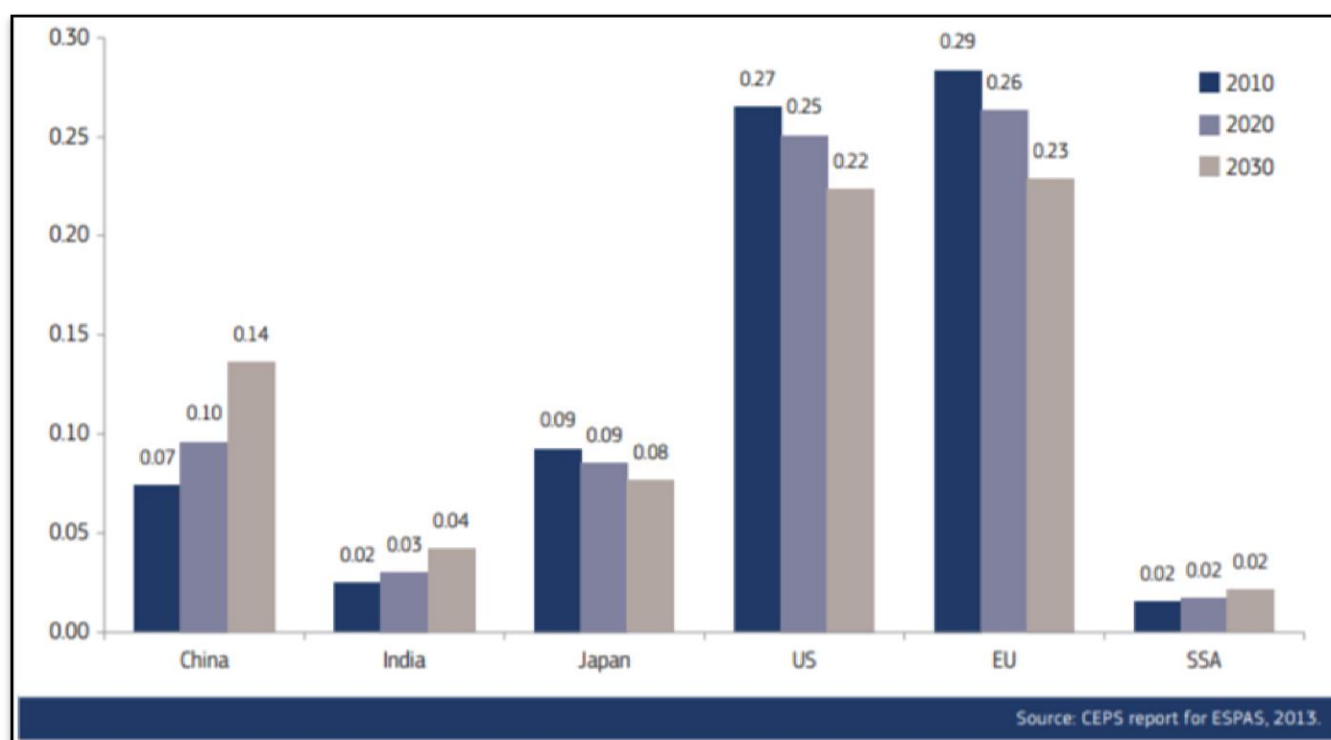
Μαρκέτος Θ., «Το γεωπολιτικό επίκεντρο του 21ου αιώνα», *Foreign Affairs The Hellenic Edition*, 14 Φεβ. 2020, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3rSAiiS>

Χωραφάς Ε., «Το γεωπολιτικό μέλλον: Επιστροφή στον 20ό αιώνα», *Geoeurope.org*, 18 Ιουν. 2020, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <http://bit.ly/3bPkAPY>

2020 Military Strength Ranking, *Global Firepower*, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <https://www.globalfirepower.com/>

Παράρτημα «Α» Οικονομικές αλλαγές 21^{ου} αιώνα

Διακύμανση Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος ανά Περιφέρεια



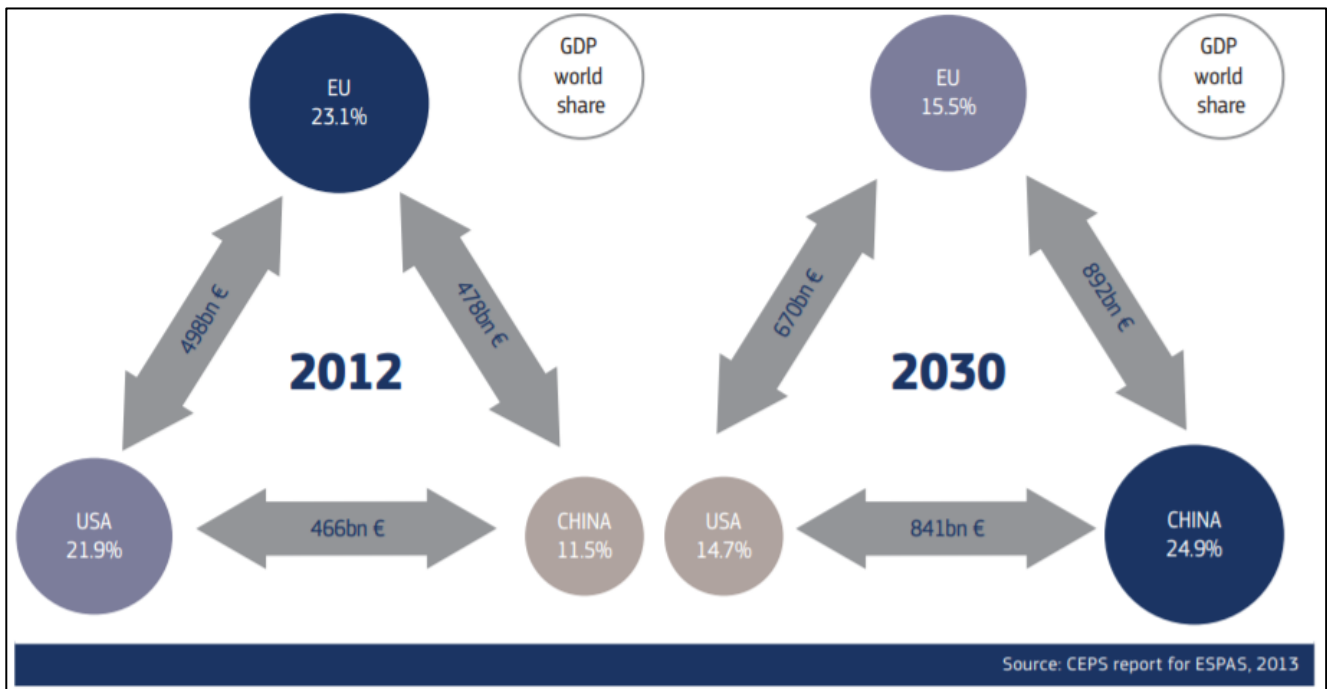
Πηγή: European Strategy and Policy Analysis System, Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead; (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015), Ανακτήθηκε την 05/03/2021 από <https://bit.ly/3bmS3Rv>

Τάσεις Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος Επτά Χωρών

Table 2. Trends in the GDP PPP of the top seven national economies in the world (billions of US\$)							
1990		2010		2020		2030	
United States	8095	United States	13389	United States	15861	China	31809
Japan	4212	China	5180	China	15211	United States	18659
Germany	2356	Japan	5048	Japan	7127	Japan	10057
France	1746	Germany	2879	India	3420	India	6799
Italy	1539	France	2218	Germany	3180	Russian Fed	4548
UK	1487	UK	2060	Brazil	2901	Brazil	3874
Russian Fed	814	Brazil	1920	UK	2856	UK	3624

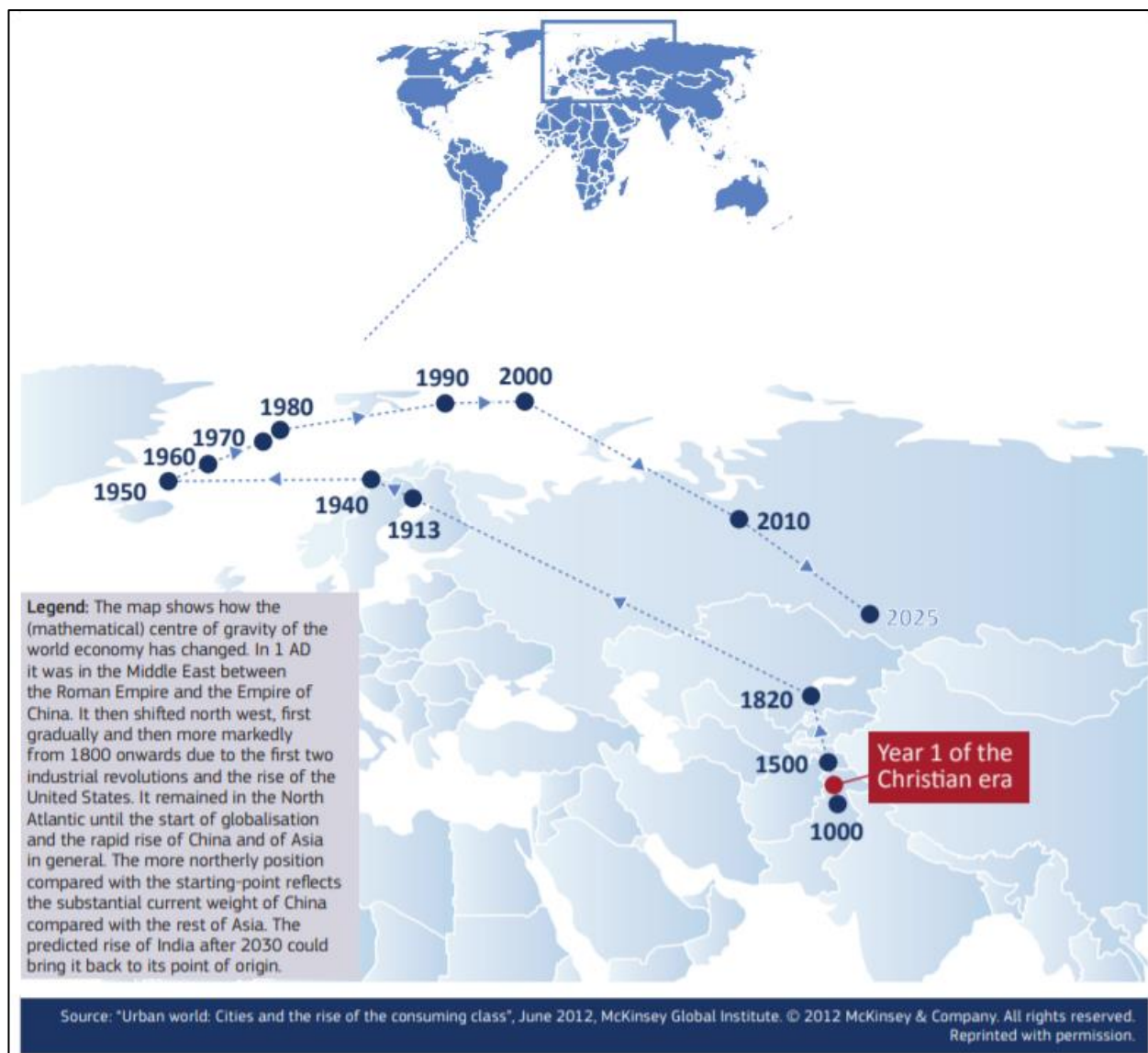
Sources: CEPS — CEPII, report for ESPAS 2013

Πηγή: European Strategy and Policy Analysis System, Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead;, (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015), Ανακτήθηκε την 05/03/2021 από <https://bit.ly/3bmS3Rv>
 Διμερείς Εμπορικές Ροές και Μερίδιο Παγκόσμιου ΑΕΠ



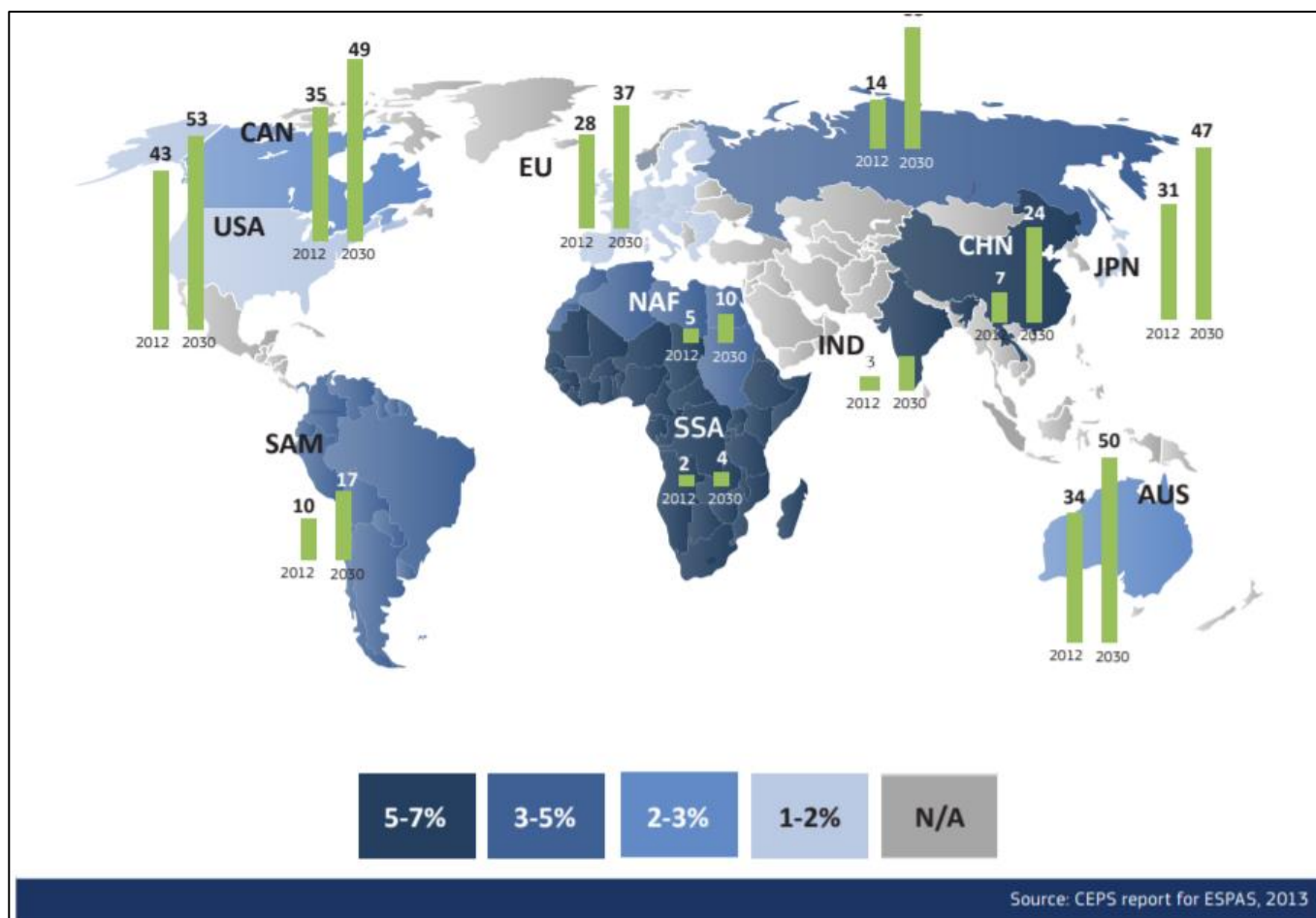
Πηγή: European Strategy and Policy Analysis System, Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead;, (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015), Ανακτήθηκε την 05/03/2021 από <https://bit.ly/3bmS3Rv>

Μετατόπιση Παγκόσμιου Οικονομικού Κέντρου Βαρύτητας μέχρι το 2025



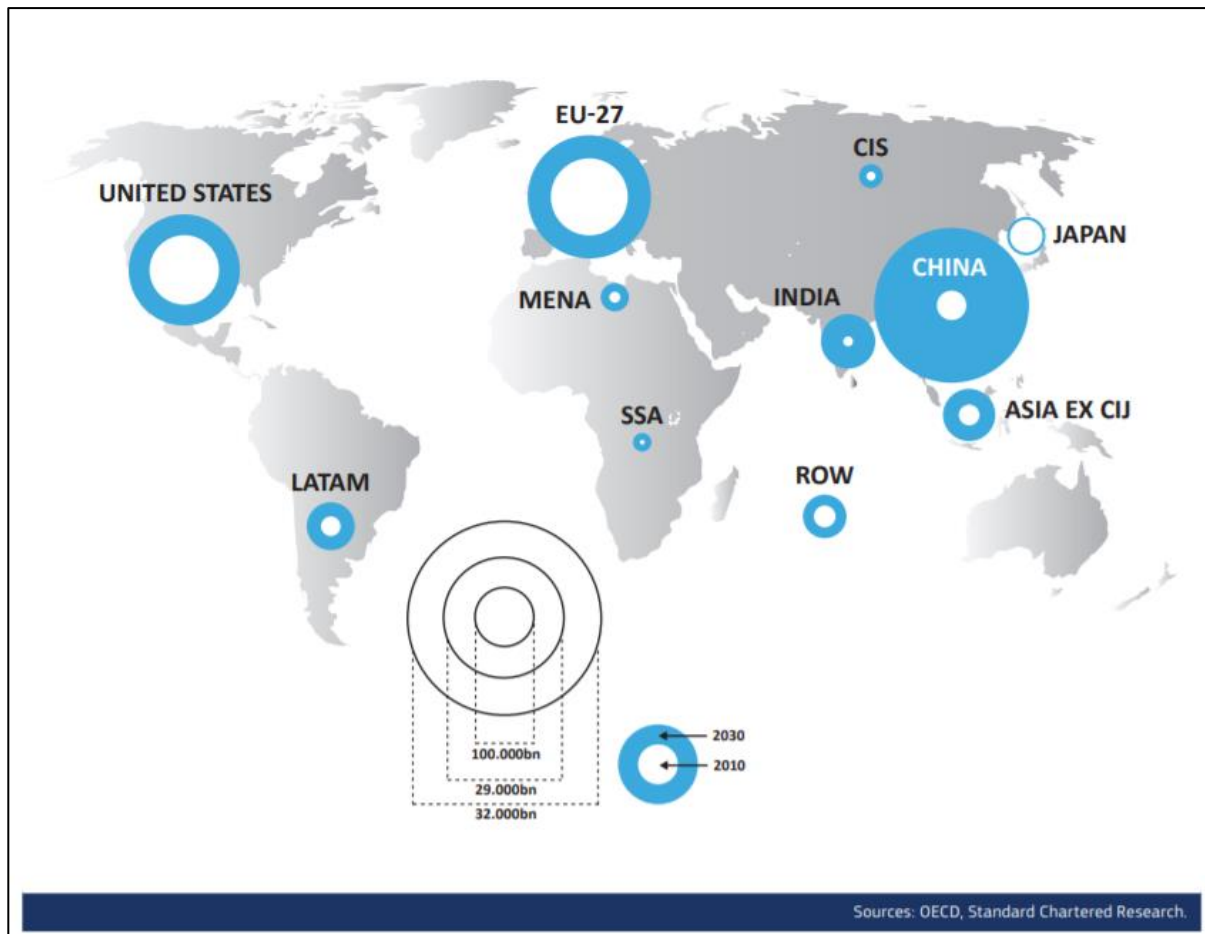
Πηγή: European Strategy and Policy Analysis System, *Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead?*, (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015), Ανακτήθηκε την 05/03/2021 από <https://bit.ly/3bmS3Rv>

Τάσεις Κατά Κεφαλήν Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος



Πηγή: European Strategy and Policy Analysis System, Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead;, (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015), Ανακτήθηκε την 05/03/2021 από <https://bit.ly/3bmS3Rv>

Τάσεις Διαμόρφωσης Μεσαίας Τάξης



Πηγή: European Strategy and Policy Analysis System, *Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead?*, (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015), Ανακτήθηκε την 05/03/2021 από <https://bit.ly/3bmS3Rv>

Παράρτημα «Β»
Δημογραφικές αλλαγές 21^{ου} αιώνα

Γεωγραφική Κατανομή Πληθυσμού

2000		2015		2030	
Χώρα	Πληθυσμός (σε χιλιάδες)	Χώρα	Πληθυσμός (σε χιλιάδες)	Χώρα	Πληθυσμός (σε χιλιάδες)
Κίνα	1 269 975	Κίνα	1 376 049	Ινδία	1 527 658
Ινδία	1 053 481	Ινδία	1 311 051	Κίνα	1 415 545
ΗΠΑ	282 896	ΗΠΑ	321 774	ΗΠΑ	355 765
Ινδονησία	211 540	Ινδονησία	257 564	Ινδονησία	295 482
Βραζιλία	175 786	Βραζιλία	207 848	Νιγηρία	262 599
Ρωσία	146 401	Πακιστάν	188 925	Πακιστάν	244 916
Πακιστάν	138 250	Νιγηρία	182 202	Βραζιλία	228 663
Μπαγκλαντές	131 281	Μπαγκλαντές	160 996	Μπαγκλαντές	186 460
Ιαπωνία	125 715	Ρωσία	143 457	Μεξικό	148 133
Νιγηρία	122 877	Μεξικό	127 017	Ρωσία	138 652

Πηγή: Τραγάκη Αλεξάνδρα, Μπάγκαβος Χρήστος, Ντούνας Δημήτριος, *Περί Δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων*, (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3sPfqSG>

Μέσος Ρυθμός Πληθυσμιακής Αύξησης και Περίοδος Διπλασιασμού σε μεγάλες Χώρες

	Μέσος Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής	Περίοδος Διπλασιασμού
ΚΟΣΜΟΣ	1,18	58,67
Περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες	0,29	238,75
Λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες	1,36	50,62
Ελάχιστα ανεπτυγμένες χώρες	2,38	29,03
Υψηλού εισοδήματος χώρες	0,52	133,20
Μεσαίου εισοδήματος χώρες	1,18	58,62
Χαμηλού εισοδήματος χώρες	2,69	25,64
Αφρική	2,55	27,05
Ασία	1,04	66,09
Ευρώπη	0,08	831,33
Βόρεια Αμερική	0,78	88,35
Κεντρική & Νότια Αμερική	1,12	61,61
Ωκεανία	1,54	44,72

Πηγή: Τραγάκη Αλεξάνδρα, Μπάγκαβος Χρήστος, Ντούνας Δημήτριος, *Περί Δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων*, (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3sPfqSG>

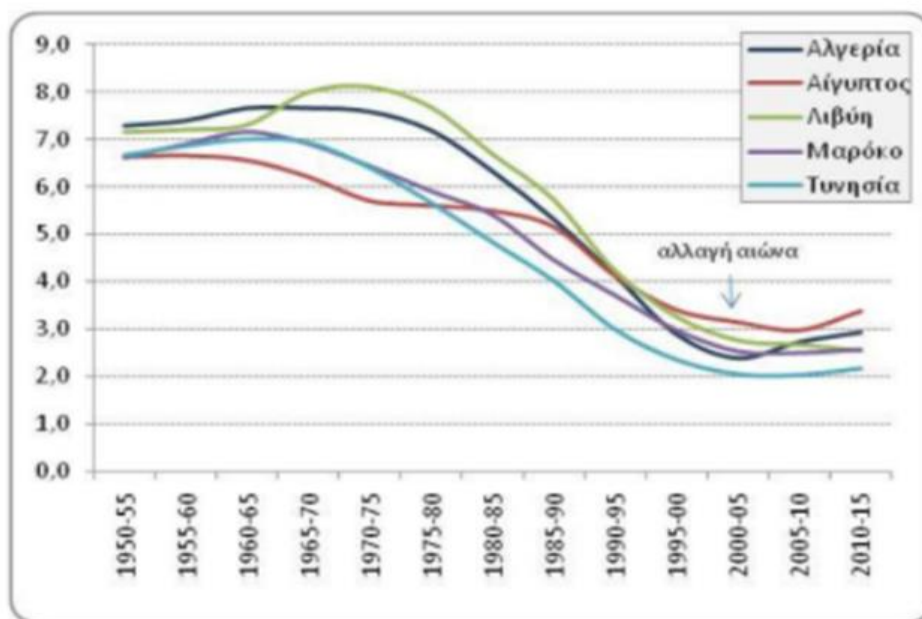
Οι Δέκα Χώρες με τους Υψηλότερους και Χαμηλότερους Ρυθμούς Πληθυσμιακής Αύξησης

Νίγηρας	40,2	Βουλγαρία	-5,7
Γκάμπια	33,8	Λιθουανία	-5,0
Ουγκάντα	33,4	Λετονία	-4,6
Μαλί	33,4	Ουκρανία	-4,5
Μπουρουντί	32,5	Ουγγαρία	-3,8
Τανζανία	32,4	Ρουμανία	-3,5
Σενεγάλη	32,4	Κροατία	-2,6
Ανγκόλα	32,0	Γερμανία	-2,5
Λαοκρατική Δημοκρατία του Κονγκό	31,9	Λευκορωσία	-2,5
Σομαλία	31,5	Σερβία	-2,4

Πηγή: Τραγάκη Αλεξάνδρα, Μπάγκαβος Χρήστος. Ντούνας Δημήτριος, *Περί Δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων*, (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3sPfqsG>

Εξέλιξη Γονιμότητας σε Χώρες της Βόρειας Αφρικής

Πη-
γή:
Τρα-
γάκη
Αλε-
ξάν-
δρα,



Μπάγκαβος Χρήστος. Ντούνας Δημήτριος, *Περί Δημογραφίας και Πληθυσμιακών Εξελίξεων*, (Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3sPfqsG>

Μέσος Όρος Ηλικίας σε Διάφορες Περιοχές του Πλανήτη το 2030

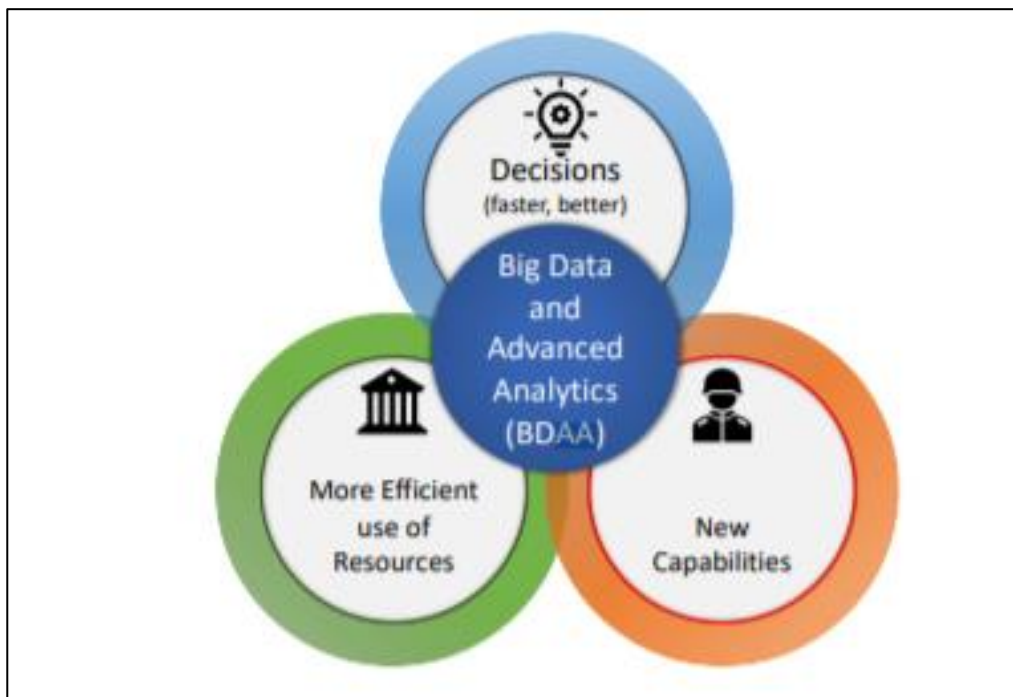


Πηγή: European Strategy and Policy Analysis System, Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead;, (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015), Ανακτήθηκε την 05/03/2021 από <https://bit.ly/3bmS3Rv>

Παράρτημα «Γ»
Επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις 21^{ου} αιώνα

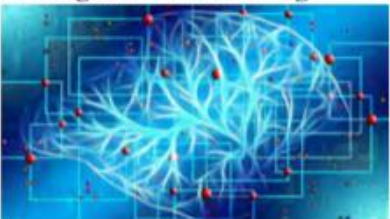
Big Data (BD) και Advanced data Analytics

Στόχοι Big Data (BD) και Advanced data Analytics



Πηγή: NATO, Science & Technology Trends 2020-2040, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

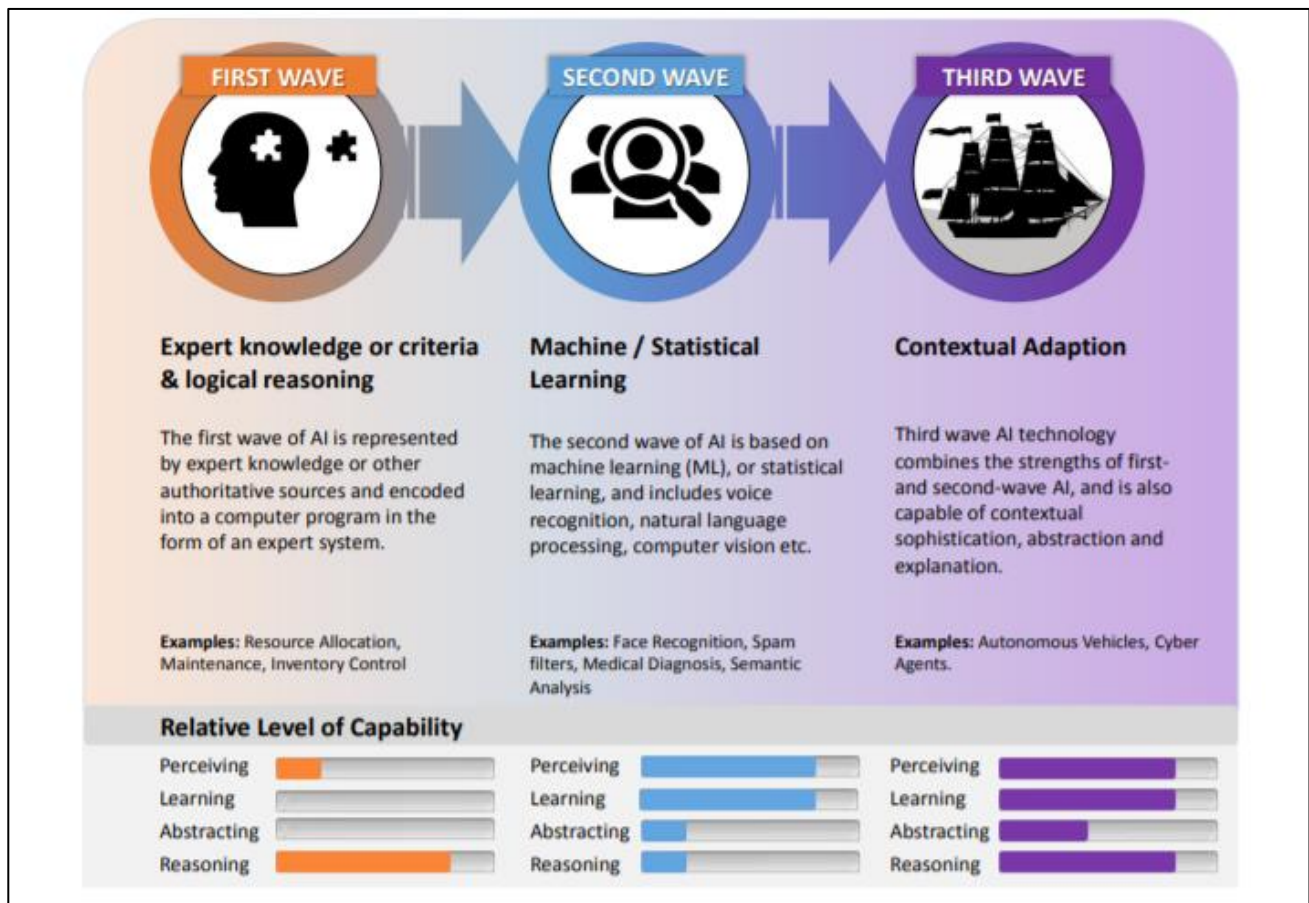
Εφαρμογές Big Data (BD) και Advanced data Analytics

A.1 Real-Time Video Feeds  Access reliable real-time unhackable streaming video feeds from hand-held wireless devices.	A.2 Information Integrity  Assure the source and integrity information, networks and data to prevent insertion of distracting or false information by hackers.	A.3 Commercial Networks  Utilise state-of-the-art global always-on commercial networks for secure encrypted communication and data transfer.
A.4 Situational Awareness  Know the location and history of every single individual or item in a organisation or operation at any time, using digital twins and the IoT.	A.5 Trusted Systems  Trusted information exchange in zero trust environments, for example to exchange money or control check points.	A.6 Assured Connectivity  Store and retrieve strongly encrypted data/information across the network so it is always accessible and recoverable.
A.7 Courses of Action  Simulate in near real-time billions of potential courses of action, identify optimal solutions, while adapting recommendations to real-time sensor information.	A.8 Global Intelligence  Conduct continuous global ISR and target acquisition in all operational domains, while fusing data into a single coherent rich intelligence system.	A.9 Algorithmic Advantage  Optimise enterprise functions, as well as providing predictive assessments in-real time to support enterprise decision making and capability development.

Πηγή: NATO, *Science & Technology Trends 2020-2040*, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

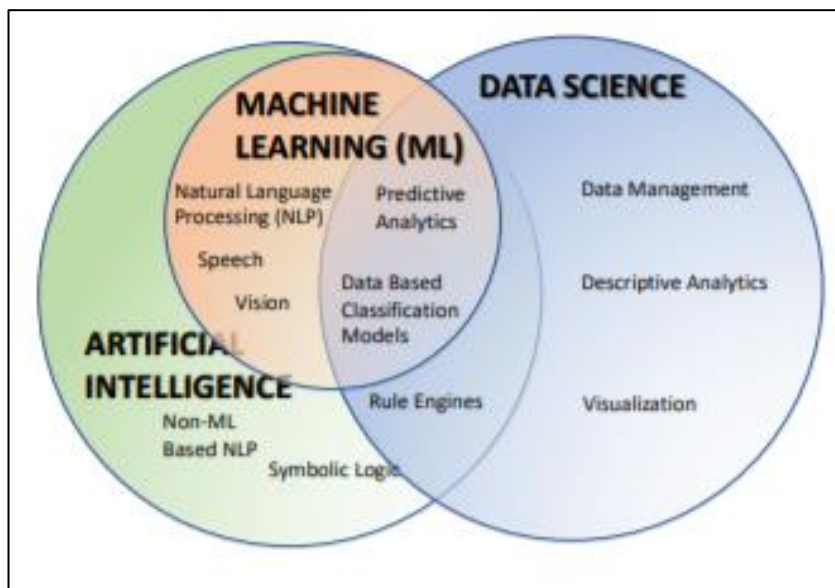
Τεχνητή Νοημοσύνη

Κύκλοι Εξέλιξης Τεχνητής Νοημοσύνης



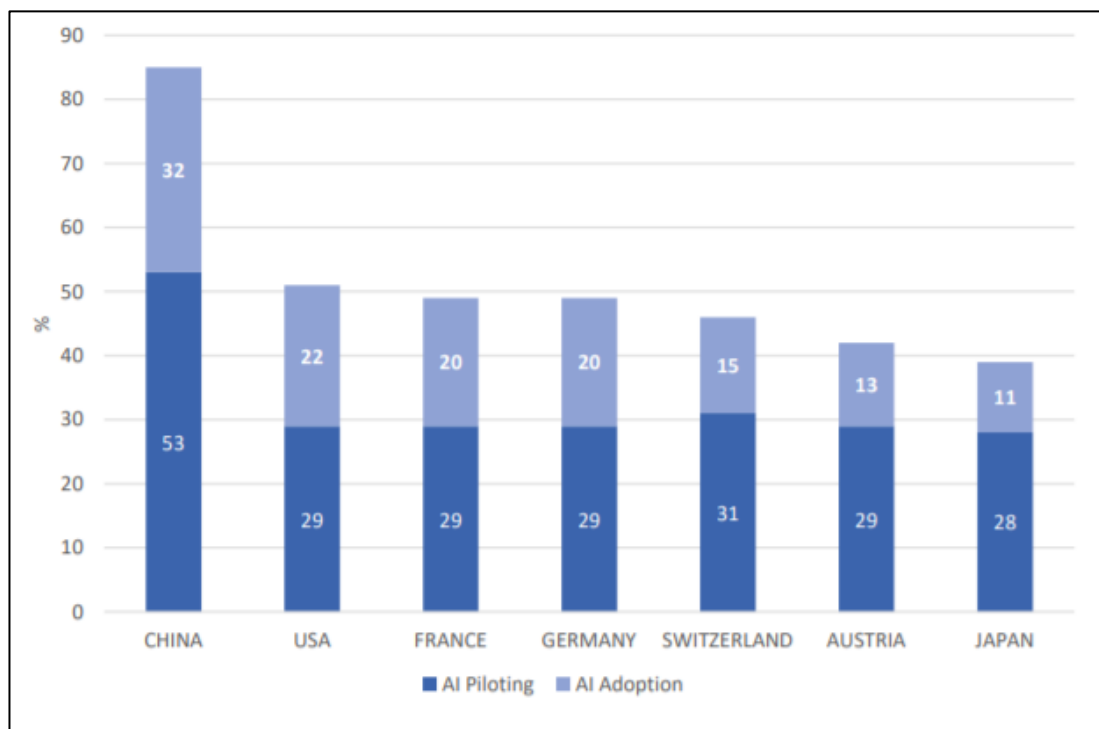
Πηγή: NATO, Science & Technology Trends 2020-2040, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

Σχέση Μεταξύ Τεχνητής Νοημοσύνης – Μηχανικής – Πληροφορικής.



Πηγή: NATO, Science & Technology Trends 2020-2040, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

Ποσοστό % των Εταιρειών Διάφορων Κρατών που Έχουν Επιλέξει είτε Πιλοτικά είτε Έχουν Υιοθετήσει την Τεχνητή Νοημοσύνη.



Πηγή: NATO, Science & Technology Trends 2020-2040, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

Εφαρμογές Τεχνητής Νοημοσύνης

B.1 Detect/Generate Fake Media  Automatically detect or create fake media reports, video, audio and social media posts responsive to live situations or to communicate in real-time with targeted individuals or groups.	B.2 Virtual Command Advisor  Support and advise operational commanders in real-time with human-like reasoning and advice based on previous operations, leveraging comprehensive operational awareness.	B.3 Automated Communication  Equip individual soldiers to automatically, instantly identify and accurately translate languages, body language and human emotions anytime and anywhere.
B.4 Spoof AI Systems  Covertly get in-side the OODA loop of adversary's AI systems to insert misleading data or information to impact their decision-making processes.	B.5 Deep Fakes  Modify and mimic adversarial communications, including those in real-time (video, audio, etc.) to destroy trust.	B.6 Optimise Vehicle Use  Optimally allocate and route vehicles (e.g. transport, medevac, ISR, tanks, APC, etc.) using real-time situational awareness of the operating environment.
B.7 Disruptive Behaviour  Accurately predict the behaviour of humans or groups from background data (e.g. social media, surveillance, biometric devices).	B.8 Precision Engagement  Acquire and engage targets in a crowded, cluttered or dynamic environment with highly localised-effects (kinetic or energy-based) and selective lethality.	B.9 Automated Targeting  Provide precision targeting advice, across the military, economic, information, and diplomatic spectrum to achieve a desired operational/strategic effect.

Πηγή: NATO, *Science & Technology Trends 2020-2040*, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

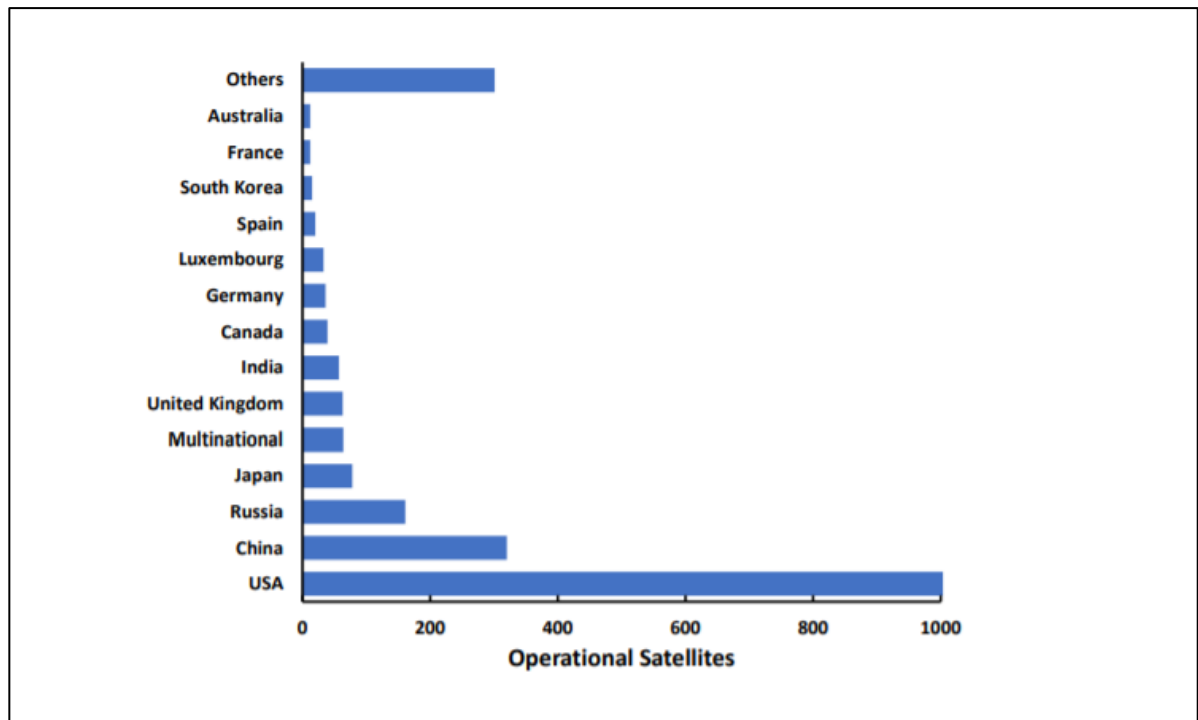
Αυτονομία (Εφαρμογές)

C.1 Access Inaccessible Areas  Access contaminated, high threat or inaccessible environments to identify risks and MEDEVAC casualties without, necessarily, requiring human supervision.	C.2 Repurpose Commercial Systems  Take control of or piggyback off commercial unmanned systems for own purposes.	C.3 Replace the Soldiers  Complement human forces with human-like robots that have beyond human strength and information processing ability.
C.4 Cyber Immune System  Employ cyber agents capable of immune system like independent identification, monitoring and response to cyber-physical network attacks.	C.5 Sustainment  Summon unmanned refuelling or strategic logistics on demand, deployable in air, maritime or land environments.	C.6 Autonomous Lethal Weapons  Automatically attack specific individuals, vehicles, objects or facilities with fly-sized or smaller systems.
C.7 Deploy a Swarm  Infiltrate or disrupt adversary actions or conduct surveillance using massive swarms (e.g. millions of nano-UAVs) at sea, on land or in the air.	C.8 Active Defense System  Automatically defend unarmoured or lightly armoured vehicles or individuals from a variety of incoming threats via automatic counter-measures systems.	C.9 Driverless Transportation  Travel anywhere including urban areas (sea, air, littoral, near-space and ground) in unmanned vehicles ranging in size from personal transporters to strategic lift.

Πηγή: NATO, *Science & Technology Trends 2020-2040*, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

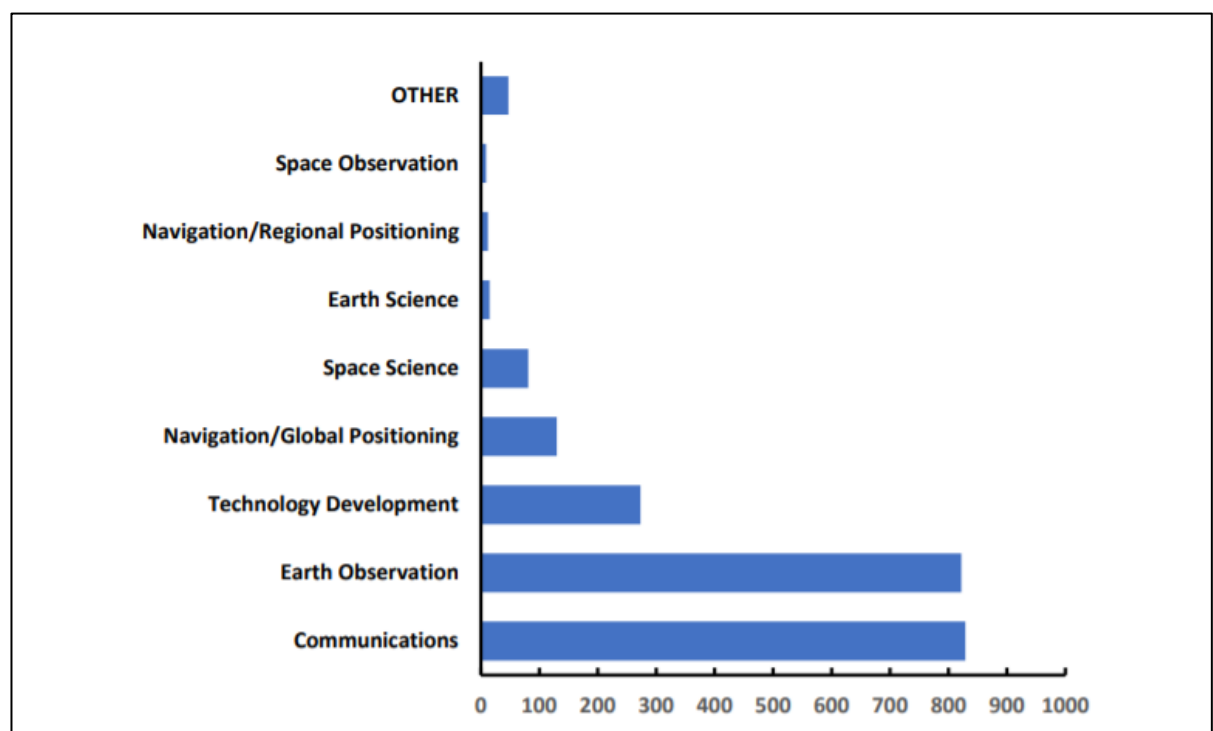
Διαστημική Τεχνολογία

Επιχειρησιακοί Δορυφόροι ανά Κράτος



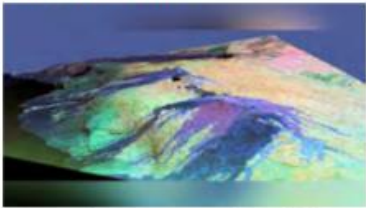
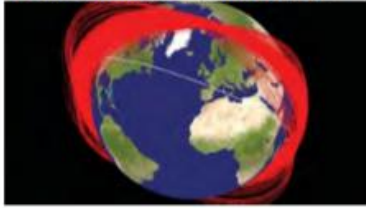
Πηγή: NATO, *Science & Technology Trends 2020-2040*, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

Χρήση Επιχειρησιακών Δορυφόρων



Πηγή: NATO, Science & Technology Trends 2020-2040, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

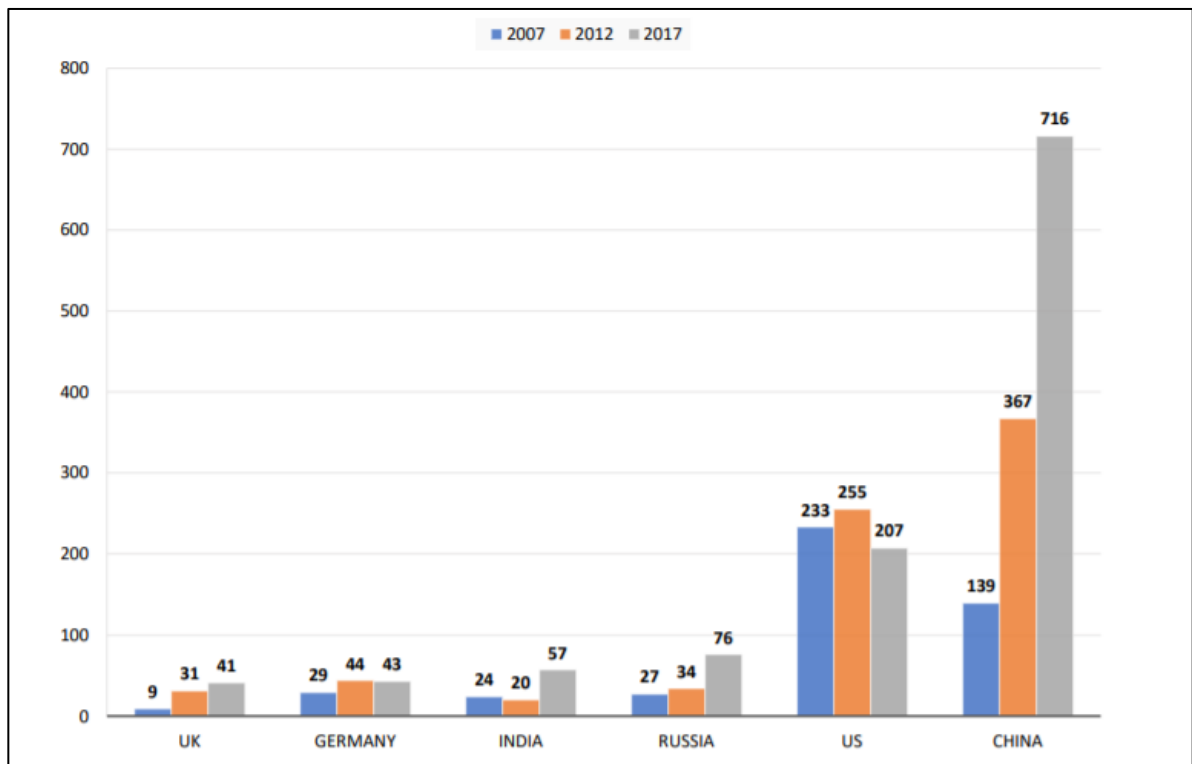
Εφαρμογές Διαστημικής Τεχνολογίας

E.1 Star Wars Satellites  Surgically deliver a kinetic or directed energy weapon (DEW) effect from space to targets larger than 10cm in diameter.	E.2 Satellite  Conduct on orbit construction, repair, deconstruction or covert/overt modifications of C4ISR satellite systems and constellations.	E.3 Solar Space Power  Deliver very large quantities of energy everywhere on Earth provided you have the necessary equipment to receive it.
E.4 Commercial Space ISR  Use and fuse commercial space derived data providing global situational awareness of air, space and maritime surface traffic, including identification of dark targets in real-time.	E.5 Instant launch  Launch single-purpose limited life satellites & swarms into low Earth orbit (LEO) from forward-operating bases.	E.6 Global radar  Target from space using GPS or other EM echoes.
E.7 Orbiting Base  Employ persistent counterattack or observation bases for Earth-orbiting objects, defeating earth-oriented countermeasures.	E.8 Weaponized Space Debris  Plausibly deny destruction of an adversarial satellite or ground strike.	E.9 Deep insertion  Strategic resupply and force projection anywhere on Earth in hours.

Πηγή: NATO, Science & Technology Trends 2020-2040, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

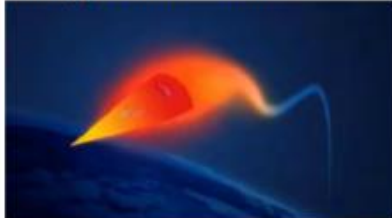
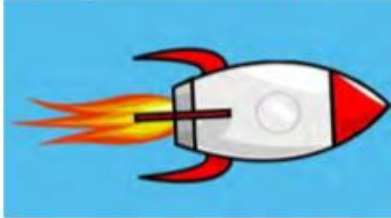
Υπερηχητική

Μελέτες Εφαρμογής Υπερηχητικής ανά Κράτος



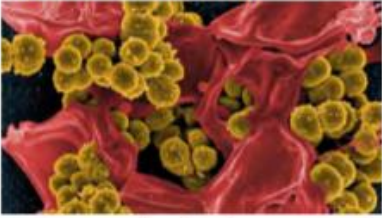
Πηγή: NATO, *Science & Technology Trends 2020-2040*, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

Εφαρμογές Υπερηχητικής

F.1 Energy Beam Self Defense  Automatically defend air, maritime and land assets from incoming hypersonic missiles or enemy systems using high powered energy beam weapons (e.g. lasers).	F.2 Hypersonic Missile  Launch a precision hypersonic attack from ground, surface, air or orbit capable of absolute destruction of a large building, aircraft carrier, air terminal or complex.	F.3 Super Destructive Projectiles  Propel hypersonic projectiles over great distances, without the need for chemical propellant, delivering destructive power through kinetic effect.
F.4 Underwater Launch  Launch hypersonic weapons (glide or cruise) while submerged for strike or ISR missions.	F.5 Very Fast Air  Employ manned aircraft, UAVs and missile systems supporting hypersonic cruise, increasing responsiveness, situational awareness and survivability.	F.6 Hypersonic Swarms  Precision control of swarms of hypersonic vehicles or missiles in-flight targeting air, land or naval forces.
F.7 Propulsion and Materials  Exploit next generation materials, propulsion and manufacturing to greatly reduced the cost and availability of hypersonic systems.	F.8 Defensive Shield  Simultaneously identify and destroy multiple incoming ballistic or hypersonic missiles inside or outside the atmosphere.	F.9 EM Countermeasures  Disable targeted electronic systems on hypersonic vehicles, even those with electromagnetic shielding or countermeasures.

Πηγή: NATO, *Science & Technology Trends 2020-2040*, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

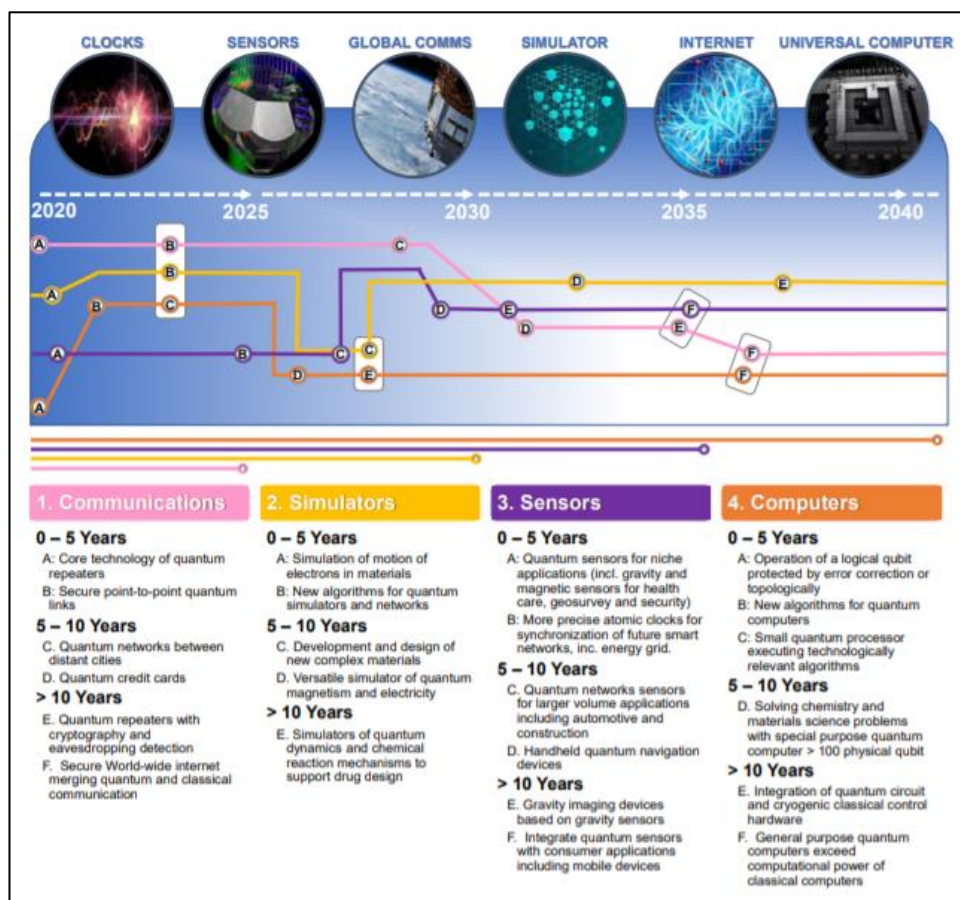
Βιοτεχνολογία (Εφαρμογές)

G.1 Super Sensings  Enhance human senses and cognitive abilities to super-human levels to increase speed of learning/comprehension and reduce reaction times.	G.2 Body Self-Repair  Heal wounds, injury or illness using DNA restructuring or synthetic biology solutions (e.g. artificially grown body parts).	G.3 Bio-Databases  Store or process massive amounts of data in living organisms.
G.4 Human-Machine  Mechanically augment the human body either with exoskeleton or internal mechanical parts to gain super strength, balance and speed.	G.5 Chem or Bio Analysis  Instantly analyse and identify chemical or biological substances remotely or using hand-carried or unmanned systems.	G.6 Health Monitoring  Continuously monitor health and well-being of entire populations at the individual level, activating drugs or hormones or genes on demand.
G.7 Train in Reality  Deploy realistic virtual or augmented reality training environments to prepare soldiers in real-time for mission tasks.	G.8 Psychotic Effects  Remotely induce mass hysteria or hallucinations in groups or individuals.	G.9 Genetic Targeting  Design and develop targeted pathogens, antidotes or neutralising agents for CBRN agents from materials and knowledge available at low cost and to everyone.

Πηγή: NATO, *Science & Technology Trends 2020-2040*, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

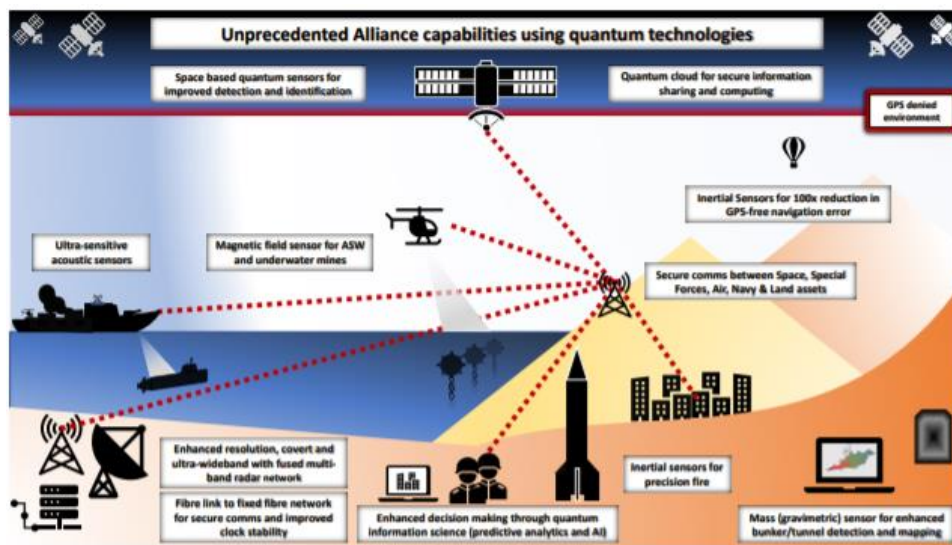
Κβαντομηχανική

Εξέλιξη Κβαντικής Τεχνολογίας



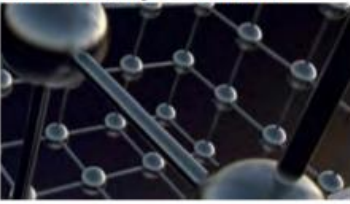
Πηγή: NATO, Science & Technology Trends 2020-2040, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

Στρατιωτικές Εφαρμογές Κβαντικής Τεχνολογίας



Πηγή: NATO, *Science & Technology Trends 2020-2040*, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

Εφαρμογές Κβαντικής Τεχνολογίας

D.1 Transparent Ocean  Obtain the position of any submarine, at any depth, everywhere on Earth, through ultra-sensitive magnetic, gravity or acoustic sensors.	D.2 Quantum Cryptography  Crack certain types of encryption in microseconds. Overcome cyber defences to disrupt or destroy others' computer systems.	D.3 Quantum Radar  Use air and space-based covert ultra-sensitive very low power radar systems to track and identify air targets at the extreme line-of-sight ranges.
D.4 Computational Dominance  Utilise novel quantum algorithms (optimisation, neural networks, etc.) to provide a decision edge supporting military and enterprise operations and functions.	D.5 GPS Denied Environment  Operate for weeks at a time in a GPS denied environment with complete geospatial and temporal awareness, equivalent to that of today's GPS systems at sea, in the air or on land.	D.6. Precision Navigation  Conduct under-ice precision navigation with unmanned underwater vehicles for months, without GPS updates, in the deep ocean and littoral areas.
D.7 Quantum Illumination  Short-range very low power non-invasive imaging for security or biomedical applications.	D.8 Quantum Communications  Communicate instantaneously at long range without being prone to eavesdropping.	D.9 Chemistry & Materials  Simulate the quantum structure and behaviour of new chemicals and materials to create new biochemicals and materials important for CBRN countermeasures.

Πηγή: NATO, *Science & Technology Trends 2020-2040*, (NATO Science & Technology Organization, 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <https://bit.ly/38hNuWx>

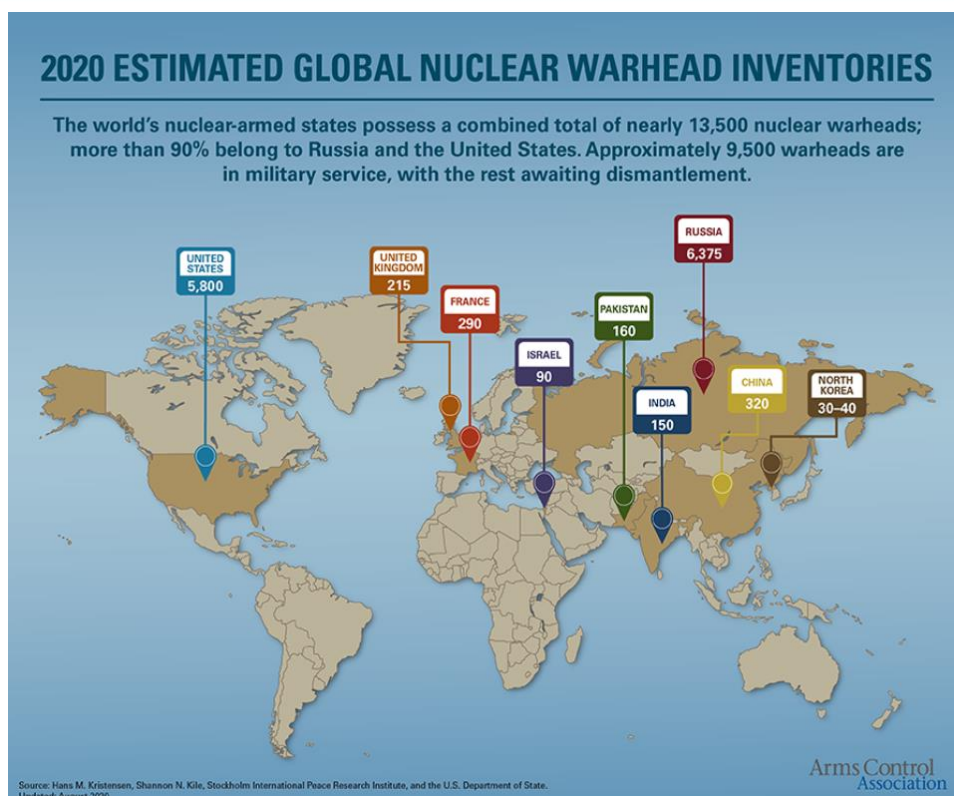
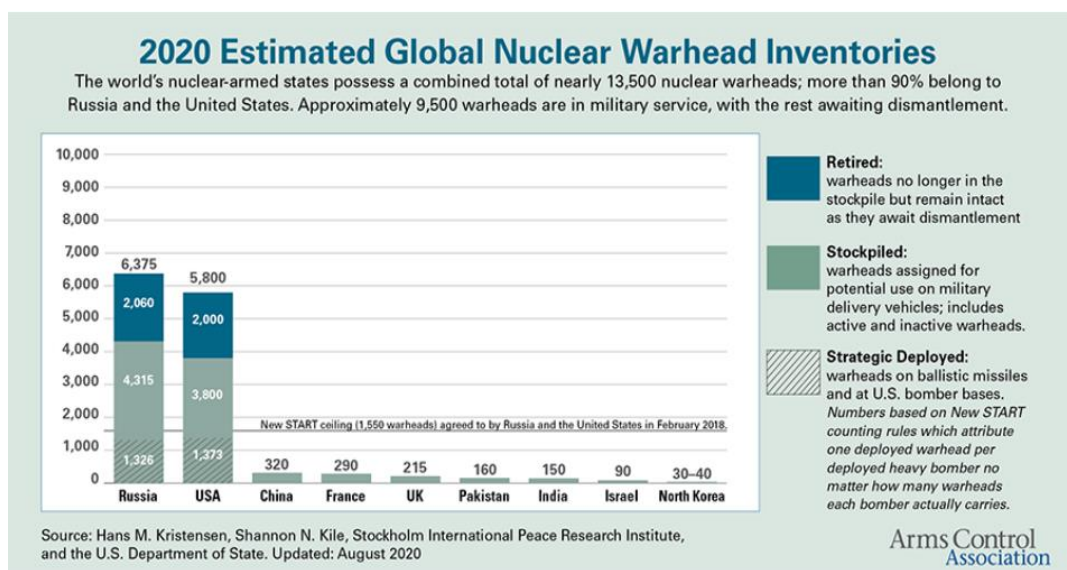
Παράρτημα «Δ» Στρατιωτικές εξελίξεις 21^{ου} αιώνα

Κατάταξη των 20 Ισχυρότερων Κρατών σε Στρατιωτικές Συμβατικές Δυνατότητες

1 United States  PwrIndx: 0.0615	11 Italy  PwrIndx: 0.2277
2 Russia  PwrIndx: 0.0639	12 Egypt  PwrIndx: 0.2283
3 China  PwrIndx: 0.0673	13 Brazil  PwrIndx: 0.2487
4 India  PwrIndx: 0.1065	14 Iran  PwrIndx: 0.2606
5 France  PwrIndx: 0.1584	15 Pakistan  PwrIndx: 0.2798
6 Japan  PwrIndx: 0.1707	16 Indonesia  PwrIndx: 0.2804
7 South Korea  PwrIndx: 0.1761	17 Israel  PwrIndx: 0.2964
8 United Kingdom  PwrIndx: 0.1797	18 North Korea  PwrIndx: 0.3274
9 Turkey  PwrIndx: 0.2069	19 Australia  PwrIndx: 0.3277
10 Germany  PwrIndx: 0.2097	20 Spain  PwrIndx: 0.3921

Πηγή: 2020 Military Strength Ranking, Global Firepower, Ανακτήθηκε την 5/3/2021 από <https://www.globalfirepower.com/>

Εκτιμώμενα Πυρηνικά Αποθέματα Κρατών Έτους 2020



Πηγή: Davenport Kesley - Reif Kingston, “Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance”, (Arms Control Association, 10 Αυγ. 2020), Ανακτήθηκε την 05/3/2021 από <http://bit.ly/3uZTc9b>

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Πλιάτσικας Κων/νος